

АКТУЕЛНОСТИ

СТРУЧНИ ЧАСОПИС УДРУЖЕЊА СТРУЧНИХ РАДНИКА
СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Београд, 2024.

Година XXIV • Број 1–2/2024

АКТУЕЛНОСТИ – Стручни часопис намењен теорији и пракси
социјалне заштите

За издавача

Гајић Живорад

Уређивачки одбор

Петровић Вера, Председница

Ђуровић Симона

Тодоровић Душан

Павловић Јован

Столић Катарина

Графички дизајн

Биљана Живојиновић

Лектор и коректор

др Ана Гавриловић

Штампа

Чигоја штампа, Београд

e-mail: office@cigoja.com

Тираж

250 примерака

Година XXIV Број 1–2/2024.

Часопис издаје:

Удружење стручних радника социјалне заштите Републике Србије

Марије Бурсаћ 49, 11080 Земун

Телефон Удружења: 063/241-372

Електронска пошта Удружења: udruzenje@udruzenjesz.rs

Електронска презентација www.udruzenjesz.rs

Текући рачун: 205–20184–64 код КОМЕРЦИЈАЛНЕ БАНКЕ БЕОГРАД

Актуелности Vol. XXIV Број 1–2/2024. Страна _____

САДРЖАЈ

Предговор 5

АНАЛИЗЕ И ИСТРАЖИВАЊА

Републички завод за социјалну заштиту
Одељење за процену стручног рада и супервизију
АКТУЕЛНО СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ СУПЕРВИЗИЈЕ
У ЦЕНТРИМА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД 9

Мијодраг Богићевић, МА социјални радник
Центар за палијативно збрињавање и палијативну медицину
„VELhospice” Београд
ЗНАЧАЈ СОЦИЈАЛНОГ РАДА У ПРЕВЕНЦИЈИ ФАКТОРА
РИЗИКА И ТРАУМАТИЗАЦИЈЕ НЕФОРМАЛНИХ
НЕГОВАТЕЉА У ПАЛИЈАТИВНОМ ЗБРИЊАВАЊУ 43

Мери З.Стојковић
Центар за социјални рад Власотинце и Црна Трава
ДЕЦА СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ – ТЕШКОЋЕ,
ПОТРЕБЕ И ПОДРШКА У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ
ЗАШТИТЕ 55

МА дефектолог Маја Дапчевић – Породични сарадник
Дечје село „Др Милорад Павловић” Сремска Каменица
ЗНАЧАЈ УСЛУГЕ ПОМОЋ ПОРОДИЦИ У КРИЗИ-
ПОРОДИЧНИ САРАДНИК 67

Милица Цветковић-Раденковић, социјални радник Центар за пружање услуга социјалне заштите „МАРА” Ниш	
Вера Петровић, психолог Центар за породични смештај и усвојење Ниш	
Милена Ракић, педагог Центар за социјални рад „Свети Сава” Ниш	
ПОТРЕБЕ МАЛОЛЕТНИХ МИГРАНАТА И ОДГОВОРИ СИСТЕМА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ НА ТЕРИТОРИЈИ ГРАДА НИША.	77
Сања Кљајић, дипл. социјална радница Републички завод за социјалну заштиту	
ИЗВЕШТАЈ О РАДУ УСТАНОВА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ У ЗАШТИТИ ДЕЦЕ ОД ДЕЧИЛИХ БРАКОВА ЗА 2023. ГОДИНУ.	85
Верица Новчић-Петрић, психолог Центар за породични смештај и усвојење Крагујевац	
СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА У „ЗАГРЉАЈУ” ДЕЧЈЕГ ФЕСТИВАЛА ОПЛЕНАЦ У ТОПОЛИ.	101
ИЗ РАДА УДРУЖЕЊА	
ЧЛАНОВИ СКУПШТИНЕ ЗА МАНДАТНИ ПЕРИОД 2023–2027. . .	105
ИЗВЕШТАЈ О РАДУ УДРУЖЕЊА ЗА 2023. ГОДИНУ	109
КОНКУРС ЗА ДОДЕЛУ РЕПУБЛИЧКИХ НАГРАДА ЗА 2023. ГОДИНУ	119
УПУТСТВО АУТОРИМА	123

ПРВИХ ТРИДЕСЕТ ГОДИНА УДРУЖЕЊА

Аранђеловац, новембра 1994. године означио је почетак рада Удружења стручних радника социјалне заштите Републике Србије. На тада одржаном Сабору социјалне заштите утемељена је делатност и циљеви кровне организације која и до данашњих дана има своје место и јасну позицију у области. Чланице организације постали су сви тадашњи центри за социјални рад и установе за смештај корисника. Треба истаћи да је тадашње ресорно министарство, надлежно за област социјалне заштите суштински и било иницијатор формирања Удружења као механизма за превазилажење изазова који су били видљиви на плану обезбеђења квалитета, едукације и праћења стручног рада.

Данас Удружење окупља и у Скупштини има заступљене и представнике цивилног сектора и приватних пружалаца услуга.

Иза нас је мноштво иницијатива, догађаја, издавачке делатности, организовања бројних националних и међународних конференција, круглих столова и обука.

Удружење је до сада реализовало 14 пројеката, а средства су обезбеђивана посредством Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарства правде, посредством УНИЦЕФ-а, фондова попут ИМГ, били смо део ИПА 2013, подржавани смо и кроз пројекат ТЕМПУС, као и кроз пројекат „Норвешка за вас”. Кроз ове пројекте фокусирали смо се на утврђивање и побољшање положаја најпре деце са сметњама у развоју и са инвалидитетом али и других осетљивих друштвених група. Једна група пројеката била је усмерена на јачање издавачке делатности (реафирмисан научни часопис „Социјална политика”), на организовање заштите мал. миграната и деце без пратње, али и на учешће у иницијативама за успостављење студијских програма за социјални рад у Нишу и Новом Саду и стандарда образовања социјалних радника.

Удружење има ауторска права на три акредитована програма обуке која се реализују у области социјалне заштите (без котизације и било каквих плаћања од стране полазника обука-стручних радника и сарадника). На овај начин доприносимо квалитету услуга које се пружају у социјалној заштити, а обуке су усмерене на вештине приликом планирања сталности у центрима за социјални рад ,на вештине и компетенције приликом ризика од издвајања деце из природних породица и на унапређење одговорности за активацију маргиналних друштвених група. Рад на концептуализацији акредитованих програма обуке представља један од стратешких циљева Удружења и досада су наведена три програма обуке имала преко 50 реализација широм Србије обухватајући око 1000 учесника, стручних радника и сарадника из цивилног сектора.

Двоброј часописа „Актуелности” који је припремљен за ову јубиларну годину, тридесету годину постојања Удружења стручних радника социјалне заштите Србије није „свечарски”, већ је као и увек отворио своје странице неким већ еминентним колегиницама и колегама, али и једном броју млађих аутора који исказују амбицију да својим текстовима указују на неке изазове, али и иницијативе како решавати одређене друштвене појаве.

У овом двоброју за 2024. годину можемо да се информишемо и упознамо са стањем супервизијске праксе у центрима за социјални рад, као и о раду установа у заштити деце од дечијих бракова за претходну календарску годину.

Часопис доноси и неколико текстова о искуству рада породичних сарадника, даје приказ активности на заштити мал. миграната – деце без пратње у земљи а заступљене су и теме о потребама деце са сметњама у развоју и превенцији неформалних неговатеља.

У Удружењу нема дилеме око перспективе организација које окупљају стручњаке и професионалце, уверени смо да ће значај струке бивати све већи .Стога са оптимизмом гледамо на даљи развој делатности Удружења стручних радника социјалне заштите Србије, у временима када друштвене околности не пружају потребне стимулансе да се осетљиви стручни рад усмерен на породицу и појединце којима је потребна подршка одвија у атмосфери поверења и хармонији различитих актера јавног живота.

Главни и одговорни Уредник
Гајић Живорад

АНАЛИЗЕ И ИСТРАЖИВАЊА

РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД ЗА СОЦИЈАЛНУ ЗАШТИТУ
Одељење за процену стручног рада и супервизију

**„АКТУЕЛНО СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ СУПЕРВИЗИЈЕ
У ЦЕНТРИМА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД”**

Резиме: Супервизија је уведена у центре за социјални рад у Србији 2008. године као механизам контроле квалитета који суштински треба да обезбеди подршку и јачање професионалних капацитета стручњака запослених у области социјалне заштите. У овом раду представљени су резултати анализе процеса супервизије у центрима за социјални рад и екстерне супервизије у њима, коју обавља Републички завод за социјалну заштиту.

ПРЕДМЕТ анализе је стање супервизије у центрима за социјални рад на подручју Републике Србије, без центара са територије АП Војводине.

Циљеви анализе су дефинисани као:

1. прилагођавање концепта екстерне супервизије коју реализује РЗСЗ у складу са њеним актуелним стањем у центрима за социјални рад;
2. израда предлога активности које би могле унапредити процес интерне и екстерне супервизије у центрима, а последично и квалитет њиховог рада;
3. усмеравање даљег развоја праксе у центрима за социјални рад.

Кључне речи: супервизија, центар за социјални рад, екстерна супервизија

**1. Анализа процеса супервизије у центрима за социјални рад
и екстерне супервизије коју врши Републички завод
за социјалну заштиту¹**

1.1. Методолошке основе

- 1) **Тема** ове анализе је супервизија у систему социјалне заштите.

---

¹ У даљем тексту РЗСЗ

2) **ПРЕДМЕТ** анализе је стање супервизије у центрима за социјални рад на подручју Републике Србије, без центара са територије АП Војводине.

3) **Циљеви:**

- прилагођавање концепта екстерне супервизије коју реализује РЗСЗ у складу са њеним актуелним стањем у центрима за социјални рад;
- предлог активности које би могле унапредити процес интерне и екстерне супервизије у центрима, а последично и квалитет њиховог рада;
- усмерити даљи развој праксе у центрима за социјални рад.

4) **Задаци**

- утврдити основне карактеристике супервизора који раде у центрима за социјални рад;
- утврдити методологију коју супервизори користе у свом раду;
- утврдити став супервизора према процесу супервизије;
- утврдити основне карактеристике руководиоца служби који раде у центрима за социјални рад;
- утврдити став руководиоца служби центара за социјални рад о процесу супервизије;
- пронаћи могуће одговоре на постојеће изазове у пракси извођења супервизије у центрима за социјални рад.

5) **Организација и динамика реализације анализе**

Током 2023. године рађена је екстерна супервизија са 10 супервизијских група, које су чинили супервизори центара за социјални рад. Од предвиђена четири циклуса екстерне супервизије, реализована су три, а трећи циклус био је посвећен утврђивању ставова супервизора о сопственој пракси. Четвртим циклусом екстерне супервизије обухваћени су руководиоци служби центара за социјални рад.

6) **Методe, технике и коришћени инструменти**

У овој анализи коришћена је дескриптивна метода. Примењена техника је анкетање, а за ову прилику конструисана су два упитника – један за супервизоре и један за руководиоце служби у центрима за социјални рад. Упитник за супервизоре састојао се од питања сврстаних у три дела: први део односио се на основне податке о супервизору, други део на податке о центру за социјални рад у којем су запослени, а трећи део била су питања која се односе на њихове ставове о супервизији. Упитник за руководиоце служби имао је четири целине: подаци о испитанику, подаци о центру за социјални рад у којем су запослени, питања о руковођењу и питања о супервизији.

У другом делу рада са супервизијским групама, учесници (супервизори и руководиоци служби) дељени су у фокус групе које је чинило по пет учесника. Било је двадесет фокус група које су чинили супервизори и дванаест које су чинили руководиоци служби.

Радећи у фокус групама, супервизори и руководиоци су разматрали три питања:

- Који проблеми и тешкоће постоје у раду ЦСР, првенствено у вези са супервизијом, односно руковођењем;
- Који су могући начини превазилажења тих проблема и
- Који су приоритети у решавању проблема.

7. Популација и узорак

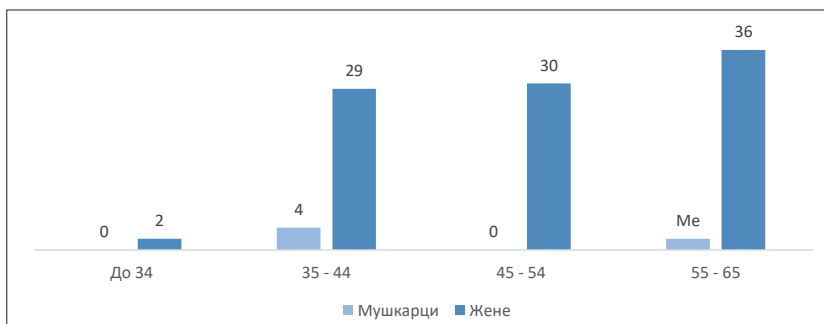
Изражено апсолутним бројевима, у истраживању је учествовало 103 супервизора и 62 руководиоца служби из центара за социјални рад.

1.2. Налази анкетног истраживања

1.2.1. Основне карактеристике супервизора који раде у центрима за социјални рад

Карактеристике супервизора, обухваћених анкетом, који раде у центрима за социјални рад, а које се приказују су: полна и старосна структура, њихов стручни профил, радни стаж у систему социјалне заштите и радни стаж на пословима супервизора.

Графикон 1. Полна и старосна структура супервизора, 2023.

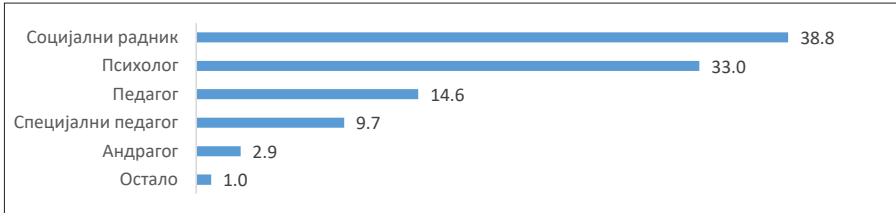
Извор: Упитник за супервизоре у ЦСР 2023, РЗСЗ

Из Графикана бр.1 може се видети да је и узорак супервизора дистрибуиран по полној припадности у складу са пропорцијама које постоје међу запосленима у центрима за социјални рад у Републици Србији – 11

већину запослених чине жене², тако да је ова пропорција очекивана: 94% супервизора обухваћених анкетом су припаднице женског рода, док је мушкараца само 6%.

Графикон 2. Супервизори према стручном профилу, 2023. (%)

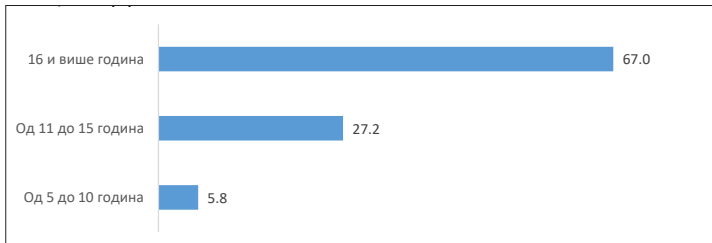

Извор: Упитник за супервизоре у ЦСР 2023, РЗСЗ

Међу супервизорима највише су заступљени социјални радници са 38,8%, затим психолози – 33%, а на трећем месту су педагози са 14,6% удела.

Међу супервизорима центара за социјални рад, који су учествовали у истраживању, највише је оних старости од 55 до 65 година, за њима следе припадници старосне групе 35 до 44 године, а трећи по бројности су они из старосне групе 45 до 54 године. Овај однос се може протумачити као позитивна околност – највише је оних који би требало да имају највише искуства у раду. Примећује се да је најмање заступљена категорија испитаника старости до 34 године. Налази су у складу са чињеницом да је нормативима прописано да стручни радник треба да има најмање пет година радног искуства у обављању основних стручних послова социјалне заштите, односно на пружању одређене услуге у оквиру специјализованих стручних послова социјалне заштите, да би могла да му се изда лиценца за обављање супервизијских послова. Према томе, супервизор се може постати са најмање 30 година старости.

Графикон 3. Структура супервизора према укупном радном стажу у систему социјалне заштите, 2023. (%)

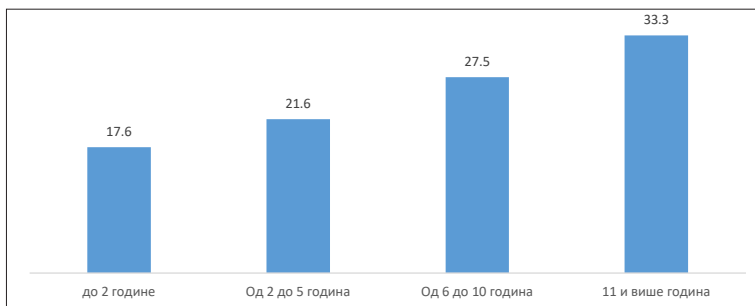

Извор: Упитник за супервизоре у ЦСР 2023, РЗСЗ

У претходном графикаону може се видети да оних са пет и мање година радног стажа није било међу испитаницима, што је у складу с раније поменутиим условом за стицање лиценце за обављање супервизијских послова. Супервизори са радним искуством од 5 до 10 година чине 6% узорка, а они са 10 до 15 година радног искуства у социјалној заштити чине нешто мање од једне трећине. Тачно две трећине испитаника спада у категорију радника који имају 15 и више година радног искуства у социјалној заштити.

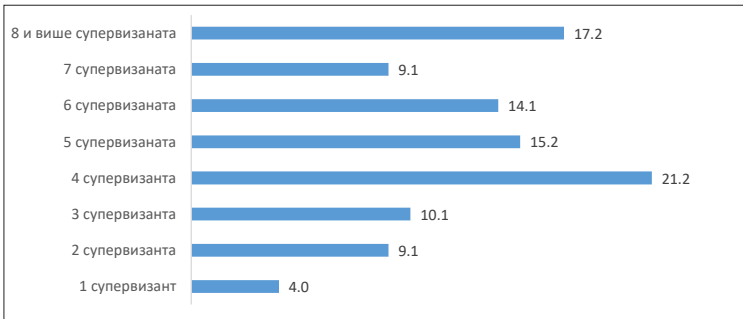
Графикон 4. Структура анкетираних према укупном радном стажу на пословима супервизора, 2023. (%)

Извор: Упитник за супервизоре у ЦСР 2023, РЗСЗ

Највише испитаника запослених на пословима супервизора, који имају 11 и више година радног стажа је 33,3%, следе они са шест до 10 година стажа, њих 27,5%, а затим следе они у категорији две до пет година, који је 21,6%. Најмање је оних који су на овом радном месту провели до две године, којих је око 17,6%. Број година проведених у континуитету на пословима супервизора је значајан за стицање неопходног искуства у обављању супервизијских послова, односно пружања квалитетније подршке супервизантима.

Из графикаона (бр. 5) може се закључити да супервизори, у већини случајева, нису преоптерећени бројем супервизаната којима пружају подршку. Ипак, њих 17,2% пружа супервизијску подршку већем броју супервизаната од нормативима предвиђеног броја, односно од седам супервизаната.

Графикон 5. Структура супервизора према броју супервизаната, 2023. (%)

Извор: Упитник за супервизоре у ЦСР 2023., РЗСЗ

Међутим, графикон бр.6 баца више светлости на то колико су супервизори реално оптерећени. Они у просеку нису оптерећени у тој мери радом са супервизантима (осим оних који раде с већим бројем супервизаната од предвиђеног нормативима), колико другим радним задацима које обављају, а који не спадају у послове супервизије.

Свакако да на оптерећеност супервизора, осим броја супервизаната, утичу и чиниоци као што су стручност, искуство и мотивација супервизаната, специфична тежина предмета на којима се тренутно ради, број предмета којима је супервизант задужен, услови рада, администрација, али и карактеристике самог супервизора, као што су: његова стручност и мотивација, међуљудски односи које негује с осталим запосленима, односно који владају у колективу итд.

Графикон 6. Супервизори према додатним пословима које обављају, 2023. (%)

Извор: Упитник за супервизоре у ЦСР 2023., РЗСЗ

* Новчана социјална давања, локалне социјалне услуге, чланство у интересорним комисијама, писање пројеката и учествовање у раду на изради стратешких докумената у локалној самоуправи, дежурства, по потреби заменик директора, руководиоца итд.

Графикон бр. 6 приказује веома индикативне податке када је у питању оптерећеност супервизора. Готово сви супервизори изјављују да обављају и друге послове осим супервизорских и то, неретко, у пуном обиму (норми) за тај посао. Нпр. 93,2% њих, поред посла супервизора, раде и као водитељи случаја. Иако су послови руководиоца и супервизора неспојиви у једној личности уколико ради с једном групом људи из обе позиције (не могу се спојити подржавајућа функција супервизора и налогодавна функција руководиоца), ипак око 46% супервизора ради и на месту руководиоца службе у центру за социјални рад.

Тачно је да супервизори кроз улогу руководиоца могу да спроводе своју контролишућу функцију, међутим руководиоца има знатно већа овлашћења у смислу примене санкција према водитељу случаја него што то има супервизор.

Оваква ситуација свакако усложњава и отежава рад супервизора, не остављајући, заправо, довољно времена да се у пуном капацитету посвете улози супервизора.

У исто време, и њихов рад као водитеља случаја (или на неком другом од поменутих послова) мора бити „уденут” у време које је супервизору на располагању, тако да се може претпоставити да је неопходно одређивати приоритете и обављати само оне радне задатке који су примарни, док се остали остављају по страни. У прилог овоме иду и подаци прикупљени питањима о супервизијским функцијама које супервизор обавља, односно пословима супервизора предвиђеним Правилником о организацији, нормативима и стандардима рада у центру за социјални рад³, а које ћемо разматрати даље у тексту. Иако у правним актима стоји да „стручни радник који обавља послове супервизије, уз одобрење непосредног руководиоца, може да обавља и послове водитеља случаја, уколико то не ремети процес супервизије и није у супротности са интересима корисника”⁴, очигледно је да то није тако. Односно, двојне или вишеструке улоге супервизора у многоме ометају процес супервизије, а доводе и до тога да се вођење случаја ради површно.

Сама формулација „...уз одобрење непосредног руководиоца...” имплицира да супервизори сами иницирају своје ангажовање на вођењу случаја, што свакако није тако, већ се пре ради о делегирању послова, рекло би се, првенствено због неразумевања значаја супервизије од стране појединих руководиоца (директора).

³ Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад, „Сл. Гласник РС”, бр. 59/2008, 37/2010, 39/2011- др. Правилник, 1/2012 – др. Правилник, 51/2019, 12/2020 и 83/2022.

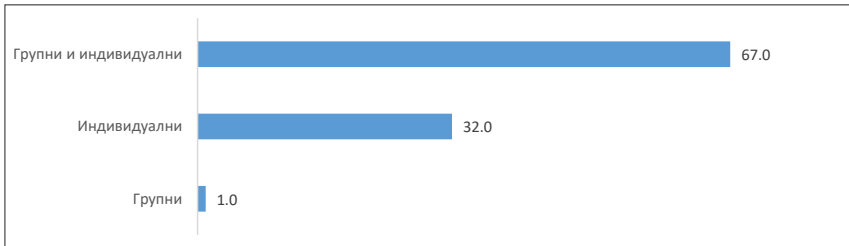
⁴ Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад, чл. 29 ст. 4.

1.2.2. Начин реализације супервизије

Супервизија се одвија на различите начине. У центрима за социјални рад најчешће се примењују следећа три начина: групни и индивидуални, индивидуални и групни. Графикон који следи приказује заступљеност ова три начина у актуелној пракси остваривања супервизије у центрима за социјални рад.

Графикон 7. Супервизори према начину реализације супервизије, 2023. (%)

Извор: Упитник за супервизоре у ЦСР 2023., РЗСЗ

Може се видети да једна трећина супервизора изводи супервизију искључиво индивидуално са својим супервизантима, док две трећине изјављују да у својој пракси користе и групни и индивидуални метод рада. Само један супервизор је одговорио да супервизију ради искључиво са групом својих супервизаната.

Супервизијски састанци су форма за остваривање процеса супервизије, а табела бр.1 показује динамику њиховог остваривања.

Табела 1. Динамика реализације супервизијских састанака⁵, 2023.

Једном недељно у заказаном термину	3
Једном недељно без заказивања термина	4
Више пута недељно	30
Једном месечно	3
У складу са исказаним потребама водитеља случаја	80

⁵ Знатан број супервизора је у упитнику давао више од једног предвиђеног одговора услед чега се не може рачунати који је удео за сваки од модалитета у динамици одржавања супервизијских састанака, те ова табела представља илустрацију одговора супервизора

Остало*	16
Укупно	136

Извор: Упитник за супервизоре у ЦСР 2023., РЗСЗ

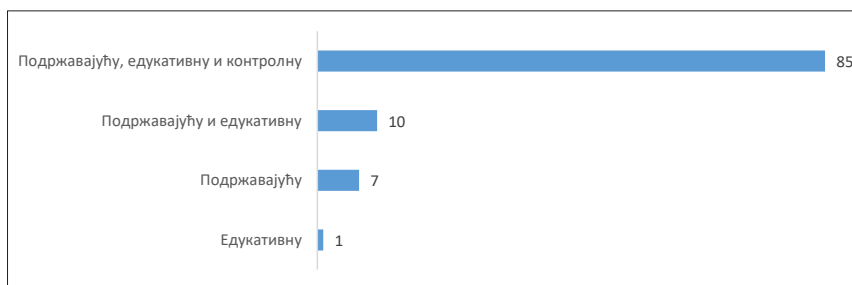
* Свакодневно, групна супервизија

Иако је питање о динамици супервизијских састанака (индивидуалних и групних контаката са супервизантима) било могуће изабрати само један од понуђених одговора, 33 супервизора су дала по два одговора.

Анализом њихових упитника дошли смо до податка да су ти испитаници као други одговор бирали онај који гласи: „У складу са исказаним потребама водитеља случаја”. Овиме су, највероватније, указивали на то да постоје ургентне ситуације, када је потребно пружити подршку водитељима случаја мимо планираних индивидуалних и групних састанака.

Ипак, анализирајући податке из табеле бр. 1, може се закључити да неки супервизори у својој пракси примењују искључиво овај начин – пружају подршку супервизантима само када им се они обрате за савет, помоћ или подршку, односно Ad hoc. Једна од претпоставки може бити да овај метод користе они супервизори који су преоптерећени другим пословима, односно који су и водитељи случаја у пуној норми, тако да супервизију врше само када то ситуација намеће или због административних протокола.

Графикон 8. Структура супервизора према супервизијским функцијама које обављају, 2023. (%)

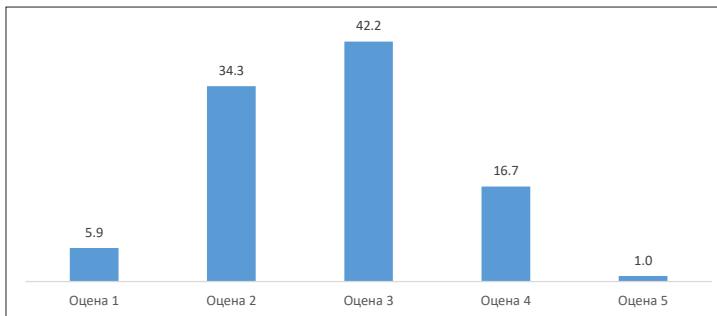
Извор: Упитник за супервизоре у ЦСР 2023., РЗСЗ

Податак из овог графикона, да 85% супервизора врши све три супервизијске функције је донекле и очекиван, пошто је то у овом контексту „пожељан одговор”. Ипак, чињеница је да 18% супервизора одговара да они у својој пракси не врше контролну функцију. У исто време њих 7% супервизију врши искључиво кроз подржавајућу функцију.

Овде се намеће питање на који начин водитељи случаја са којима они раде долазе до стручне помоћи када им је неопходно дати повратну информацију или стручни савет о случају на којем раде. Да ли су, заправо, ови супервизори довољно компетентни да пруже едукативну подршку или су њихови супервизанти искусни водитељи случаја којима оваква помоћ није потребна?

Графикон 9. Структура супервизора према оцени задовољства сопственом праксом, 2023. (%)

Извор: Упитник за супервизоре у ЦСР 2023., РЗСЗ

Подаци које приказује графикон бр.9, о задовољству супервизора својом праксом, су прилично сигнификантни. Супервизори су своје задовољство оцењивали на скали од један до пет, где оцена један представља најнижи степен задовољства, а оцена пет највиши степен задовољства.

На први поглед уочљиво је да је тренд оцена којима су супервизори оценили своје задовољство супервизијском праксом опадајући ка вишим оценама, тј. да је крива дистрибуције одговора померена у лево. Већи је број оних супервизора који задовољство својом праксом оцењују нижим оценама, односно да су у већој мери незадовољни. Највећи број је оних који своје задовољство оцењују средњом оценом, док је приближно исти број, укупно, оних који то задовољство оцењују „слабим” оценама – двојком, односно јединицом.

Око 17% је оних који су у већој мери задовољни својом праксом, док је само 1% супервизора у потпуности задовољан супервизијском праксом коју обавља.

Разлоге за превалентно незадовољство супервизора покушаћемо да интерпретирамо у светлу података који су прикупљени од њих у оквиру рада у фокус групама, када су набрајали тешкоће које, према њиховим мишљењима, постоје у спровођењу супервизијског процеса у центрима за социјални рад.

Табела 2. Удео супервизора према обављању послова супервизора прописаних Правилником о организацији, нормативима и стандардима стручног рада у центрима за социјални рад, 2023. (%)

Обезбеђује у свим фазама поступка заштиту најбољег интереса корисника	84,5
Организује и реализује поступак супервизије у свим фазама стручног рада код пријема, почетне процене, процене, планирања, евалуације и поновног прегледа	63,1
Обавештава руководиоца у случајевима непрофесионалног, незаконитог и некомпетентног понашања водитеља случаја	41,7
Сачињава годишње извештаје о напретку у раду водитеља случаја и стручних радника чији рад супервизира и предлаже планове и програме стручног усавршавања стручних радника	45,6
Обезбеђује поштовање стандарда стручног рада и доприноси квалитету услуга тако што координира, усмерава, обучава, подстиче и евалуира развој стручних компетенција водитеља случаја	82,5

Извор: Упитник за супервизоре у ЦСР 2023., РЗСЗ

У табели бр. 2 може се уочити симптоматичан податак да нити један од Правилником предвиђених послова не обављају сви супервизори. Појединачном анализом упитника утврдили смо да је њих 23 (22,3%) одговорило да обавља све предвиђене послове. Њих 12 (11,7%) је одговорило да обавља само један од наведених послова, док 23 (22,3%) супервизора изјављује да обавља само два од наведених послова. То су управо они послови које је означио највећи број супервизора, њих 84,5%, а то је „обезбеђивање најбољег интереса корисника” и „обезбеђивање поштовања стандарда стручног рада”.

Најмањи је проценат супервизора који су се изјаснили да обавештавају руководиоце о случајевима непрофесионалног, незаконитог и некомпетентног понашања водитеља случаја. Свакако би било од значаја испитати, неком будућом анализом, због чега се овакви случајеви не пријављују, чиме се унеколико доприноси да се такво понашање водитеља случаја поткрепљује и одржава.

Хипотеза за ову појаву може бити више: солидарност с водитељима случаја, страх од замерања с колегама, заштићеност појединих водитеља случаја од стране руководиоца, несигурност и лична некомпетентност супервизора и сл.

Податке приказане у табели бр. 2, односно чињеницу да већина супервизора селективно обавља послове прописане Правилником, можемо интерпретирати њиховом оптерећеношћу другим пословима које обављају, као што је приказано раније у тексту, у графикону бр. 6.

Међутим, на основу података из табеле бр.2 могло би се доћи и до закључка да постоје и други разлози за занемаривање појединих послова. Бирање послова којима се обезбеђује да се одређени предмет (случај) оконча на задовољавајући начин, укљученост у конкретно решавање проблема, у суштини може имати краткорочне ефекте на супервизанта уколико супервизор делује директивно. Послови који се занемарују управо се тичу дугорочних ефеката супервизије, а то је *сачињавање годишњих извештаја о напретку у раду водитеља случаја и стручних радника и предлагање планова и програма стручног усавршавања стручних радника*, који ради нешто мање од половине супервизора. С обзиром да овај посао подразумева процену стручности и оцену квалитета рада стручних радника, с једне стране повећава се могућност да супервизор са стручним радницима дође у конфликт уколико његово мишљење није позитивно или садржи примедбе, а с друге стране – постоје и они супервизори који немају компетенције да процене и оцене рад водитеља случаја и стручних радника. Вероватно због тога већина супервизора овај посао третира као да не постоји или га ради само формално.

Изостанком повратне информације водитељима случаја о евентуалним слабостима у раду и потреби за јачањем одређених компетенција, губи се функција супервизије у смислу обезбеђивања напретка и подизања квалитета рада стручних радника током времена.

Планирање стручног усавршавања је због тога стихијско, а стручно усавршавање своди се само на прикупљање бодова за обнављање лиценце кроз едукације на којима конкретни стручни радници не стичу њима потребна знања и вештине за рад са корисницима.

Уколико ове податке размотримо заједно с подацима које смо добили о супервизијским функцијама које супервизори обављају, могли бисмо доћи до закључка да постоје супервизори који су то само формално, односно да не обављају предвиђене послове, нити врше одређене функције које би супервизор требало да обавља.

1.3. Налази о ставовима супервизора исказаних у фокус групама

Следи квалитативни приказ ставова супервизора изнетих у фокус групама кроз разматрање три питања:

- Који проблеми и тешкоће постоје у раду ЦСР, првенствено у вези супервизије, односно руковођења
- Који су могући начини превазилажења тих проблема и
- Који су приоритети у решавању проблема.

Супервизори су идентификовали следеће проблеме, који су систематизовани у две групе – према имплицитном значају, односно њиховој индикативности:

- проблеми и тешкоће у функционисању центара за социјални рад и
- проблеми у спровођењу супервизије.

1.3.1. Проблеми и тешкоће у функционисању центара за социјални рад

1) Недовољан број стручних радника

- а. Велики број предмета по водитељу случаја – обим посла, тежина и сложеност проблематике
- б. Тимски рад не може да се реализује у складу са Правилником (посебно у малим центрима, због малог броја запослених стручних радника чије се улоге преплићу и мешају)
- в. Запошљавање недовољно стручног кадра или неодговарајућих профила (упитне дипломе, непотребан кадар...)

2) Организациони проблеми

- а. Притисци од стране директора, демонстрација моћи, условљавање, запошљавање без задовољавања предвиђених критеријума и мимо прописа;
- б. Некомпетентан менаџмент (руководиоци и директори);
- в. Изразито лоши међуљудски односи;
- г. Обављање послова за друге институције.

3) Технички и финансијски проблеми

- а. Програм СОЗИС (техничка недорађеност, неусаглашеност са захтевима стручних процедура, одузима много времена на уштрб директног рада са корисником)
- б. Недостатак финансијских средстава за судске поступке (посебно лишења родитељског права и пословне способности)
- в. Лоши просторни услови за рад и техничка недовољна опремљеност

4) Проблеми везани за друге актере

- а. Немогућност смештаја корисника
- б. Неразвијеност локалних услуга,
- в. Лоша сарадња са кључним партнерима (нпр. Дом здравља, полиција,...)
- г. Лоша сарадња са ресорним министарствима
- д. Деградирана улога центра као институције

- ђ. Неразумевање локалне самоуправе (покушај утицаја на доношење стручних одлука)
- е. Немогућност сарадње са медијима без сагласности министарства

1.3.2. Проблеми у спровођењу супервизије

- 1) Велики број улога супервизора (вођење случаја, рад на пријему, чланови интерних тимова за насиље или координационих група,
- 2) Недостатак времена за групну супервизију,
- 3) Нестручност значајног броја стручних радника,
- 4) Недовољне и неадекватне обуке (похађање обука само у циљу стицања бодова)
- 5) Недостатак времена за примењени модел супервизије (функције – едукативна, контролна, подржавајућа), своди се на формално потписивање образаца,
- 6) Недостатак времена за праћење нормативних промена, стручне литературе,...
- 7) Неразумевање од стране менаџмента за потребне услове за обављање супервизијских послова,
- 8) У малим центрима нема класичне супервизије због малог броја стручних радника,
- 9) Лоши међуљудски односи и отпор супервизаната,
- 10) Проблеми везани за програм СОЗИС јер није технички адекватно остављен простор за белешку супервизора.

1.3.3. Могућа решења за превазилажење проблема

- 1) Реформа центра за социјални рад која би подразумевала и измештање неких послова из ЦСР (НСП, насиље,...);
- 2) Измена Правилника о организацији, нормативима и стандардима у ЦСР;
- 3) Повећати издвајања за систем социјалне заштите;
- 4) Уједначити програм СОЗИС са процесом рада и технички га унапредити, у чему треба да учествују стручњаци из центара који раде у овом програму;
- 5) Успоставити супервизију према усвојеном моделу (довољно времена да се супервизија спроводи у складу са Правилником),
- 6) Формирање регионалних центара за социјални рад (мали центри су кадровски у веома неповољном положају, те не могу на адекватан начин да примењују вођење случаја као метод рада), али и других услуга које нису рентабилне у малим локалним срединама;

- 7) Поставити реалне стандарде и нормативе који нису везани за број становника у одређеној средини, већ сразмерно социјалној проблематици која у њима постоји;
- 8) Обезбедити јавност критеријума при запошљавању и поштовање стручности;
- 9) Обезбедити материјално техничке услове за стручне раднике (адекватан простор, рачуни, стабилна интернет конекција...);
- 10) Креирати и реализовати обуке за руководиоце и директоре са акцентом на проблеме мобинга;
- 11) Статус службеног лица за запослене стручне раднике уз увођење службених легитимација;
- 12) Успостављање довољно врста и броја локалних услуга;
- 13) Обезбедити довољне капацитете за смештаја корисника;
- 14) Афирмација центра за социјални рад као институције и обавештавање шире јавности о надлежности центара за социјални рад (потребна је стратегија за промену положаја центра у јавности);
- 15) Обуке за унапређење комуникационих вештина за све стручне раднике;
- 16) Интензивнија сарадња два ресорна министарства, а потом и са другим министарствима у решавању проблема у пракси;
- 17) Потписивање протокола са партнерским институцијама и организацијама и њихово реално и активно спровођење;
- 18) Интензивнија сарадња надлежних министара са струковним удружењима, заводима и релевантним академским институцијама;
- 19) Примењивати строже критеријуме у процесу акредитације едукативних програма и тако унапредити квалитет обука за стручне раднике. На тај начин сврха ових обука неће бити само прикупљање бодова за обнављање лиценце, већ стручно усавршавање;
- 20) Директори би требало да буду из редова стручних радника и да имају радно искуство у социјалној заштити;

1.3.4. Приоритети у решавању наведених проблема

- 1) Измена Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада у центру за социјални рад у смислу повећања норматива за број стручних радника и њихово уподобљавање са врстом проблема на територији центра;
- 2) Запошљавање потребног броја недостајућег кадра уз промену метода професионалне селекције;
- 3) Измештање одређених послова из центра за социјални рад; због немогућности адекватног рада на пословима који захтевају специјализована знања и више координисаних учесника

из различитих служби (насиље, поверавање деце у поступцима развода брака, новчана социјална помоћ и туђа нега и помоћ и послови где није потребна процена и планирање) како би се центар бавио повереним пословима старатељства, заштите деце на домском и породичном смештају, превентивним радом са породицом да не дође до издвајања деце.

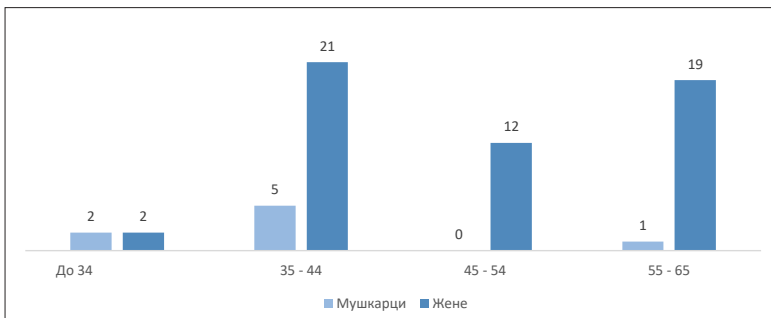
- 4) Развијање локалних услуга и повећање смештајних капацитета за кориснике у породичном смештају;
- 5) Позитивна кампања за цео систем социјалне заштите уз укидање Уредбе/Инструкције о обавезној сагласности министарства за сарадњу са медијима.

1.4. Налази о карактеристикама и ставовима руководиоца исказаних путем упитника у фокус групама

1.4.1. Основне карактеристике руководиоца служби у центрима за социјални рад

Као што смо већ навели на почетку овог рада, у испитивању су учествовала шездесет и два руководиоца служби центара за социјални рад са територије Републике Србије (без Војводине, Косова и Метохије). Следи приказ карактеристика овог подузорка.

Графикон 10. Старосна и полна структура руководиоца служби центара за социјални рад, 2023.

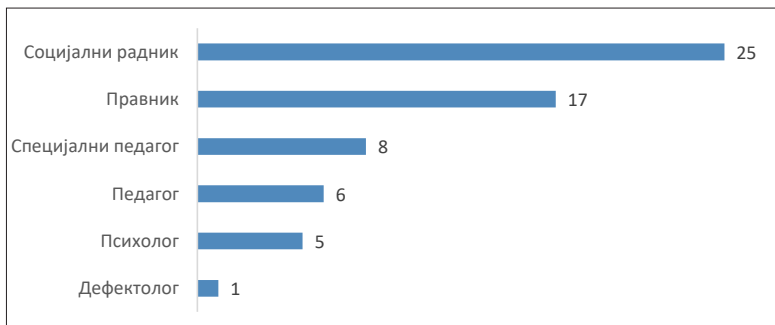
Извор: Упитник за руководиоце служби у ЦСР 2023, РЗСЗ

Међу обухваћеним руководиоцима служби највише је оних који припадају групи старости 35 до 44 године, а којих је било 40%. Следе они најстарији са заступљеношћу од 29%, а оних старости 45 до 54 године било је 19%. Најмање је било најмлађих испитаника, старости до 34 године, свега 12%.

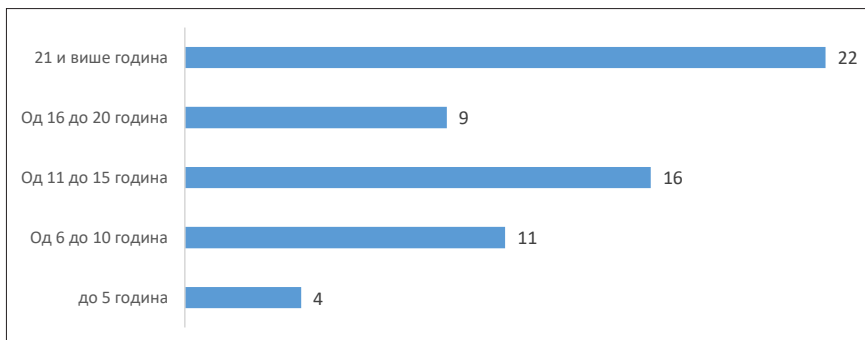
Графикон 11. Структура руководилица служби у ЦСР према стручном профилу, 2023.

Извор: Упитник за руководиоце служби у ЦСР 2023., РЗСЗ

Графикон бр. 11 показује да је међу руководиоцима служби центара за социјални рад, обухваћених овом анализом било, као и у случају супервизора, највише социјалних радника, 40%. Следе правници са 27%, а на трећем месту су специјални педагози са 13% удела. Ова дистрибуција показује да међу руководиоцима служби има више правника него што је њихова заступљеност међу стручним радницима центара за социјални рад, где њихов удео чини 17,5%.⁶ Педагози и специјални педагози су дистрибуирани на сличан начин – док у популацији стручних радника центара за социјални рад заузимају 18,1%, у укупном броју руководилица служби има их 23%.

Графикон 12. Структура руководилица служби у ЦСР према укупном радном стажу у систему социјалне заштите, 2023.

Извор: Упитник за руководиоце служби у ЦСР 2023., РЗСЗ

⁶ Годишњи извештај о раду центара за социјални рад за 2022. годину, РЗСЗ

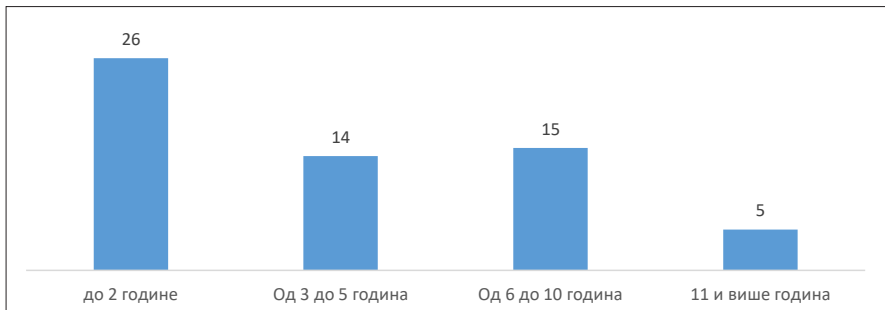
Просечан број година радног стажа које су руководиоци служби провели у социјалној заштити је 17,5. Уколико овај број упоредимо са просечним бројем укупног радног стажа⁷, видећемо да је већина свој радни век провела у систему социјалне заштите. Ово је свакако повољна околност која указује да су руководиоци људи с релевантним радним искуством, те самим тим је за очекивати да буду спремнији да се носе са специфичним проблемима који се јављају у пракси социјалне заштите.

Појединачном анализом упитника утврђено је да је међу руководиоцима служби центара за социјални рад и једна испитаница која је на место руководиоца постављена након два месеца радног искуства (има укупно осам месеци радног искуства, а шест месеци ради као руководилац).

Од свих руководилаца, њих 38 или 61,3% радило је раније као водитељ случаја. Када се од укупног броја руководилаца одузму правници, њих 17, који не могу радити на пословима водитеља случаја, преостаје 45 стручних радника, што значи да само седморо њих није радило као водитељ случаја. Они који јесу радили као водитељи случаја, просечно су на том радном месту провели 9,5 година.

Такође, 14 руководилаца, односно 22,6%, је радило раније на пословима супервизора и тај посао су у просеку обављали 5,7 година. Јасно је да су неки од руководилаца радили и као водитељи случаја и као супервизори.

Графикон 13. Структура руководилаца служби у ЦСР према радном стажу на пословима руководиоца службе, 2023.

Извор: Упитник за руководиоце служби у ЦСР 2023., РЗСЗ

Подаци у графикону бр.13 показују да је међу руководиоцима служби обухваћених анкетом било највише оних који су провели најмање времена на овим пословима, односно њих 41,9%. По заступљености сле-

⁷Просечни укупан радни стаж руководилаца служби у ЦСР је према овом истраживању износио 20 година

ди категорија руководилица служби с искуством од шест до 10 година на овом радном месту – 24,2%, затим категорија од три до пет година – 22,4%, а најмање је било оних с искуством на пословима руководиоца са 11 и више година – њих 8,1%.

Из упитника је добијен податак да 60 руководилица, односно 96,8% њих обавља и друге послове (тачније – послове и радне задатке који су предвиђени за друга радна места). Следи приказ броја руководилица служби према ангажовању на другим пословима у центру за социјални рад.

1.4.2. Ставови руководилица служби о неким питањима важним за рад ЦСР

Табела 3. Руководиоци служби у ЦСР према осталим пословима које обављају, 2023.

Супервизор	11
Водитељ случаја	31
Старатељ	42
Члан стручног тима	44
Члан тима за заштиту од насиља	27
Послови израде програма рада и извештаја о раду ЦСР	21
Остали послови	27

Извор: Упитник за руководиоце служби у ЦСР 2023., РЗСЗ

У табели бр. 4 приказано је на који начин су руководиоци служби рангирани послове из свог домена рада према приоритету који им дају, односно времену које им посвећују.

Табела 4. Руководиоци служби у ЦСР према начину одређивања приоритета (ранга) у оквиру послова предвиђених за руководиоце служби, 2023.

Послови предвиђени за руководиоце служби у ЦСР	Ранг
Старање о поштовању законитоста рада	1
Расподела предмета према утврђеним процедурама и критеријумима	1
Старање о поштовању стандарда стручног рада	2
Вођење рачуна о равномерној оптерећености стручних радника	3

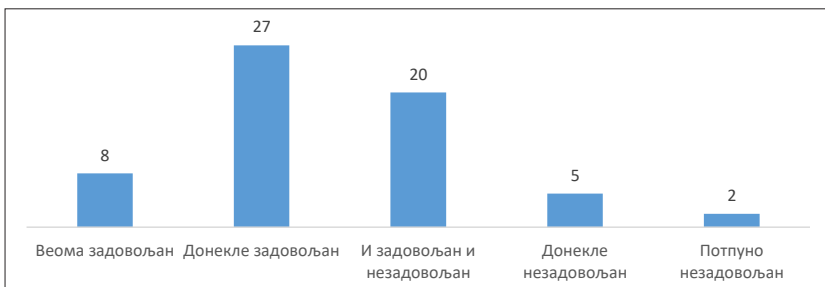

Обезбеђивање унутрашње координације и организације посла	4
Планирање и управљањем обимом посла унутар службе	5
Праћење поштовања рокова и процедура	6
Комуникација и координација рада са осталим организационим јединицама	7
Вршење контроле вођења евиденције и документације	8
Комуникација и организација рада са службама и институцијама у локалној заједници	9
Праћење рада приправника и волонтера и додељивање ментора	10
Сачињавање извештаја о раду организационе јединице	11
Сачињавање оперативних планова и програма рада организационе јединице	12

Извор: Упитник за руководиоце служби у ЦСР 2023., РЗСЗ

Као што се може видети у табели бр. 4, руководиоци, у просеку, највише пажње посвећују старању о поштовању законитости рада и расподељивању предмета према утврђеним процедурама и критеријумима, а на другом месту је старање о поштовању стандарда стручног рада. Послове са дна табеле руководиоци обављају само када за то имају довољно времена, пошто сматрају да ови послови нису од суштинског значаја за функционисање служби.

Графикон 14. Руководиоци служби у ЦСР према оцени задовољства својом праксом, 2023.

Извор: Упитник за руководиоце служби у ЦСР 2023., РЗСЗ

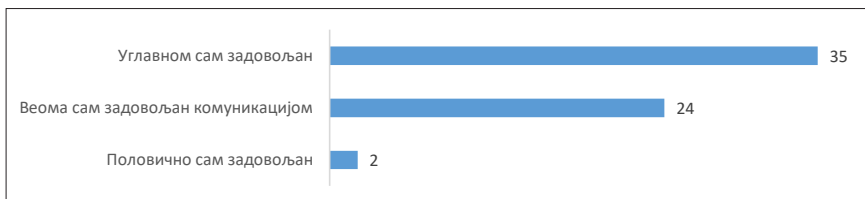
Што се тиче задовољства руководиоца служби послом који обављају, о чему говори следећи графикон, можемо видети да се, упркос тешкоћама и проблемима с којима се суочавају свакодневно на свом послу, већина руководиоца служби, њих 56%, изјаснила да су у већој мери задовољни својом праксом (прва два става). Трећина, односно 32,3% је

оних који су и задовољни и незадовољни (појединим сегментима свог рада су задовољни, а појединим нису задовољни), док је оних који су превалентно незадовољни 11,3%.

Добијени резултати могу се свакако позитивно оценити, односно може се претпоставити да руководиоци који су задовољни својом праксом процењују да службе којима они руководе функционишу на задовољавајући начин. Задовољству послом који се обавља у извесној мери доприноси и квалитет комуникације са сарадницима. Руководиоци служби су у упитнику одговарали и на питање о томе како процењују квалитет комуникације са стручним радницима који су припадници службе којом руководе. Следи графикон у којем је приказана дистрибуција њихових одговора.

Графикон 15. Руководиоци служби у ЦСР према оцени задовољства квалитетом комуникације са стручним радницима у служби којом руководе, 2023.

Извор: Упитник за руководиоце служби у ЦСР 2023., РЗСЗ

Ови подаци могу се веома позитивно оценити с обзиром да међу руководиоцима служби није било оних који комуникацију са стручним радницима оцењују као превалентно незадовољавајућу. У отвореном делу питања, где су могли навести разлоге свог евентуалног незадовољства комуникацијом, руководиоци служби су најчешће као разлоге наводили проблеме у комуникацији везане за преоптерећеност стручних радника, расподелу предмета, кашњење у извршавању обавеза.

Једно од отворених питања у упитнику гласило је: „По вашем мишљењу, који чиниоци највише доприносе недовољној мотивисаности за рад појединих стручних радника?“ Готово у сваком од одговора поминута је реч „преоптерећеност“, али су руководиоци служби наводили и неке друге разлоге. Разлози недовољне мотивисаности стручних разлога су готово идентични онима који су узрок незадовољавајуће комуникације између стручних радника и руководилаца служби. Примери одговора на ово питање:

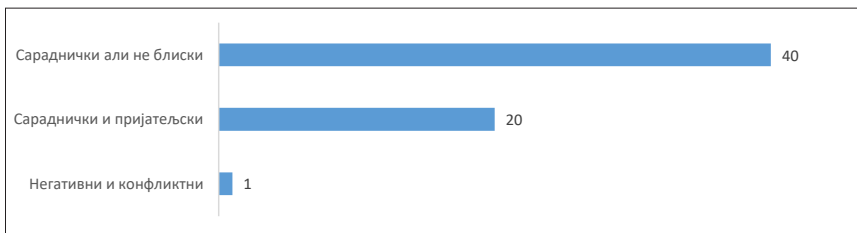

Обим посла, ниже плате, велика количина стресних ситуација;
Велики број захтева, брига да ли ће се испоштовати рокови;
Неуважавање, изостанак подршке у решавању проблема, преоптерећеност захтевима;
Недовољна плата, недостатак стимулације;
Изгарање, осећање преплављености, обим посла и латентни страх од "грешки", одсуство мотивације у виду похвале или награде за добро обављен посао (на нивоу града, републике);
Лични однос према послу и одговорности и висок степен оптерећености; Обим посла, уплив политике кроз све сегменте активности, рада и планирања; Оптерећеност, неуважавање од стране руководства, неуважавање у друштву, лоше плате; Велики број писаних и усмених захтева корисника на дневном нивоу и рокова за поступање које је некад немогуће испоштовати и завршити рад због прописаних процедура, новог програма за рад...

Већина руководилаца служби је навела да постоји преоптерећеност стручних радника, те да се у пракси испољавају тешкоће везане за то, али да постоје и они стручни радници који успевају да испоље квалитет у свом раду. Због тога је 40 руководилаца, односно 64,5% њих, у претходној години на неки начин похвалило или наградило неке од стручних радника.

Услови рада, како су их описали руководиоци служби, којима доминира преобиман посао, стресне ситуације везане за кориснике и рокове, велики број административних процедура у предметима итд., свакако су околности у којима међуљудски односи могу да трпе. Ево приказа одговора руководилаца служби на питање како они доживљавају међуљудске односе у колективима у којима раде.

Графикон 16. Руководиоци служби у ЦСР према оцени квалитета међуљудских односа у својим ЦСР, 2023.

Извор: Упитник за руководиоце служби у ЦСР 2023., РЗСЗ

30 Из података наведених у претходној табели може се закључити да је **сарадништво** главна карактеристика међуљудских односа у центрима

за социјални рад у којима руководиоци служби раде. Значајан је податак да нико од руководиоца није односе описао као хладне и дистанциране.

Упркос неповољним околностима, како су их руководиоци описали у претходним одговорима, у којима се рад одвија, атмосфера у колективима није негативна. Не би било реално очекивати да не постоје и они руководиоци који међуљудске односе доживљавају као негативне, без обзира да ли је то због објективних околности или субјективног доживљаја који корен има у карактеристикама личности конкретног руководиоца. Ипак, проценат заступљености руководиоца са оваквим ставом је занемарљив – 1,6%.

Последње питање у упитнику везано за руковођење гласило је: „Шта бисте издвојили као највећи проблем у свом раду?”

И на овом питању већина руководиоца служби се изјашњавала да је највећи проблем оптерећеност послом и проблеми који из тога произлазе. Ипак, 16% испитаника није дало одговор на ово питање. Ево примера најчешћих одговора:

- Недовољан број извршилаца како би се посао распоредио тако да радници не буду преоптерећени;
- Руководилац има исти број захтева као и остали стручни радници у његовој екипи и због тога што је истовремено и руководиоцац и водитељ случаја;
- Недовољно времена да задовољим све обавезе које обављам као руководиоцац, а и као супервизор;
- Недовољан број запослених у односу на обим и проблематику захтева. Лоша техничка подршка: мало штампача, скенера, лоши рачунари и др.;
- Фокус стручних радника на форму коју намеће нови програм рада и евиденција (СОЗИС); контролорски приступ више него подржавајући од стране министарства: преобимна проблематика за коју сваки ВС мора бити «експерт»;
- Недовољно разумевање директора, организација рада, недовољно добра сарадња са осталим институцијама;
- Оптерећеност многобројним улогама, радни стил, знања везана за технику (информатичка писменост);
- Оптерећеност и недовољан број извршилаца;
- Преоптерећеност;
- Велики број предмета, недовољан број стручних радника; немогућност расподеле сложених предмета свим стручним радницима услед недовољно развијених компетенција појединаца;
- Недовољан број стручних радника услед чега су сви преоптерећени у различитим улогама које обављају свакодневно;

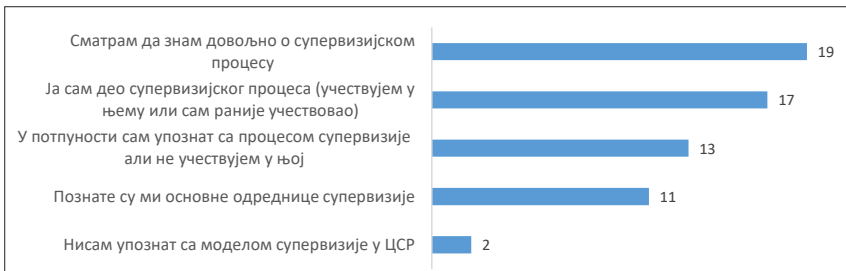
- Оптерећеност послом;
- Велика оптерећеност стручних радника што доводи до тога да имају нереална очекивања од руководиоца;
- Број предмета је из године у годину све већи на мали број стручних радника – оптерећеност ЦС утиче на могућност квалитетног рада, а самим тим је проблем расподела предмета (често сам у ситуацији да водитељу случаја у току дана доделим и више предмета, на пример на месечном нивоу имамо преко 50 пријава за насиље).
- Ангажованост на великом броју послова и немогућност да вероватно, могу свим пословима да одговорим стручно и ефикасно;
- Више улога које имам, немогућност да се у потпуности посветим свему што радим;

1.4.3. Ставови руководиоца служби о супервизији

Један део упитника за руководиоце служби односио се на процес супервизије у центрима за социјални рад. Следи приказ добијених података.

Прво питање руководиоцима служби везано за супервизију односило се на њиховоу познавања модела супервизије у центрима за социјални рад. Може деловати изненађујуће да постоје руководиоци који не познају модел и процес супервизије или немају јасну представу о томе шта је то супервизија. Једна петина њих или 20,9% испитаника тако се изјаснило (укупно њих 13). Међутим, овакав одговор су давали правници, који по природи посла нису укључени у процес супервизије, а пошто они не раде као водитељи случаја, нису долазили у контакт с процесом супервизије. Ово свакако не значи да не би требало да боље упознају модел и значај супервизије, што би им као руководиоцима било од велике користи у обављању својих послова. Графикон бр. 17 приказује ове резултате.

Графикон 17. Руководиоци служби у ЦСР према степену познавања модела супервизије, 2023.

Извор: Упитник за руководиоце служби у ЦСР 2023., РЗСЗ

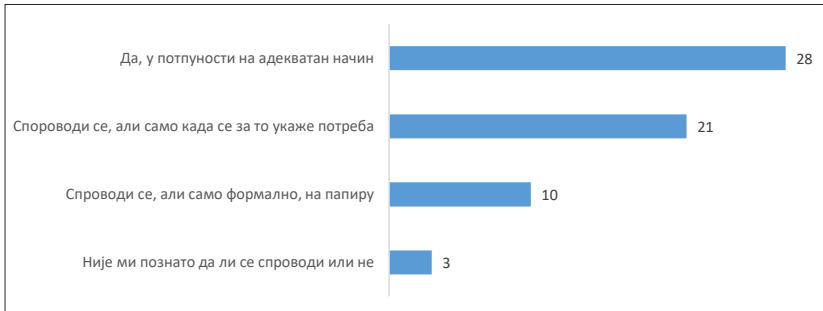
У следећој табели приказани су одговори руководилица служби на питање какав став имају о супервизији. Иако 82,1% испитаника изражава схватање и разумевање значаја супервизије, њих 17,9% испољава неку врсту задршке када је супервизија у питању. Ако овај податак доведемо у везу с податком из претходног питања, да 20,9% нема у потпуности јасну представу шта је то супервизија, онда овакав резултат није изненађујући.

Табела 5. Руководиоци служби према ставу који имају у односу на супервизију, 2023.

Не видим сврху супервизије у ЦСР, довољна је контрола рада од стране руководилица	1
Можда постоје предмети у којима није нужна супервизија	1
Корисна, али у пракси често отежана због задужења супервизора као водитеља случаја	1
Супервизија је корисна свим водитељима случаја без обзира на компетенције и искуство у раду под условом да се не изједначава са менторством	1
Супервизију треба да је раде стручни радници са више од седам година радног искуства	1
Супервизија је потребна само водитељима случаја који имају мање од пет година радног стажа	2
Супервизија би требало да се пружа само на лични захтев водитеља случаја	2
Супервизија би требало да се ради само онда када за то постоји изричита потреба, тј. у тзв. "тешким случајевима"	3
Супервизија је незаобилазни и неизоставни део модела вођења случаја	21
Супервизија је корисна свим водитељима случаја без обзира на компетенције и искуство у раду	30

Извор: Упитник за руководиоце служби у ЦСР 2023., РЗСЗ

Познавање процеса спровођења супервизије од стране руководилица проверено је одговарајућим питањима у што је приказано заједно са одговорима у графикану бр. 18.

Графикон 18. Упознатост руководилица служби у ЦСР са начином на који се супервизија спроводи у њиховом ЦСР, 2023.

Извор: Упитник за руководиоце служби у ЦСР 2023., РЗСЗ

Из добијених одговора види се да је готово половина руководилица, њих 28, односно 45,2%, оценило да се супервизија у њиховим центрима за социјални рад спроводи на адекватан начин. Нешто више од трећине испитаника, 21 односно 33,9%, определило се за одговор да се супервизија у њиховој установи спроводи само када је то неопходно, а 10 руководилица или 16,1% је одговорило да се супервизија спроводи само формално. У светлу одговора на претходна питања, није изненађујуће да троје руководилица чак и не зна да ли се супервизија спроводи или не, па се поставља питање на који начин су они укључени у процес рада водитеља случаја.

На следећем питању, о евентуалним чиниоцима који ометају процес супервизије, испитаници су могли да изаберу више понуђених одговора.

Табела 6. Руководиоци служби у ЦСР о процени чинилаца који могу ометати адекватно спровођење супервизије у ЦСР, 2023.⁸

Оптерећеност супервизора другим обавезама (вођење случаја, тимски рад, старатељство и сл)	38
Нема довољно времена за супервизијске састанке	27
Недовољан број супервизора у односу на број супервизаната	24
Стручни радници нису мотивисани за супервизију	11

⁸ Значајан број руководилица служби је у упитнику давао више од једног предвиђеног одговора услед чега се не могу рачунати који је удео за сваки од потенцијално ометајућих чинилаца за адекватно спровођење супервизијског процеса у ЦСР, те ова табела представља илустрацију одговора супервизора

Супервизори нису мотивисани да обављају посао супервизије	8
Постоји анимозитет између супервизора и супервизаната	8
Недостатак компетентних супервизора	6

Извор: Упитник за руководиоце служби у ЦСР 2023., РЗСЗ

Као што показује табела бр. 6, највећи проценат руководиоца служби у центрима за социјални рад сматра да је оптерећеност супервизора (бројем супервизаната, бројем предмета, као и задужењима која не спадају у посао супервизора, као што је описано раније у тексту), примарни разлог због којег се супервизија не спроводи на адекватан начин. На другом месту разлога је недостатак времена, што је, логично, у непосредној вези с оптерећеношћу. Разлог оптерећености супервизора може бити и њихов недовољан број, што је чинилац који је заузео треће место. Могло би се рећи да је недовољан број (компетентних) супервизора у центрима за социјални рад заправо узрочник и недостатка времена за супервизијске састанке и оптерећености постојећих супервизора. Четврту позицију заузима „недовољна мотивисаност стручних радника за супервизију”. Поставља се питање због чега неки стручни радници нису мотивисани да учествују у процесу супервизије, где би могли да обрађују и стручне и личне дилеме, те тако буду ефикаснији у свом послу (у интересу корисника). Један од разлога који се намеће јесте да немају позитивно искуство са процесом супервизије уколико се она ради на брзину, површно или од стране супервизора који није вичан том послу.

Коначно, руководиоци служби имали су задатак да рангирају предложене могуће добити од супервизије у центру за социјални рад, а у табели бр. 7 приказано је који ранг су, просечно, руководиоци додељивали предложеним добитима.

Табела 7. Руководиоци служби у ЦСР о процени добити од супервизије, 2023.

Потенцијална добит од супервизије	Ранг
Подизање квалитета услуга пружених корисницима	1
Лични и професионални развој водитеља случаја	2
Размена искустава	3
Квалитетнија професионална сарадња	4
Смањење стреса код водитеља случаја	5

Емоционална подршка водитељима случаја	6
Боље функционисање ЦСР	7
Веће задовољство послом водитеља случаја	8

Извор: Упитник за руководиоце служби у ЦСР 2023., РЗСЗ

Добит која је најчешће рангирана као прва по значају јесте „Подизање квалитета услуга пружених корисницима”. Међутим, добит у виду личног и професионалног развоја је знатно чешће разврставана на друго или треће место по значају, тако да се може рећи да су то две најважније добити од супервизије, како виде руководиоци служби. Лични и професионални развој је најчешће оцењиван као друга добит по значају, док је на трећем месту „размена искустава”, а готово иста оцена значаја дата је и „квалитетнијој професионалној сарадњи”.

Као најмање значајна добит рангирано је „веће задовољство послом водитеља случаја”, мало повољнији ранг је добило „боље функционисање центра за социјални рад”, а испред ове добити налази се „емоционална подршка водитељима случаја”.

Према овим резултатима може се закључити и то да руководиоци не виде супервизију као начин на који се може смањити стрес код водитеља случаја тако што ће се код њих, па и кроз емоционалну подршку у кризним временима, постићи веће задовољство послом. Овај податак је донекле контрадикторан с чињеницом да су руководиоци на претходним питањима често помињали преоптерећеност свих, како водитеља случаја, тако супервизора, па и самих руководилаца.

Рекло би се да изванредан број руководилаца нема поверења, или немају информације о значају супортивне функције супервизије, а свакако немају доказ о томе у пракси.

1.4.4. Руководиоци служби о проблемима и тешкоћама у ЦСР, могућим начинима њиховог превазилажења и приоритетима

Следи приказ ставова руководилаца служби центара за социјални рад, које су они, радећи у фокус групама, изнели разматрајући иста три питања која су била задата и супервизорима:

- Који проблеми и тешкоће постоје у раду ЦСР, првенствено у вези супервизије, односно руковођења;
- Који су могући начини превазилажења тих проблема и
- Који су приоритети у решавању проблема?

- 1) Тешкоће/изазови у руковођењу су :
  - Вишеструке улоге руководиоца (водителј случаја, супервизор, старатељ, члан тима...)
  - Велики број предмета на дневном нивоу
  - Проблем расподеле великог броја предмета водитељима случаја према искуству, афинитетима...
  - СОЗИС – предмети „багују”, „лутају”, нестају из базе
  - Извештаји за потребе статистике (којима се не види сврха)
  - Недовољан број водитеља случаја

- 2) Тешкоће /изазови у реализацији супервизије су:
  - Недовољно радно искуство (знање) млађих супервизаната
  - Супервизор је често и ментор
  - Велики број супервизаната на једног супервизора
  - Мали број супервизаната (у малим ЦСР)
  - Немотивисаност супервизора за посао
  - Честе промене водитеља случаја
  - Немогућност организовања индивидуалне супервизије
  - Обуке за супервизоре се не организују довољно често
  - Вишеструке улоге супервизора
  - Када је супервизор водитељ случаја, проблем је ко ће њему бити супервизор

- 3) Тешкоће/изазови у организацији су:
  - Неадекватна, отежана сарадња са осталим системима и институцијама
  - Мања одељења београдског ЦСР немају одвојене службе – сви раде све
  - Неодложне интервенције (додатно ангажовање)
  - Лоша слика ЦСР у медијима
  - Проблематична сарадња са здравственим системом
  - Недовољни капацитети специфичних установа за смештај корисника: прихватилишта, специјализоване установе за младе...
  - Непостојање установа за смештај корисника са психијатријским обољењима (комбинована установа здравствено-социјалне заштите)
  - Одређене установе за смештај бирају кориснике
  - Недостатак хранитељских породица
  - Наметање нових услуга центрима за социјални рад
  - Кратки рокови за извештавање.

- 4) Могућа решења за превазилажење претходно излистаних тешкоћа и проблема:
- Чешће обуке за супервизоре
  - Повећати број супервизора
  - Пријем нових стручних радника (запослити више људи)
  - Едукација за СОЗИС (указивање на пропусте, поједностављење рада у програму)
  - Смањење броја услуга у ЦСР
  - Мотивисати младе да стичу стручна знања и вештине
  - Набавити боље компјутере и бржи интернет
  - Омогућити руководиоцима да не воде реферате, старатељства итд.
  - Платформу „Чувам те” изместити из СЦР у школе и НВО
  - Организовање заједничких састанака са другим институцијама
  - Омогућити јавне наступе представницима ЦСР како би могли да демантују неке вести
  - Повећати капацитете за смештај корисника у свим врстама смештаја
  - Организовати дневну болницу за штићенике ради праћења узимања терапије
  - Смањити обим овлашћења ЦСР – изместити материјална давања за радно способне у НСЗЗ, а процену подобности усвојитеља и хранитеља као и лиценцирање хранитеља у ЦПСУ
  - Појачати контролу установа за смештај у погледу пријема корисника, листи чекања...
- 5) Приоритети и решавању наведених тешкоћа:
- Измена нормативног оквира
  - Измештање одређених послова из центра за социјални рад због немогућности адекватног рада на пословима који захтевају специјализована знања и више координисаних учесника из различитих служби (насиље, поверавање деце у поступцима развода брака, новчана социјална помоћ и туђа нега и помоћ и послови где није потребна процена и планирање) како би се центар бавио повереним пословима старатељства, заштите деце на домском и породичном смештају, превентивним радом са породицом да не дође до издвајања деце..
  - Развијање недостајућих услуга на локалном нивоу

2. Завршна разматрања

Уколико покушамо да стекнемо свеобухватну слику овде приказаних проблема везаних за процес супервизије у центрима за социјални рад из угла самих супервизора, можемо се наћи пред немогућим задатком јер проблема је много и многа су им исходишта. Ипак, истичу се две околности које имају негативан утицај на процес супервизије, самим тим и на функционисање центара за социјални рад, те последично и на квалитет пружене услуге корисницима. То су:

- мањак стручног кадра (запослених стручних радника) и неусклађеност профила стручног кадра са стварним потребама у многим центрима, што резултира у ангажовању супервизора на многим другим пословима. Управо је делегирање супервизорима више послова и радних задатака који не спадају у супервизијске послове, проблем који сви испитаници истичу. То је разлог због чега се супервизија често спроводи ad hoc или само формално, свдећи се најчешће на консултације супервизанта у вези поступка на неком случају.
- неразумевање значаја супервизије у центрима за социјални рад као једне од основних активности у систему вођења случаја, која би требало да резултира у квалитетнијем пружању услуга корисницима.

Пружање екстерне супервизијске подршке супервизорима центара за социјални рад од стране РЗСЗ како је то досад рађено (разматрањем одређених тема и анализом приказа случајева), вероватно неће кориговати уочене тешкоће, јер највећи проблем супервизора није решавање недоумица у раду на конкретним случајевима (мада има и таквих ситуација, али би се оне могле решавати на други начин – непосредним консултацијама када се за то укаже потреба), већ је то необезбеђивање основних предуслова за спровођење процеса супервизије онако како је предвиђено правним актима и стручним упутствима.

Анализом узрока проблема у пракси које су препознали супервизори могу се планирати циљеви, мере и активности за превазилажење проблема и унапређење праксе у центрима за социјални рад, што може бити полазна основа за стратешко и акционо планирање у социјалној заштити које недостаје. Анализа постојећих и недостајућих услуга у систему социјалне заштите, анализа издвајања средстава из буџета са испитивањем задовољства корисника о пруженим услугама и укључивањем у планирање социјалне заштите, допринело би реформи и развоју система социјалне заштите.

Важна активност Републичког завода која проистиче из анализе стања супервизијске праксе у центрима за социјални рад је и покретање иницијативе према Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Министарству за бригу о породици и демографију за: измену нормативних аката који регулишу нормативе и стандарде у раду, за реформу центара за социјални рад која ће омогућити квалитетне услуге корисницима и планирање развоја услуга у односу на потребе корисника у локалним заједницама.

3. Закључци

Један свеобухватни закључак, на основу ове анализе, могао би бити да се супервизији не придаје довољно значаја у свим срединама. Она је често, услед оптерећености супервизора и водитеља случаја другим обавезама, или недовољног броја (компетентних) супервизора, сведена на пуку формалност прописану правилницима и процедуром коју намеће платформа СОЗИС.

Један закључака је и тај да многи водитељи случаја нису имали прилику да у својој пракси буду укључени у супервизијски процес онакав какав би он требало да буде, те тако нису искусили бенефите које супервизија доноси.

Управо изнет став поткрепљују и подаци, приказани раније у тексту, добијени у раду с руководиоцима служби центара за социјални рад, који су показали да неки од њих заправо и не знају шта је то вођење случаја и зашто супервизија постоји. Свакако да би ову едукацију (инструктажу, консултације) требало радити само у оним срединама где су уочене слабости или где су на руководећим позицијама лица која немају (или немају довољно) искуства у социјалној заштити.

Ако се све ово има у виду, намеће се закључак да би Републички завод за социјалну заштиту требало да своју активност усмери на „промоцију” супервизије међу директорима и руководиоцима служби центара за социјални рад, кроз њихово упознавање са методом вођења случаја и свим њеним елементима, те образлагањем и појашњавањем супервизије кроз истицање њеног значаја за добробит корисника и пружалаца услуга социјалне заштите.

4. Препоруке

1) Било би целисходно спровести снажнију промоцију супервизије, односно презентације о супервизији за све оне који нису имали прилику и могућности да се поближе упознају са овом, у нашем друштву новом, материјом.

2) Било би значајно заједнички креирати моделе организације интерних супервизијских састанака у центрима за социјални рад, пошто су многи, чини се, постали инертни под притиском свакодневних обавеза, па и не покушавају да нешто промене.

3) У односу на препознате тешкоће у организацији рада центара за социјални рад од стране руководиоца служби и супервизора (више-струке улоге стручних радника, нефункционална сарадња са другим системима, неразвијене услуге и препознате могућности решавања истих, развој недостајућих услуга, издвајање одређених послова из центра за социјални рад, усвајање специфичних знања), потребно је иницирање заједничког рада са Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Министарством за бригу о породици и демографију у правцу реформе центара за социјални рад, измене нормативног оквира и развоја недостајућих услуга.

Мијодраг Богићевић*, МА социјални радник

Центар за палијативно збрињавање и палијативну медицину
„VELhospice”
Београд

**ЗНАЧАЈ СОЦИЈАЛНОГ РАДА У ПРЕВЕНЦИЈИ
ФАКТОРА РИЗИКА И ТРАУМАТИЗАЦИЈЕ
НЕФОРМАЛНИХ НЕГОВАТЕЉА
У ПАЛИЈАТИВНОМ ЗБРИЊАВАЊУ**

Резиме: Социјални радници играју кључну улогу у подршци неформалним неговатељима у палијативном збрињавању, посебно у превенцији трауматизације. Неформални неговатељи, који су обично чланови породице или блиски пријатељи пацијената, изложени су ризику од физичког и емоционалног стреса што може довести до развоја посттрауматског стресног поремећаја (ПТСП), синдрома изгарања и компликованог туговања. У овом контексту, социјални радници пружају психосоцијалну подршку, олакшавају приступ ресурсима и услужним програмима, и едукују неговатеље о стратегијама суочавања са стресом. Поред тога, социјални радници раде на јачању социјалних мрежа и укључивању заједнице како би се смањила изолација неговатеља. Превентивне мере укључују и процену потреба за неговатељима, као и развој индивидуалних планова подршке који укључују психолошке интервенције и саветовање. Резултати овог рада указују на значајну улогу социјалних радника у превенцији трауматизације и побољшању квалитета живота неформалних неговатеља у палијативном збрињавању.

Кључне речи: неформални неговатељи, фактори ризика, трауматизација, палијативно збрињавање

---

*mijodrag.bogicevic@gmail.com

1. Увод

Палијативно збрињавање подразумева холистички приступ бризи за пацијенте с неизлечивим болестима, са циљем побољшања квалитета живота кроз ублажавање симптома и психо-социјалну подршку. Улога неформалних неговатеља – чланова породице или пријатеља који пружају негу у овом процесу је од суштинског значаја. Међутим, оваква улога често доноси са собом и вероватноћу од емоционалних, психолошких и физичких ризика за неговатеље, што може довести до различитих облика трауматизације.

У таквом контексту, улога социјалног радника постаје од суштинске важности. Социјални радници имају јединствену позицију да препознају ране знаке трауматизације и да примене превентивне мере како би смањили ризике и подржали неговатеље. Под појмом „ризик” подразумевамо могућност трпљења штете или губитка, односно фактор, елемент или ставар који укључује неизвесност, опасност, проблем, али који се правовременим и адекватним интервенцијама социјалних радника може избећи, спречити или макар ублажити. Рад социјалних радника обухвата пружање психосоцијалне подршке, посредовање у приступу ресурсима и услугама, и едукацију неговатеља о стратегијама суочавања са изазовима. Овај текст истражује различите аспекте улоге социјалног радника у превенцији трауматизације неформалних неговатеља у палијативном збрињавању, са циљем да се нагласи значај њиховог доприноса у овој важној области.

2. Дефиниција палијативног збрињавања и улога неформалних неговатеља

Палијативно збрињавање је дефинисано од стране Европске асоцијације за палијативно збрињавање (European Association for Palliative Care, EAPC) као „активна, свеобухватна бригаа о пацијентима чија болест не реагује на третман лечења. Контрола бола и других симптома, као и решавање социјалних, психолошких и духовних проблема су најважнији. Палијативно збрињавање је интердисциплинарни приступ који обухвата пацијента, породицу и заједницу. Палијативно збрињавање афирмише живот и гледа на смрт као нормалан процес. То значи да нити убрзава нити одлаже смрт. Палијативно збрињавање је ту да омогући најбољи квалитет живота до тренутка смрти” (Radbruch, Payne, 2009: 280). У том контексту, палијативно збрињавање се не сме поистовећивати са збрињавањем на крају живота. Оно почиње од момента дијагнозе тешке или неизлечиве болести, траје током читавог периода збрињавања и неге,

а наставља се пружањем подршке члановима породице и у периоду жалости.

„Основни циљ доброг палијативног збрињавања је одржавање што бољег квалитета живота како пацијената, тако и чланова њихових породица у постојећим околностима. Свака тешка болест снажно утиче на квалитет живота не само пацијента већ и чланова његове породице, тако да се јединицом збрињавања сматра пацијент и његова породица, када је реч о палијативном збрињавању. Из тог разлога, када се говори о свим аспектима збрињавања увек се има у виду комплетна ’јединица збрињавања’” (Богићевић, 2020: 15).

Неформални неговатељи су кључни актери у пружању ове врсте неге. Они су обично чланови породице или блиски пријатељи пацијента, који преузимају одговорност за пружање свакодневне помоћи, емоционалне подршке и административних задатака повезаних с лечењем и негом. Према дефиницији ЕАРС, неформални неговатељи су ”особе које, често без претходне обуке или подршке, преузимају улогу неговатеља како би пружили подршку пацијентима током палијативног збрињавања” (ЕАРС, 2015). Њихова улога може укључивати управљање симптомима, пружање емотивне и социјалне подршке, као и доношење важних одлука у вези са лечењем. Чланови породице у улози неформалних неговатеља обављају и многе друге важне улоге и функције, укључујући кућне послове, помоћ око послова свакодневног живота, они су заступници, пуномоћници, координатори збрињавања, итд. Уз све ово, мора се истаћи и чињеница да су чланови породице у улози неформалних неговатеља потпуно невидљиви за систем (Богићевић, 2020: 35). Не постији никакв систематски и организован вид подршке који се пружа члановима породице, па чак иако су чланови породице деца, или младе особе, или родитељи детета у одмаклој фази неизлечиве болести. Из тог разлога, наводи се да су чланови породице истовремено и пружаоци и примаоци услуга палијативног збрињавања, тачније, да су они и сарадници и корисници услуга социјалних радника приликом палијативног збрињавања.

3. Утицај палијативног збрињавања на неформалне неговатеље

Неформални неговатељи суочавају се с бројним изазовима током пружања палијативног збрињавања, укључујући емоционални стрес, физички напор и социјалну изолацију. Дуготрајна изложеност овим факторима може довести до различитих облика психолошке трауматизације, укључујући синдром изгарања (burnout), депресију и посттрауматски

стресни поремећај (Post-traumatic Stress Disorder, PTSD). Истраживања показују да су неговатељи често изложени хроничном стресу, што негативно утиче на њихово ментално здравље и квалитет живота (Hudson, 2016). Постоји неколико кључних фактора ризика који могу повећати вероватноћу трауматизације код неформалних неговатеља.

Први фактор је интензитет и трајање неге. Неговатељи који су укључени у дуготрајну и интензивну негу, посебно код пацијената са јаким боловима или неуродегенеративним болестима, имају већи ризик од емоционалног исцрпљивања (Kars и сар., 2011).

Други фактор је недостатак социјалне и професионалне подршке. Неговатељи који немају приступ адекватној подршци често се осећају изоловано и преоптерећено, што додатно повећава ризик од стреса и депресије (Stajduhar и сар., 2013). Такође, личне карактеристике неговатеља, као што су претходне трауме, недостатак искуства у пружању неге и неадекватна припрема за улогу неговатеља, могу допринети већем ризику од трауматизације (Zarit, Femia, Gaugler, 2012). Неговатељи који немају искуства у медицинском или психосоцијалном раду често осећају неадекватност и несигурност у својој улози, што додатно погоршава стресне реакције. Психолошки утицаји палијативног збрињавања на неформалне неговатеље су широки и дубоки. Истраживања су показала да су неговатељи често суочени са осећајима туге, кривице, страха и беспомоћности, посебно када се пацијентова ситуација погоршава (Doka, Tucci, 2011). Дуготрајна изложеност овим емоционалним стањима може довести до развоја хроничног стреса и симптома депресије. У неким случајевима, неговатељи могу развити симптоме сличне посттрауматском стресу, укључујући флешбекове, ноћне море и осећај емотивне отупелости (Haley, 2003). Један од специфичних облика емоционалне трауме, који погађа неговатеље, може бити и тзв. антиципаторно туговање, која се односи на тугу и жалост коју неговатељи осећају у ишчекивању губитка вољене особе. Овај облик туге може бити интензиван и дуготрајан, а може се манифестовати кроз различите симптоме, укључујући несаницу, губитак апетита и поремећај концентрације.

Ризик од развоја депресије и анксиозности код неформалних неговатеља је посебно изражен у следећим ситуацијама: предходна историја поремећаја расположења; изузетно емотивна личност; слаба личност; пасивне особе, особе чији су механизми одбране везани за избегавање негирање и неприхватање озбиљности болести; невољно обављање улоге неговатеља; слаба (социјална) подршка (Богићевић, 2020: 35–36).

Физички утицаји палијативног збрињавања на неформалне неговатеље су, такође, значајни. Неговатељи често доживљавају физички напор због активности као што су подизање и померање пацијента, припрема

оброка и обављање кућних послова (Litzelman и сар., 2016). Дуготрајни физички напор, у комбинацији са недостатком сна и одмора, може довести до физичке исцрпљености и хроничних здравствених проблема, попут болова у леђима, главобоље и ослабљеног имунитета. Синдром изгарања, који се дефинише као стање емоционалне, менталне и физичке исцрпљености изазвано дуготрајним стресом и преоптерећењем, често погађа неформалне неговатеље (Maslach, Jackson, 1981). Синдром изгарања код неговатеља може се манифестовати кроз осећај емотивног удаљавања од пацијента, смањену емпатију и негативан став према својој улози. Ови симптоми, не само да утичу на неговатеља, већ могу имати и негативан утицај на квалитет неге коју пружају пацијенту.

Посматрано из угла социјалног рада, посебан професионални изазов представљају породице са малолетном децом, односно породице у којима су деца или младе особе носиоци улоге неформалног неговатеља, као и оболели самохрани родитељи. Код самохраних родитеља много чешће се наилази на факторе ризика у виду:

- Порицања губитка здравља од стране родитеља и неприхватање смртог исхода,
- Уверења да родитељ није способан да се брине о детету/деци ни физички ни емотивно
- Посматрања погоршања физичког стања родитеља од стране деце
- Реалног ризика да нема ко да се стара о деци, односно добијања детета без родитељског старања
- Финансијског ризика – неспособност за рад, губитак редовних прихода, повећани финансијски издаци, губитак дома и сл.
- „Заштите”, односно склањања и лагања деце о стању и прогнози оболелог родитеља.

4. Социјална подршка и стратегије превенције трауматизације

Социјална подршка игра кључну улогу у смањењу ризика од трауматизације код неформалних неговатеља. Подршка може доћи из различитих извора, укључујући чланове породице, пријатеље, професионалне саветнике и подршку из заједнице (Zarit и сар., 2012). Неговатељи који имају снажну социјалну мрежу мање су склони осећају изолације и стреса, што може помоћи у спречавању негативних психолошких ефеката палијативне неге. Једна од кључних стратегија за превенцију трауматизације је пружање едукације и тренинга неговатељима пре него што започну пружање неге. Едукација може укључивати обуку о основама палијативног збрињавања, неге, техникама управљања стресом и ин-

формацијама о доступним ресурсима и подршци (Hudson at all., 2008). Такође, важно је омогућити неговатељима приступ групама за подршку и саветодавним услугама које им могу помоћи да се носе са емоционалним изазовима. Поред тога, укључивање професионалних неговатеља у процес неге може смањити оптерећење неформалних неговатеља и побољшати квалитет неге за пацијенте. Интегративни приступ, који укључује мултидисциплинарне тимове, може пружити додатну подршку и олакшати задатке неформалних неговатеља, смањујући њихов стрес и ризик од синдрома изгарања. Један од приступа који се препоручује јесте имплементација програма подршке и савета за неговатеље, укључујући приступ психолошкој помоћи, групама подршке и едукацији о специфичностима палијативног збрињавања. Ови програми могу бити кључни за смањење осећаја преоптерећења и изолације, који су чести код неформалних неговатеља. Поред тога, важна је и стална процена психолошког стања неговатеља, како би се правовремено препознали симптоми стреса, депресије или анксиозности и пружила одговарајућа помоћ.

5. Превенција трауматизације чланова породица у палијативном збрињавању

Превенција трауматизације неформалних неговатеља, посебно чланова породица, кључно је питање за социјалне раднике у оквиру мултидисциплинарног тима за палијативно збрињавање. С обзиром на високе ризике од емоционалног и физичког преоптерећења, неопходно је да хоспис социјални радници имплементирају индивидуалне планове услуга и стратегије које ће помоћи у очувању менталног здравља и добробити неговатеља. Навешћемо пет кључних задатака социјалних радника у вези са превенцијом наведених фактора ризика и трауматизацијом неформалних неговатеља:

1) Едукација и тренинг неговатеља

Једна од основних стратегија превенције трауматизације је едукација и тренинг чланова породице пре него што преузму улогу неговатеља. Едукација треба да обухвати, не само техничке аспекте неге, већ и емоционалне и психолошке изазове са којима ће се суочити. Истраживања показују да обучени неговатељи имају већу самоувереност у пружању неге и мање склоности ка стресу и депресији (Hudson and car., 2008). На пример, програми едукације као што су они које нуде специјализоване установе за палијативну негу, могу укључивати обуку о управљању симптомима, комуникацији са пацијентом и професионалцима, као и технике суочавања са стресом (Harding et car., 2012). Ови програми, такође,

могу пружити информације о доступним ресурсима и мрежама подршке, што може додатно смањити осећај изолације међу неговатељима.

2) Психолошка подршка и саветовање

Обезбеђивање и пружање психолошке подршке члановима породица од стране свих чланова мултидисциплинарног тима, а посебно чланова задужених за психо-социјалну подршку (социјални радник, психолог, духовник, обучени волонтери) је критично за превенцију емоционалне трауматизације. Редовно саветовање и подршка од стране социјалног радника и психолога могу помоћи неформалним неговатељима да се носе са стресом, тескобом и антиципаторним туговањем (Zarit et al., 2012). Групе подршке, где неформални неговатељи могу да размене искуства и стратегије суочавања са сличним изазовима, такође су корисне. Студије показују да је присуство професионалне психолошке подршке повезано са смањеним нивоом стреса и већим осећајем контроле међу неговатељима (Schulz и Sherwood, 2008). Поред тога, когнитивно-бихевиорална терапија показала се ефикасном у смањењу симптома депресије и анксиозности код неформалних неговатеља (Northouse и сар., 2010).

3) Укључивање чланова породице у планирање неге

Активно укључивање члана породице који обавља улогу неформалног неговатеља у планирање и доношење одлука о збрињавању и нези може значајно смањити осећај беспомоћности и преоптерећења. Када су чланови породице укључени у планирање неге, они имају бољи увид у то шта могу очекивати, како ће се ситуација развијати и које стратегије могу користити за суочавање са изазовима (Schulz и сар. 2012). То им даје осећај контроле и припремљености, што може смањити ризик од стреса и изгарања. Неговатељи који су добро информисани и укључени у процес неге често развијају бољу сарадњу са здравственим професионалцима, што може побољшати квалитет неге коју сами пружају, као и њихове сопствене капацитете за суочавање са стресом (Gaugler et al., 2007).

4) Флексибилност у улози неформалних неговатеља и одмор

Један од кључних приступа превенцији изгарања је омогућавање неговатељима да узму паузе и осигурају да имају времена за одмор. Флексибилност у расподели обавеза, укључујући могућност да други чланови породице или професионални неговатељи преузму део терета, може смањити хронични стрес (Palliative Care Australia, 2010). Студије показују да неговатељи који имају приступ редовним паузама и времену за себе имају нижи ниво стреса и бољу психолошку отпорност (Litzelman et al., 2016). У том смислу, интервенције које омогућавају поделу одго-

Година XXIV • Број 1–2/2024
ворности и укључивање додатних ресурса у бригу о пацијенту кључне су за дугорочно очување здравља неформалног неговатеља.

5) Употреба технологије и дигиталних алата

У последње време, дигитални алати, попут мобилних апликација и online платформи, постали су важан ресурс за подршку неговатељима. Ови алати могу пружити едукативне информације, подсетнике за лекове, савете за негу, као и могућности за виртуелне групе подршке (Chi i Demiris, 2015). Технологија може смањити осећај преоптерећености тако што омогућава неформалним неговатељима да ефикасније управљају својим обавезама и приступају подршци кад год им је потребна.

Дакле, на основу свега до сада наведеног намеће се неоспоран закључак да социјални радници играју кључну улогу у подршци и заштити неформалних неговатеља у контексту палијативног збрињавања, где су ови неговатељи изложени различитим ризицима који могу довести до физичке и психолошке трауматизације. Имајући у виду контекст у Србији, те домаће прописе и регулативу, улогу социјалног радника можемо систематизовати тако да обухвата неколико важних аспеката:

6. Процена и идентификација ризика

Социјални радници утврђују детаљну процену психосоцијалног стања неформалних неговатеља како би идентификовали факторе ризика као што су високи нивои стреса, социјална изолација, физичко оптерећење и финансијски проблеми. Рана идентификација ових ризика омогућава благовремену интервенцију и превенцију дубљих проблема.

1) Пружање психосоцијалне подршке

Социјални радници обезбеђују психосоцијалну подршку неговатељима кроз индивидуалне или групне терапијске сесије. Ова подршка помаже неговатељима да се суоче са емоционалним оптерећењима, као и да развију стратегије за управљање стресом и побољшање психолошке отпорности.

2) Обезбеђивање приступа ресурсима и услугама

Социјални радници играју посредничку улогу у обезбеђивању неговатељима приступа различитим ресурсима и услугама, укључујући и финансијску помоћ, правну подршку, програме одмора (респите) и медицинске услуге. Ова подршка може значајно умањити оптерећења неговатеља и побољшати њихов квалитет живота.

3) *Едукација и информисање неговатеља*

Социјални радници организују едукативне радионице и пружају информације о стратегијама суочавања са стресом, техникама неге пацијената и начинима заштите сопственог здравља. Едукација је кључна за оснаживање неговатеља да самостално препознају знаке стреса и предузму кораке за његово ублажавање.

4) *Јачање социјалних мрежа и подршке*

Социјални радници раде на јачању социјалних мрежа око неговатеља, укључујући породицу, пријатеље и заједницу. Кроз ове мреже, неговатељи могу добити емоционалну и практичну подршку, што је од кључног значаја за превенцију социјалне изолације и повезаних ризика.

5) *Превентивне интервенције и планирање*

Социјални радници активно учествују у креирању и имплементацији индивидуалних планова подршке за неговатеље. Ови планови обухватају превентивне интервенције које су прилагођене специфичним потребама и ризицима којима су неговатељи изложени, чиме се значајно смањује вероватноћа трауматизације.

Социјални радници су, дакле, витални чланови мултидисциплинарног тима у палијативном збрињавању, који кроз своје различите улоге и задатке доприносе заштити и добробити неформалних неговатеља. Њихов рад не само да ублажава непосредне ризике и спречава трауматизацију, већ и дугорочно побољшава квалитет живота неговатеља и осигурава одрживост њихове улоге у процесу неге.

7. Закључак

Социјални радници играју незамењиву улогу у превенцији ризика и трауматизације неформалних неговатеља који се баве палијативним збрињавањем. Као у свету, тако и у Србији, стручни радници у систему социјалне заштите се суочавају са све већим бројем корисника који захтевају палијативно збрињавање, а улога неформалних неговатеља постаје све важнија, али и сложенија. Неформални неговатељи, најчешће чланови породице, суочавају се са изазовима који не само да утичу на њихово физичко здравље, већ и на њихову психолошку добробит, при чему се мора истаћи да представљају категорију корисника потпуно невидљиву и непрепознату од стране система.

Социјални радници су обучени да препознају и разумеју комплексност ових изазова, укључујући стрес, емоционалну исцрпљеност, со-

цијалну изолацију и финансијске тешкоће, са којима се неформални неговатељи често сусрећу. Кроз своју улогу у мултидисциплинарном тиму, социјални радници доприносе стварању холистичког приступа који препознаје и адресира индивидуалне потребе неговатеља, истовремено, пружајући потребну подршку како би се смањила могућност трауматизације.

Поред директне психо социјалне подршке, социјални радници обезбеђују и структурну подршку кроз приступ ресурсима и услугама које могу ублажити оптерећење неформалних неговатеља. На овај начин, они играју кључну улогу у јачању отпорности неговатеља, како би могли да наставе обављање својих задатака без значајног утицаја на сопствено здравље и благостање.

Такође, едукативне активности које организују социјални радници оснажују неговатеље, омогућавајући им да стекну неопходне вештине и знања за ефикасно управљање стресом и боље суочавање са емоционалним изазовима. Овај образовни аспект је од посебног значаја, јер повећава самопоуздање неговатеља и смањује осећај беспомоћности и изолованости.

Социјални радници, такође, играју важну улогу у промоцији и јачању социјалних мрежа и подршке у заједници. Повезивањем неговатеља са широм мрежом подршке, укључујући породицу, пријатеље и заједничке организације, социјални радници помажу у смањењу социјалне изолације, што је кључни фактор у превенцији емоционалних и психолошких проблема.

Закључно, социјални радници не само да смањују непосредне ризике од трауматизације код неформалних неговатеља, већ и доприносе дугорочном одрживом развоју њихове улоге у палијативном збрињавању. Њихова улога у превенцији ризика и трауматизације је од виталног значаја за здравље и добробит неформалних неговатеља, а самим тим и за квалитет палијативне неге коју ови неговатељи пружају. У будућности, важно је наставити развој и унапређење улоге социјалних радника у овом контексту, како би се одговорило на све сложеније потребе неговатеља и осигурао најбољи могући исход за све укључене стране.

Литература

- Богихевић, М. (2020). *Палијативно збрињавање – Водић за запослене у социјалној заштити*. Београд: GIZ.
- Chi, N. C., & Demiris, G. (2015). A systematic review of telehealth tools and interventions to support family caregivers. *Journal of Telemedicine and Telecare*, 21(1), 37–44.

Мери З. Стојковић*
Центар за социјални рад Власотинце и Црна Трава

ДЕЦА СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ – ТЕШКОЋЕ, ПОТРЕБЕ И ПОДРШКА У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ

Резиме: Децу са сметњама у развоју, у систему социјалне заштите пратимо путем евиденција центара за социјални рад који као орган старатељства, има мандат да примењује Породични закон са једне стране, односно одлучује о остваривању права корисника утврђених Законом о социјалној заштити. Приликом психолошке процене деце са сметњама у развоју треба поћи првенствено од тезе да су ова деца, пре свега деца, особе, индивидуе са својим специфичностима, способностима и потребама, и никако их не треба идентификовати са њиховим недостацима. Веома је важно „не утеривати дете у стандардне норме” односно, неопходно је сагледавати дететову индивидуалност кроз његов начин функционисања у социјалном пољу и однос друштвене средине према њему и при том реално проценити последице развојних сметњи на све аспекте развоја детета. Сматра се да се најдрагоценији подаци о детету, његовим специфичним тешкоћама и способностима могу добити путем посматрања његовог понашања и игре, уз податке добијене на основу интервјуа и упитника, или са самим дететом или са његовим најближим окружењем.

Кључне речи: дете, способности, потребе, тешкоће, друштвена средина

1. Увод

Породице деце са сметњама у развоју имају кључну улогу у задовољавању њихових животних потреба детета и главни су агенс њихове инклузије у друштво. Како би несметано обављале ове функције, очува-

---

*merinesic@live.com

ле квалитет живота и спречиле настајање социјалне искључености, породицама је неопходна друштвена подршка.

Циљ овог рада је да представи тешкоће са којима се суочавају деца са сметњама у развоју а самим тим и чланови њихових породица, потребе које имају при одрастању и који вид подршке би им значео у друштвеној средини, поред услуга социјалне заштите које су им доступне. Резултати досадашњих анализа указују да породица која има дете са сметњама у развоју није у довољној мери оснажена и третирана као потенцијал који чини темељ у успостављању инклузивних вредности и друштва.

Интересовање за децу са сметњама у развоју потиче из 17. и 18. века. Хуманизам овог периода утицао је да се јасније сагледава специфичност периода детињства, аутентична дечја природа и њихови специфични проблеми и патња.

Велики допринос скретању пажње научне јавности на рани дечји развој дао је француски лекар Ж. М. Каспар-Итар својим животним делом – вишегодишњим радом на редукацији и социјализацији Виктора – дивљег дечака из Авејрона, који је крајем 18. века пронађен у шумама око реке Авејрон. Итар је дугим и стрпљивим радом, од детета које није имало никакаве социо-културне навике, није говорило, није разликовало топло од хладног, омогућио Виктору да научи изванредан број речи, стекне одређену способност расуђивања, адекватног изражавања емоција, свест о социјалном окружењу. Мада је сам Итар био разочаран у својим очекивањима, он је створио технику специфичног васпитног приступа деци са сметњама у развоју и доказао да се „капацитет за учење и васпитање” може развити и код ове деце (Станковић Ђорђевић М., 2002).

2. Деца са сметњама у развоју – тешкоће

Законом о социјалној заштити РС (ЗОСЗ 24/11), афирмисане су услуге и материјална помоћ намењена породици деце са сметњама у развоју „Законодавац је предвидео и мере у областима које су посредно укључене у подстицај целокупне инклузије, а то су образовање и здравство. Све три сфере се узајамно прожимају, а компатибилност законских аката је нужан како би се остварила права и задовољиле индивидуалне потребе корисника, у овом случају деце са сметњама у развоју. У том смислу, донет је и Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету, ученику и одраслом којим се обезбеђује додатна подршка без дискриминације по било ком основу – сваком детету, ученику и одраслом у циљу укључивања, учешћа и напредовања, по правилу, у не-сегрегисаном образовном окружењу до завршетка средњег образовања, као и несметаног обављања свакодневних животних активности и ква-

литетног живота у заједници Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету, ученику и одраслом, (члан 2. став 3, Службени гласник Републике Србије, бр. 80/2018.).

Према је породица деце са сметњама у развоју главни агенс њихове социјализације, родитељи често извештавају о лошијем благостању као последици бројних и изазовних старатељских задатака који се пред њих постављају, а они сами осећају да подршка сервиса која је њима доступна није адекватна и довољна (Murphy et al., 2006, 180–187). Социјална подршка може се дефинисати као индивидуална, групна или институционална подршка која обезбеђује помоћ различитог степена и облика да би особама олакшала борбу против стресора који захтевају коришћење личних ресурса (Schilling et al., 1984, 47–54).

Истраживања показују да се родитељи углавном ослањају на неформалну подршку, док са друге стране држава ради на побољшању и креирању конкретних система услуга како би их оснажила, а у исто време и ублажила (да не кажемо зауставила) пораст институционализације која је била свеprisутна деценијама уназад. С тога сматрамо вредним приказати које су то услуге и мере социјалне заштите, а оне се ослањају на релевантне законе и то: Породични закон (ПЗ 18/2005, 6/2015), Закон о социјалној заштити и Закон о финансијској подршци породици са децом (ЗФППД 113/2017, 50/2018). Права које обезбеђује Република, а усмерена су на породицу деце са сметњама су следећа: 1) материјално обезбеђење; 2) право на додатак за помоћ и негу другог лица; 3) право на увећан додатак за помоћ и негу другог лица; 4) право на оспособљавање за рад; 5) смештај у установу социјалне заштите; 6) смештај у другу породицу. Услуге које су законом дефинисане су следеће: 1) услуге процене и планирања; 2) дневне услуге; 3) услуге подршке за самостални живот; 4) услуге смештаја; 5) саветодавно-терапијске и социо-едукативне. Породично-правна заштита је регулисана и у сфери материјалне помоћи и то: 1) накнада зараде за време породичног одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета; 2) родитељски додаток; 3) дечји додаток; 4) накнада трошкова боравка у предшколској установи за децу ометену у развоју (Ковачевић А. С., 2020).

Иако последњи подаци (из 2019) нису еквивалентни у квантитивном приказу са претходно посматран два периода, нема сумње да и постојећи прикази говоре о две чињенице: први, да је дошло до пада у броју пружалаца услуга, а други да не постоје услуге, тј. да оне нису доступне породицама, а нису ни прилагођене индивидуалним потребама, које би им стајале на располагању! Беспредметно је говорити о услугама намењеним директно родитељима, када оне готово и не постоје, или постоје само спорадично. Говор о потпуној социјалној укључености се

неисцрпљује у две услуге и ту нема речи о инклузији. Посебно из разлога што се родитељима не нуди слобода избора услуга (принцип најмање реструктивног окружења) где можемо закључити да процена и препоручене мере додатне подршке могу бити само из перспективе постојећих услуга, а не из перспективе стварних, индивидуалних потреба корисника! Да постоји неујадначена слика услуга социјалне заштите у делу распрострањености, доступности, флексибилности, правремености и орјентисаности на индивидуалне потребе корисника, указује и Европска комисија у последњем Извештају о напретку 4: „Потребно је побољшати квалитет услуга, и треба појачати надзор и регулаторне механизме, праћење и евалуацију. Није било напретка у погледу услуга социјалне заштите на локалном нивоу или процеса децентрализације. Систем наменских трансфера који је уведен Законом о социјалној заштити у 2016. години и даље се не спроводи систематично и транспарентно. Буџетска издвајања су сада доступна на годишњем нивоу, али без вишегодишњих обавеза које би омогућиле континуитет пружања услуга на локалном нивоу и систем заснован на показатељима за утврђивање приоритета и праћење резултата.” (на основу извештаја Европске Комисије о напретку Републике Србије за 2019).

Са друге стране, према постојећој евиденцији Завода за социјалну заштиту Републике Србије 5, извештаји о коришћењу материјалне помоћи, показују следеће: у току 2017. године (подаци центара за социјални рад) деце са сметњама у развоју било је 10.298; број деце који је користио основни додаток за помоћ и негу другог лица био је 3.657, док је број деце корисника увећаног додатка за помоћ и негу другог лица био 4028. Број деце, према постојећим подацима за период од 2013. до 2017. године који примају увећани додаток за помоћ и негу другог лица порастао је за 20,96%. Иако услов за коришћење ове материјалне помоћи има лице коме је због физичког или сензорног оштећења, интелектуалних потешкоћа или промена у здравственом стању, неопходна помоћ и нега другог лица да би задовољило своје животне потребе, у пракси се често дешава да деца са интелектуалним тешкоћама теже остварују ово право.

3. Деца са сметњама у развоју – потребе

Проценом су се у области социјалног рада одувек бавили сви укључени стручњаци. Често је њен укупан резултат, односно завршница – закључак и препоруке, представљала тимски продукт, донет на основу појединачних доприноса и прављења консензуса свих чланова тима. Од првих почетака конципирања и успостављања праксе социјалног рада, посебно у области процене, кад је резултате требало јасно аргументова-

ти, улога психолога била је значајна. Социјални радници који обављају квалитативну процену детета и породице често се суочавају са одговорношћу да дају препоруке које могу имати значајне последице по дете и његову породицу.

Постоји запажање да стручни радници у центрима за социјални рад и другим социјалним службама код нас ретко користе мерне инструменте и квалитативне методе процене у свакодневној пракси, било да нису довољно упознати да њиховим могућим доприносима процене у свакодневној пракси, било да нису довољно упознати са њиховим могућим доприносима процени, било да се указује на њихова ограничења, што све може бити резултат недовољне флексибилности самих стручњака (Жега-рац, Цамоња-Игњатовић, 2013).

Појам појединац са сметњама у развоју се односи на особу која је професионално дијагностификована и која:

- Има физички или ментални недостатак који знатно ограничава једну или више животних активности, као што су ход, вид, слух, говор, дисање, брига о себи, извођење мануелних задатака, учење и рад;
- Има историју таквог недостатка;

За коју се сматра да има такав недостатак – физички или ментални недостатак значи:

- Сваки психолошки поремећај или стање, телесно оштећење или анатомски губитак који утиче на један или више телесних система – неуролошки, мишићно-скелетни, органе чула, респираторне органе, говорни апарат, кожу, ендокрини систем;
- Сваки ментални или психолошки поремећај, као што је ментална ретардација, органски мождани синдром, емоционална или ментална болест или специфична немогућност учења (Станковић Ђорђевић М., 2002).

Термином дете са сметњама у развоју избегава се стигматизација, дете се сагледава као целовита, јединствена личност, а оштећење у склопу дететове личности као целине, уз анализу уже и шире социјалне ситуације у којој се дете налази. Наравно, ни овај термин није апсолутно прецизан, с обзиром да свако дете, па и дете са сметњама у развоју има специфичан темпо развоја, специфичне потребе, као и различити начини задовољавања потреба у склопу целине личности.

4. Деца са сметњама у развоју – подршка

Главни извор подршке детету јесте породица, чији је задатак да обезбеди и одговори на његове потребе, али не тако мање битна је и чињеница да и тим породицама треба обезбедити оснажујућу подршку. На који начин адекватна формална подршка утиче на свакодневницу ових породица анализираћемо у контексту практичних (инструментална), финансијских (материјална) и емоционалних (саветодавна) ефеката. Фокус ће бити на евалуацији мера формалне подршке и њихове рефлексије на три димензије које су индикатори квалитета живота, а то су: животни стандард, смањење стреса и унапређење родитељских компетенција.

4.1. Практична подршка

Практична подршка подразумева конкретну помоћ исказану кроз помоћ у кући, у обављању свакодневних активности родитеља и помоћи око неге детета. Анализом садржаја расположивих услуга из ове категорије може се констатовати да не постоје стандардизоване услуге које би довеле до квалитетније интеракције и побољшања квалитета живота ових породица. Константност у пружању услуга зависи од наменских средстава, а често се у пракси дешава да су услуге временски ограничене и да након тог периода породица остаје без помоћи. Рана интервенција и „улазак” у породицу битни су фактори у планирању конкретних и индивидуализованих (не повремених) услуга које би биле ослонац породици да нормално функционише. Неретко, дешава се да у самом почетку „сучавања” родитеља са ситуацијом, постоји отпор и да нису ни свесни или не желе да „приме” помоћ. Овде ваља истаћи да су правовремено препознавање тешкоћа, омогућавање благовремене интервенције, адекватна стимулација и подршка веома значајне за будући живот породице (Ковачевић А. С., 2020).

Будући да се практична подршка односи на конкретне бенефите који су усмерени да олакшају свакодневицу, истраживања показују да је добра услуга она која доприноси побољшању квалитета живота корисника и њихових породица. Ово значи да код нас подршка, и поред Мишљења интересорне комисије о индивидуалном плану подршке у пракси се ретко примењује, односно није доступна, јер се не препоручују услуге које су потребне самом детету и породици, већ оне које постоје у датој локалној заједници. Друга ствар, која је типична за праксу, јесте да су препоручене мере физички неизводљиве (организују се када је дете у вртићу или школи), или пак да је препоручена услуга да родитељ не може да је оствари (јер Мишљење интересорне комисије није обавезујуће). Ваља поменути и то да свака породица има своје посебности, што потврђују и

истраживања: како су породице специфичне и различите „приче за себе”, исто тако се и свака особа са инвалидитетом прилично разликује једна од друге, па макар се оне налазиле у истој дијагностичкој групи (Greenspan S., Wieder S., 1998, pp. 328.).

Практична помоћ, у виду индивидуализоване, тј. конкретне помоћи за конкретну породицу умногоме би побољшала квалитет живота породице. То се односи првенствено на следеће аспекте: родитељи би имали више времена за сопствени живот, имали би времена да се посвете и другим члановима породице, смањило би се пад функционалности родитеља, јер би имали бар краткотрајни одмор. Успостављањем практичних услуга, редуковао би се стрес, појачала функционалност породице, смањивала би се социјална изолација и вероватноћа од негативних исхода – развода, злостављања и занемаривања детета, институционализација (Грнчарски и Ђоловић, 2013). Родитељи су од најранијег детињства у сталном контакту са професионалцима из различитих сфера, с тога је битно да стручњаци могу да пруже информације од значаја за доступност социјалних права. „Родитељи често лутају између служби и система, без координације и одговарајућих информација о могућим услугама и правима детета. Услед неусклађеног деловања, родитељи не добијају правовремене информације од служби и система на које су усмерени од најранијих дана детињства” (Жегарац 2011: 48). Упркос разликама међу професионалцима, чини се да данас постоји и „пребацивање” одговорности, посебно у погледу занемаривања важности давања тачних информација у вези са заштитом и правима, од којих сигурно зависи цео даљи живот породице. Све поменуте системске баријере, неусклађеност акција и мера неке су од бројних препрека ка успостављању практичне подршке за породицу која овим губи или су јој умањене животне активности.

4.2. Финансијска подршка

Врсте финансијске подршке породици деце са сметњама у развоју фокусиране су на тип сметње, односно надлежна комисија фонда за пензијско и инвалидско осигурање процењује степен сметње од чега зависи и висина накнаде (додатак за помоћ и негу другог лица и дечји додатак). Економска стабилност битан је фактор који се одражава на квалитет родитељског понашања. Немогућност радног ангажовања (са становишта праксе дешава се да један родитељ остаје код куће да се брине о детету, непостојање емпатије послодавца за могућност флексибилног или половичног радног времена, честа изостајања са посла ид.) утичу да родитељ нема алтернативу већ бира да посвети живот детету како би извукао максимум у његовом развоју. Иако су суочене са додатним трошковима

везаним за негу детета, финансијско стање ових породица је у све неповољнијем положају, јер су нови законски оквири ограничили врсту подршке које су на располагању, тј. уколико родитељ прима једну надокнаду, често остаје без друге.

Велики број ових породица су због преокупираности око неге детета у ситуацији да немају времена да раде, а недоступност услуга и ограниченост у избору финансијске помоћи доводи их до сиромаштва и социјалне искључености. Последице неповољних животних околности доводе и до „сагоревања” родитеља које се рефлектује на стрес. „Ефекти родитељског стреса могу да се одразе на квалитет родитељства и однос са дететом, што додатно отежава функционисање породице и развој детета. Због тога је изузетно важно предузети активности за препознавање, превенцију и предузимање благовремених интервенција како би се смањило стрес код родитеља и унапредили њихови капацитети за бригу о детету (Жегарац, Џамоња Игњатовић, Милановић, 2013, 69).

4.3. Емоционална подршка

Свакако да нормалну животну свакодневицу може да поремети сазнање да дете има сметње у развоју, које у почетку представља шок за родитеље. Аутор Јакулић емоционално реаговање родитеља на сазнање да дете има интелектуалне тешкоће сврстава у осам категорија: 1) шок; 2) одбијање чињенице да дете има тешкоћа; 3) кривица и суд; 4) огорченост према детету и околини; 5) завист у односу на туђу децу (типичну); 6) одбацивање детета; 7) туга; 8) прихватање детета. Све поменуте емоционалне фазе могу представљати ризике у одрастању детета и односима међу члановима породице. Уколико родитељ негира постојање сметње код детета, то може утицати на недостатак ране стимулације и отворености ка систему подршке, јер се „не види” проблем. Одбацивање детета неретко прати и реакција занемаривања потреба детета, док суд и кривица могу пореметити партнерске односе, где се дешава да један родитељ криви оног другог за постојање сметње (Ковачевић А. С., 2020).

„Презаштићеност је, такође, свеприсутна, јер због снижених очекивања, родитељи не пружају прилику детету да самостално обавља одређене радње, већ то чине уместо њих, те на тај начин додатно успоравају целокупан психо-физички развој детета. Сва ова и бројна друга искуства требало би да практичари, у саветодавном раду са родитељима, имају на уму, како би несметано развили код родитеља осећај за прихватање детета. Иако ће сваки родитељ реаговати на други начин, постоје опречна мишљења теоретичара о прилагођавању: једни тврде да ће породица након болног искуства суочавања са стварношћу наставити да функци-

онише, сходно новонасталој ситуацији, док други тврде да се породица никада не може опоравити и да ће „хронична туга” заувек бити присутна. Могући проблеми који се јављају јесу свакако мишљење и подршка окружења. Иако су према формалној подршци родитељима на располагању саветодавно-терапијске и социо-едукативне услуге, оне су и најмање заступљене у пракси. Већина родитеља, према истраживањима, није ни упозната са правима и услугама које су им на располагању, а када и буду информисани схвате да та права не могу ни да остваре. Непостојање, недоступност и ограниченост практичне и финансијске подршке у значајној мери утичу на емоционалну подршку. Родитељи, у недостатку времена, нису у могућности да се посвете сопственом животу, незадовољство се манифестује кроз стрес и сумњу у своје родитељске компетенције. Према страним истраживањима, облици подршке који дају највеће ефекте показују да родитељи највише вреднују емоционалну подршку. Родитељи имају потребу да осете подршку и да имају прилику да поделе своју причу, да поделе своје тешкоће и амбивалентна осећања према детету, са неким, јер емпатско слушање може да смањи трауматска осећања и учини да се родитељ осети мање сам у свом губитку и стресу”. (Крстић и др. 2017: 89) Улога професионалаца у превазилажењу емоционалних тешкоћа је да оснажи родитеље, да смање тензију, освесте властите капацитете и преузму одговорност, како би енергију усмерили на дете. Како би одговорили на потребе детета, као и тешкоће везане за неизвесност последица које носи дететово стање, стручна емоционална подршка је од непроцењиве важности. Усмеравање, рано информисање о правима, учествовање у групним терапијама, саветовање, подизање самопоштовања и др., неке су од формалне помоћи коју би родитељи требало да добију. Иако су оптерећени негативним емоцијама и сумњом у сопствене родитељске компетенције, важно је истаћи да би институције требало више ангажовати и од најранијег детињства обезбедити усмерене активности ка емоционалној подршци овим породицама.

5. Закључак

У циљу обезбеђивања квалитетнијег живота деце и младих са сметњама у развоју који се суочавају са социјалном искљученошћу, сиромаштвом, неједнаким шансама у сваком погледу здравствене заштите, специјалне бриге, образовне, географске, кулурне и друге депривације у заједници и друштву, потребно је указати на потребну ефикаснију подршку центара, пружалаца услуга социјалне заштите и локалне самоуправе. С обзиром да су деца са сметњама у развоју осетљива група и да они најчешће напредују када су родитељи заинтересовани и истрајни

у њиховом развоју и напретку, самим тим, уважавањем значајне улоге ових родитеља можемо учинити пуно тога. Успостављањем квалитетне сарадње са родитељима засноване на поверењу, разумевању и сталној размени индиректно утиче на јачање њихових снага и капацитета што значајно утиче на квалитет напретка у развоју деце са сметњама у развоју. У пракси, често се дешава да стручњаци занемарују, минимизирају или негирају улогу родитеља (база корисних информација и искустава) да би се временом показали да су они неизоставни кључни фактор, експерти који најбоље познају своје дете и имају пресудну улогу у свим фазама његовог развоја и бриге о њему. Како би дошли до адекватног начина за унапређење квалитета живота деце са сметњама у развоју, неопходно је имати на уму задовољавање њихових потреба, које је код њих знатно комплексније.

Друштвена брига о деци и младима са сметњама у развоју одвија се у условима високо изражене некоординираности различитих система заштите, на локалном и сваком другом нивоу. Непостојање или недовољна интегрисаност социјалних мрежа, односно секторска затвореност, доводи породице ове деце у изазов од немогућности задовољавања њихових свакодневних потреба. Реаговање друштвене заједнице на комплексност потреба деце са сметњама у развоју одликује се недостатком континуитета и интензитета у обезбеђивању подршке њиховим породицама. Изаостају превентивни програми, активности раног откривања развојних и других ризика (капацитети породице да одговоре на свакодневне изазове организовања заштите – живота детета). Функционисање и рад интерресорних комисија представља значајну карику усмерену на подизање квалитета заштите на локалном нивоу.

Стагнација у покретању нових и одрживост већ успостављених социјалних услуга битно омеђује домете система социјалне заштите, од националног до локалних нивоа, и у раду са овом осетљивом друштвеном групом. Пре свега, овде се мисли на улогу центра за социјални рад као основног покретача, иницијатора и координатора социјално заштитних мера и активности у заједници усмерених на коришћење расположивих ресурса.

Да би се постигли жељени резултати у овој сфери, требало би пратити Добровољни Европски оквир квалитета за социјалне услуге (The Social Protection Committee, 2010, pp. 5–6.) где су јасно дефинисане смернице које упућују на критеријуме који би обезбедили адекватан развој услуга и то:

- доступност кориснику, реализовање на местима до којих корисник може да дође;
- приступачност, да сви могу да учествују;

- економска исплативост и одрживост за заједницу, приступачне за корисника;
- усмереност на корисника, флексибилне на промене потребе корисника;
- континуитет, пружање без прекида у одређеном временском периоду;
- утемељеност на истраживању, засноване на резултатима
- праћења и процене квалитета.

У овом оквиру, обухваћене су све ставке које доприносе обезбеђивању како квалитета услуга, тако и ефеката на корисника, односно побољшања квалитета живота. Сталност у финансирању и флексибилност форми услуга карика су у успостављању ефективних индикатора и то: доступности (која се односи на општу стопу обухвата, без разлике на место пребивалишта корисника), ефикасности (сагледавање јединичних трошкова – реалних надокнада које би покривале трошкове живота и ране хабилитације, као и основних животних потреба) и квалитет (испуњеност минималних стандарда и задовољство корисника).

Литература

- Станковић Ђорђевић М., (2002). *Деца са посебним потребама*, Пирот: Виша школа за образовање васпитача.
- Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету, ученику и одраслом, Службени гласник Републике Србије, бр. 80/2018).
- Murphy Nancy A., Christian Becky, Caplin Deidre A., and Young Paul C. „Thehealth of caregivers for children with disabilities: caregiver perspectives”,*Child: Care, Health and Development*, 33(2), 2006, pp.180–187.
- Schilling Robert F., Lewayne Gilchrist D., and Schinke Steven Paul, „Copingand social support in families of developmentally disabled children”.*Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 33(1), 1984, pp. 47–54.
- Породични закон (2005): Службени гласник РС, бр. 18/2005.
- Закон о социјалној заштити, Службени гласник Републике Србије, бр. 24/11
- Закон о финансијској подршци породици са децом, Службени гласник Републике Србије, бр. 113/2017 и 50/2018.
- Ковачевић С. А. (2020): Евалуација постојећих мера и услуга намењених породицама деце са сметњама у развоју, *СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА*, 03–2020, 37–50.
- Извештај Европске Комисије о напретку Републике Србије за 2019. годину доступан је на интернет страници Министарства за европске интеграције:http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/20190529-serbia-report_SR_-_REVIDIRANO.pdf

- Жегарац Н., Цамоња Игњатовић Т., Милановић М., Када нам недеља долази средом – услуге за децу са сметњама у развоју и њихове породице, Универзитет Београду, Факултет политичких наука, Београд, 2013, стр. 69.
- Greenspan S, Wieder, *The Child with Special Need: Encouraging Intellectual and Emotional Growth*, Perseus Books, New York, 1998, pp. 328.
- Грнчарски Т., Ђоловић А., Практикум – Услуга предака за децу са сметњама у развоју: Покрајински завод за социјалну заштиту, Нови Сад, 2013, стр. 10.
- Жегарац Невенка, „Деца са сметњама у развоју у систему социјалне заштите”, „Деца са сметњама у развоју – потребе и подршка”: *СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА*, бр. 03-2020, стр. 37–50.
- Крстић Т., Мухић И., Рајић М., Бранковић Ј., Подршка родитељима деце са сметњама у развоју и хроничним болестима, Практикум за програм „Наша прича”, Филозофски Факултет, Нови Сад, 2017, стр. 89.
- The Social Protection Committee, *Voluntary European Quality Framework for Social Services*, European Commission, 2010, pp. 5–6.

Маја Дапчевић, МА дефектолог – породични сарадник
Дечје село „Др Милорад Павловић” Сремска Каменица

**ЗНАЧАЈ УСЛУГЕ ПОМОЋ ПОРОДИЦИ
У КРИЗИ – ПОРОДИЧНИ САРАДНИК
(ПРИКАЗ СЛУЧАЈА)**

Резиме: У савременом друштву, породица игра кључну улогу у формирању основних вредности, пружању подршке и осигурању емоционалне стабилности својим члановима. Међутим, суочавање са различитим кризама и изазовима може да доведе до потешкоћа у одржавању овог кључног система подршке. Управо у овим тренуцима, значај услуге помоћи породици у кризи постаје очигледан. У склопу тих услуга, све више се афирмише услуга *породични сарадник* и одбија све важнију улогу у пружању подршке и помоћи породицама које се суочавају са стресом, конфликтима, или другим кризним ситуацијама.

Овај рад има за циљ да истражи и анализира значај услуге помоћи породици у кризи кроз приказ стварног случаја. Кроз детаљан преглед једног конкретног сценарија, желимо да покажемо како породични сарадник може да буде кључна фигура у решавању породичних проблема и како та подршка може да доприне се стабилизацији породичних односа и побољшању квалитета живота чланова породице.

Разматрањем специфичног случаја породице, која се суочила са изазовима, идентификовали смо кључне аспекте помоћи породици у кризи коју је пружио породични сарадник, и анализирати резултате тог процеса. Кроз овај приказ случаја, желимо да истакнемо дубоки значај ових услуга и њихову способност да трансформишу породичне динамике, доприносећи бољем благостању породица у кризним ситуацијама.

Кључне речи: породица, породични сарадник, социјална подршка, криза у породици, стабилност породице.

1. Значај одрастања деце и младих у биолошкој породици

Породица представља основну ћелију друштва. Има круцијални утицај на развој позитивних и негативних тенденција на младо становништво. Друштвена улога породице обухвата активан однос њених старијих чланова, посебно родитеља, у процесу социјализације младих – деце и малолетника (Јоксић, Рајковић, 2020).

Породице треба да обезбеде услове за адекватну негу деци, како би она расла и развијала се, такође омогућава деци и неопходна средства за живот. На овај начин породице имају примарну улогу у подстицању здравља и развоја њихове деце (Berger., Font, 2015).

Важност одрастања детета у биолошкој породици може се сагледати из различитих перспектива и варира од ситуације до ситуације. Ево неколико разлога због којих се сматра да је одрастање у биолошкој породици од велике важности:

- 1) Емоционална повезаност: Биолошка породица обично пружа природну емоционалну повезаност између родитеља и детета. Ова веза може бити темељ за осећај сигурности, љубави и припадности током целог живота.
- 2) Културолошко и идентитетско наслеђе: Одростање у биолошкој породици омогућава детету да боље разуме своје културолошко и идентитетско наслеђе. Детету се преносе традиције, обичаји и вредности породичне културе.
- 3) Биолошки наследни фактори: Биолошка родитељска веза такође укључује пренос генетског материјала. Ово може утицати на физичке карактеристике детета, здравствене предиспозиције и наследне особине.
- 4) Психолошка стабилност: Деца која одрастају у стабилној биолошкој породици обично имају већу психолошку стабилност. Ова стабилност може допринети бољем емоционалном развоју и способности суочавања са стресом.
- 5) Континуитет и доследност: Биолошка породица пружа континуитет и доследност у дететовом животу. Ово може бити од суштинског значаја за развој поузданих рутина, навика и односа.
- 6) Осећај припадности и идентитета: Одростање у биолошкој породици омогућава детету да се осећа као део континуиране породичне линије. Овај осећај припадности и идентитета може допринети јачем самопоуздању.
- 7) Стабилност и безбедност: Биолошка породица пружа основну стабилност и безбедност која је неопходна за нормалан физички, емоционални и когнитивни развој детета.

Важност одрастања деце у биолошкој породици можемо видети и из студије аустралијских аутора Carbone et all., која је имала за циљ да процени квалитет живота деце и адолесцената која одрастају у хранитељским породицама и пореди га са квалитетом живота опште популације. Резултати ове студије показали су да постоји значајно нижи квалитет живота код деце и адолесцената који живе у хранитељским породицама у односу на децу и адолесценте које живе у биолошким породицама (Carbone et all., 2007).

Родитељска улога у породици изузетно је сложена јер се, пре свега, огледа кроз љубав према детету, бриге о њему, затим, родитеља као особе за идентификацију, као васпитача детета и на крају родитеља који омогућава детету да створи слику о себи. Понашање родитеља према деци представља важну карику у васпитању деце. Ставови родитеља према деци битни су за правилан развој младе личности. Зато они не смеју бити недоследни, сувише попустљиви, претерано строги, претерано заштитнички, хладних ставовова и слично. И психодинамика породичног живота, атмосфера, породичне улоге, односно сарадња породице и школе су неке специфичне функције савремене породице (Вукоје, 2012).

Како би чланови породице успешно помогли младој особи у решавању животних тешкоћа, у неким случајевима неопходно је оснажити и саму породицу. У зависности од породичних услова (социо-економски услови, ниво образовања родитеља, број чланова у породици, врста проблема младих...) неке породице немају потенцијале за борбу против разноврсних проблема.

Значај заједничког учествовања у породичним ритуалима доприноси успостављају равнотеже међу члановима породице. Као породични ритуали наводе се: заједнички оброци током дана, заједнички излети, друштвене игре, кућне посете пријатељима или ширим члановима породице, заједничко обележавање празника, путовања... На тај начин ствара се блискост међу члановима породице и породица се држи на окупу. Заједно проведено време доприноси емоционалном јачању чланова породице. Такође, она постаје сигурно место за одрастање и живот младе особе. Захваљујући породичној кохезивности и блискости чланова породице, млада особа може успешније да се носи с проблемима и потешкоћама за разлику од оне младе особе која одрастау нездравом породичном окружењу у ком доминирају честе свађе и конфликти (Господиновић, Вукобрат, 2020).

2. Карактеристике породица које имају бројне и сложене проблеме

Породице у кризи су породице које због сиромаштва, незапослености, необразованости, поремећених породичних односа, инвалидитета или сметњи у развоју, болести, проблема у понашању деце, недостатака или неадекватне социјалне мреже и других разлога, нису устању да обезбеде адекватне услове за безбедан развој детета.

Породице које по својим карактеристикама припадају у корисничку групу породица у кризи су:

- 1) Породице са поремећеним породичним односима – хетерогена група породица у којима су односи поремећени из различитих разлога,
- 2) Породице у којима се родитељи споре око вршења родитељског права,
- 3) Породице у којима је најбољи интерес детета угрожен или права и безбедност деце нису довољно осигурани.

Ове породице постају корисници ЦСР на различите начине: путем пријава које могу упутити чланови породице, институције из различитих система, грађани или ЦСР по службеној дужности (Милорадовић и сар., 2016).

Међутим, дисфункционалне породице не постају нужно корисници центра за социјални рад. Дисфункционалност породице може манифестовати широк спектар проблема, али не значи аутоматски да ће свака дисфункционална породица завршити као корисник центра за социјални рад.

Системски приступ породици дефинише појам „дисфункционално” као породични образац који није у стању да одговори на развојне потребе својих чланова и којим се не испуњава задатак из неког животног циклуса породице, већ се јављају симптоми или незадовољства (Minuchin, 2007; Светозаревић, 2011). Дакле, као могући пролазни феномен развојне природе, који собом носи потенцијал за даљи развој породице и који има препознатљиве манифестације. Појава симптома или незадовољства схваћених као манифестација кризе у породичном систему тумачи се релационо и из перспективе функција које има. Сматра се да они настају у односу на нешто (проблем) у односу на некога (појединац, дијада) и да имају своју функцију у породици (одржање хомеостазе, тј. одлагање промене у породичном систему) (Светозаревић и сар., 2017).

Недостатак новца може значајно утицати на развој проблема у породици. Финансијске тешкоће могу додатно оптеретити породичну динамику и изазвати бројне проблеме. Неколико начина на које недостатак новца може утицати на породичне проблеме манифестују се кроз стрес и напетост, несугласице и конфликте, повећани притисак на родитеље итд.

То потврђују и резулти Републичког завода за социјалну заштиту према чијим подацима је на евиденцији ЦСР, односно у систему социјалне заштите, константно највећи удео деце која припадају корисничкој групи социо–материјално угрожена деца, а који је у 2022. години износио 50,3% (Републички завод за социјалну заштиту, 2022).

Када нема сигурности у стицању прихода и задовољавању пре свега основних животних потреба долази до стварања емоционалне напетости у породици, испољавања насилног понашања једних чланова према другим, њихово окретање ка алтернативним заједницама које им пружају „утеху”, криминал, одавање пороцима и друго (Почуча, 2014).

Специфичности психо-физичког стања у којем се, с обзиром на узраст, малолетници налазе, доприносе да буду подложнији негативним утицајима, посебно уколико се оне испољавају унутар саме породице. Деструктивне последице које социјално-патолошке појаве остављају на лица која их испољавају су евидентне, многобројне и тешке. Међутим, не сме се занемарити њихов утицај на малолетнике који у оваквим породицама одрастају (Суботин, Одаловић, 2016).

Социо-економски статус породице (посматрано кроз призму висине прихода, занимање, запосленост, ниво образовања, услове становања итд.), и структура породице значајни су за остваривање квалитетног васпитања детета. За бољу економску стабилност породице од великог је значаја да оба родитеља имају запослење, што истовремено може довести до тога да родитељи не буду у могућности да проводе довољно времена са својим дететом, те да на тај начин не могу остваривати адекватан надзор над његовим понашањем.

Велики број аутора узроке девијантних и делинквентних понашања младих проналазе управо у разноврсним поремећајима унутар породице (Почуча, 2014).

3. Области рада породичног сарадника

Породични сарадник пружа подршку породицама на основу породичног плана, који израђује заједно са породицама које користе ту услугу и служи испуњењу договорених циљева и породичног плана. Подршка се састоји од четири компоненте:

- 1) Јачање капацитета родитеља да брину о својој деци, побољшају комуникацију и односе у ужој и широј породици;
- 2) Обезбеђивање доступности и укључивање деце у друге услуге које доприносе њиховом развоју, као што су образовне и здравствене услуге;

- 3) Јачање мреже неформалне подршке која окружује породицу (повезивање са родбином, пријатељима и другима у локалној заједници);
- 4) Пружање практичне, административне и логистичке подршке како би се омогућило породици да добије новчану помоћ на коју има право, побољша услове живота и превазиђе препреке на путу до остваривања својих права.

Породични сарадник има приступ дискреционим средствима која се могу употребити да се разреше најхитнији изазови са којима се породица суочава или да се постигну значајне позитивне промене у условима у којима породица живи. Дискрециони фонд се може употребити да се одговори на читав дијапазон потреба, укључујући плаћања за побољшање животних услова у дому, као што су реновирање купатила, или нова столарија; за куповину важних ствари у домаћинству, као што су кревет, усисивач или шпорет; за куповину робе, као што је огрев. Дискрециони фонд ставља породичном сараднику на располагање флексибилна средства којима ће интервенцију прилагодити специфичним потребама и околностима сваке индивидуалне породице (Милорадовић и сар., 2016).

4. Услуге које се програмом пружају корисницима

Корисницима се пружају следеће конкретне услуге:

- 1) Вођења породице: обухвата редовне теренске посете породици (учесталост у зависности од проблематике саме породице), редовни телефонски контакт са породицом, вођење документације (креирање иницијалне процене, породичне процене, породичног плана, листе праћења рада са породицом и евалуације). Такође обухвата саветодавне разговоре са породицом, пружање психо-социјалне подршке.
- 2) Адаптација животног простора: односи се на помоћ породици у санацији свог животног простора и обезбеђивању његове функционалности. Намењена средстава за ову активност достављају се породици у форми потребног материјала (грађевинског материјала – креч, лепак, боје, столарије, опреме и др...).
- 3) Правна и здравствена подршка: има за циљ да помогне корисницима да остваре своја законска права и информишу се код овлашћених институција за помоћ. Такође, кроз ову активност добијају се потребне информације о начину израде своје документације (лична карта, пасош), повезивање са институцијама које се баве менталним здрављем.

- 4) Подршка мобилности корисника: предвиђа подршку породици у виду проналаска послова за кориснике, укључивање на едукације (у виду курсева),
- 5) Материјална подршка: усмерена је на обезбеђивање прехранбених производа и хигијенских средстава која се планирају буџетом. Корисници имају право да добију донацију неколико пута годишње, што им знатно олакшава живот.
- 6) Едукативна подршка: подразумева обезбеђивање школског материјала деци у виду донације школског прибора. Свако дете из пројекта буде опремљено за школску годину. Кроз ову активност пружа се и помоћ и подршка у едукацији и процена у препознавању тешкоћа у савладавању школског градива.
- 7) Куповина неопходне опреме за домаћинство: односи се на обезбеђивање опреме у виду беле технике и уређаја за домаћинство.

Према истраживању аутора Јанкелића (2021) о значају услуге породичног сарадника у очувању биолошке породице у Републици Србији, добијени су резултати да је услуга *Породични сарадник* довела до позитивних промена и утицала на повећање квалитета живота корисника. У смислу области на које се односио највећи број позитивних промена истакнута су следећа запажања: помаци у развоју детета и укључивање у образовани систем и услуге социјалне заштите, вештина родитеља да препозна потребе детета и одговори на њих, комуникација са другим родитељима и члановима родбине, унапређење животног простора у смислу адаптирања у складу са потребама детета, односно породице, као и активирање ресурса у заједници.

Такође, посебно су се издвојиле области подршке приликом остваривања одређених права и посредовања код других институција, оснаживање и помоћ приликом савладавања свакодневних васпитних изазова, помоћ у развијању одговарајућих стилова комуникације (Јанкелић, 2021: 45).

5. Приказ случаја

Дечак М.А., са дијагнозама епилепсије, хиперкинетског поремећаја и умерене менталне недовољне развијености, има петнаест година и ученик је осмог разреда специјалне школе у Новом Саду. Живи са болесном баком и мајком која се ослања у великој мери на помоћ родбине, актуелно, највише јој помажу сестре. М. А. постаје све агресивнији, повремено ломи ствари, некритичан је у својим захтевима за скупим стварима, попут телефона и слично и уколико се не удовољи његовим захтевима виче и ломи ствари по кући. Мајка нема капацитете да исконтролише његово

понашање, склона је депресији и повлачи се пред спољним изазовима, сестра помаже колико може, али се стање упркос томе погоршава. Капацитет мајке за бригу о детету је низак, али је мотивација мајке и шире породице, за бригу о детету, на веома високом нивоу. Упркос објективним тешкоћама мајка и сестре не желе да се одреде за институционални смештај, већ желе да им се помогне да и на даље воде бригу о М.А. Породица живи у свом стану, али су животни услови неадекватни и потребно је реновирање.

Задатак за породицу и породичног сарадника јесте јачање родитељских капацитета, укључивање дечака у остале услуге социјалне заштите, помоћ породици у санацији животног простора и пружање подршке у превазилажењу тешке ситуације.

Током годину дана рада са овом породицом исходи су следећи:

Дечак М.А. успешно је завршио основну школу уз помоћ личног пратиоца ког је пронашао породични сарадник. Дечак ће наставити свој школовање у Дневном боравку за особе са аутизмом неко време, док се не усвоје рутине које су му потребне за функционисање. Породични сарадник, у овом случају, помогао је породици да припреме потребну документацију, упутио их да се обрате надлежним органима, помогао им у остваривању права превоза од куће до Дневног боравка, будући да породица нема могућности да га сама одведе. Породични сарадник обезбедио је породици кућне апарате, будући да су у једном моменту остали без једног, који им је био неопходан за функционисање. Континуирани саветодавни рад оснажио је мајку која је изразила мотивацију и одлучност да пронађе запослење у наредном периоду.

6. Закључак

Пружање услуга помоћи породицама у кризи, уз ангажовање породичних сарадника, важно је због очувања породице и добробити свих њених чланова. Очување породице има шире импликације на друштво. Смањењем ризика од издвајања деце из породица, смањују се и друштвени трошкови повезани са алтернативним облицима старања о деци. Такође, услуге породичних сарадника подстичу друштвену инклузију и смањују стигматизацију појединаца и породица који се суочавају са кризама.

Породични сарадници, својим стручним знањем, емпатијом и посвећеношћу, играју битну улогу у пружању подршке породицама које се суочавају са различитим изазовима, као што су породично насиље, економске тешкоће, развод, или проблеми са менталним здрављем. Кроз индивидуализован приступ, они помажу породицама да развију стратегије

за превазилажење проблема, унапреде комуникацију, васпитне вештине и изграде отпорност.

Кроз одржавање породица на окупу и пружање подршке у тешким временима, породични сарадници доприносе изградњи јачих и здравијих друштава. Међутим, како би се одржала и унапредила ова важна услуга, потребно је континуирано улагати у обуку, ресурсе и развој политика које подржавају рад породичних сарадника.

Из анализе приказаног случаја, закључује се да услуге помоћи породици у кризи, са активном подршком породичних сарадника, има значајан утицај на боље разумевање, подршку и решавање проблема у породицима.

Сарадња између центра за социјални рад и породичних сарадника кључна је за остваривање најбољег могућег резултата у подршци породицама у кризи, како би се подигао општи квалитет живота и добробит особа и породица које имају потребу за оваквом врстом подршке.

Литература

- Beger, L., Font, A. (2015). The Role of the Family and Family-Centered Programs and Policies. *The future of children*, 25(1), 155–176. Преузето 01. septembar 2023 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6342196/>
- Carbone, A., Sawyer, G., Searle, A., Robinson, P. (2007). The health-related quality of life of children and adolescents in home-based foster care. *Qual Life Res*, 16(7), 1157–1166.
- Господиновић, Н., Вукобрат, А. (2020). Породица као протективни фактор резилјентности младих. Васпитање и образовање. *Часопис за педагошку теорију и праксу*, (2), 95–105.
- Јанкелић, М. (2021). *Значај услуге породичног сарадника у очувању биолошке породице у Републици Србији*. Мастер рад. Београд: Висока школа социјалног рада.
- Јоксић, И., Рајковић, В. (2020). Породица као фактор социјализације и ресоцијализације. *Право – теорија и пракса*, 37(4), 42–54.
- Милорадовић, С., Јовић, С., Поповић, Љ., Огњановић, М. (2016). Студија „Пилотирање услуге 'Породични сарадник' и евалуација резултата пружања услуге”. *Републички завод за социјалну заштиту*.
- Minuchin, S., Nichols, M., Lee, Y. (2007). *Assessing families and couples: From symptom to system*. Boston: *Allyn & Bacon*.
- Почуча, М. (2014). Породица и незапосленост – стање и перспективе у АП Војводини. *Право – теорија и пракса*, 31(10–12), 30–42.
- Републички завод за социјалну заштиту. (2022). *Деца у систему социјалне заштите 2022*.

- Суботин, М., Одаловић, Т. (2016). Социјално патолошке појаве у породици и њихов утицај на делинквентно понашање малолетника. *Право – теорија и пракса*, 33(10–12), 43–55.
- Светозаревић С.(2012). Шта је ново у наративној терапији? *Друштво психоаналитичких психотерапеута Србије*, 157–168.
- Светозаревић, С., Баришић, Ј., Душин, Д. (2017). Дисфункционалност породице. *Енграми*, 38(2), 71–79.
- Вукоје, Ј. (2012). Основне функције савремене породице. *Сварог* (4), (137–144).

Милица Цветковић-Раденковић*, социјални радник
Центар за пружање услуга социјалне заштите „МАРА” Ниш

Вера Петровић**, психолог
Центар за породични смештај и усвојење Ниш

Милена Ракић***, педагог
Центар за социјални рад „Свети Сава” Ниш

ПОТРЕБЕ МАЛОЛЕТНИХ МИГРАНАТА И ОДГОВОРИ СИСТЕМА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ НА ТЕРИТОРИЈИ ГРАДА НИША

Резиме: Србија је у послење три деценије била суочена са бурним и турбулентним миграционим кретањима. Последњих година термин мигрант најчешће обухвата избеглице из ратом захваћених подручја на Блиском и Средњем истоку који су у великом броју прошли кроз Србију, такозваном Балканском рутом. Како је систем социјалне заштите Србије усмерен да квалитетно и ефикасно остварује права корисника вулнерабилних група, ту спадају и мигранти. На територији Града Ниша оформљена је радна јединица за малолетне мигранте без родитељске пратње у циљу њихове заштите и збрињавања. У складу са тим, циљ овог рада је да се кроз сагледавање њихових проблема, статуса и функционалности као и сврсисходности пружених услуга унапреде начини подршке. Као методолошки приступ коришћена је анализа садржаја – деск-метода. Увидом у базу података Центра за социјални рад, Центра „Мара” и Центра за породични смештај и усвојење Ниш, утврђен је број малолетних миграната који су затечени на територији Града Ниша и прикупљени су њихови лични подаци за период од почетка 2020. године до краја 2022. године, а који су укључени у систем со-

---

* milicar.soc.rad.nis@gmail.com

** aleksicvera@gmail.com

*** rakicm.473@gmail.com

цијалне заштите. Увидом и анализом докумената из досијеа који садрже упитнике, закључке стручних тимова, процене, планове заштите, налазе и стручна мишљења о потребама мал. миграната и извештаје, дошло се до потребних података помоћу којих су изведени резултати истраживања. Обрадом података дошли смо до сазнања о потреби деце и младих миграната за укључивање у систем образовања и друге услуге које пружа систем социјалне заштите Републике Србије, а уз процену њиховог најбољег интереса.

Импликације студија су у разматрањима активности које су установе за пружање услуга социјалне заштите са територије Града Ниша спровеле, у циљу збрињавања малолетних миграната без родитељске пратње. Процењује се да је поред редовних активности које се спроводе, у циљу збрињавања малолетних миграната, неопходно додатно унапредити начин и квалитет њиховог информисања о правима, обавезама и услугама које им стоје на располагању.

Кључне речи: малолетни мигранти, услуге социјалне заштите, унапређење подршке

1. Увод

Миграција је процес који је наглашен и трајно присутан у Републици Србији. Србија је у последње три деценије била суочена са бурним и турбулентним миграционим кретањима.

Миграције се дефинишу као „кретање особа или група особа, било преко међународне границе или унутар једне државе. У питању је кретање становништва, које обухвата било какво кретање људи, без обзира на дужину, састав и узорке; обухвата миграцију избеглица; расељених лица и особа које се крећу из других разлога, укључујући и уједињене породице” (ИОМ; 2011: 62).

Последњих година термин „мигрант” најчешће обухвата избеглице из ратом захваћених подручја на Блиском и Средњем истоку који су у великом броју прошли кроз Србију такозваном Балканском рутом. Србија је углавном била место транзиције где су се малолетни мигранти краткотрајно задржавали на путу до Западне Европе. Разлози за миграње деце могу бити различити, како добровољни тако и принудни. Одлуке о мигрању деце, најчешће су одлуке које доносе њихове породице вођене жељом да својој деци омогуће боље услове за живот и мирну будућност, под утицајем фактора који утичу на њихово постојење, али и антиципирано стање. Конфликти, сиромаштво, насиље, природне непогоде, незапосленост и дискриминација, могу бити неки од разлога који ће подстаћи породицу на миграње. Боља перспектива у другим државама, са становишта сигурности, уједињења породице, образовања, вишег животног стандарда и запослења, утиче на одлуку о мигрању и о правцу миграња. Томе се могу додати и традиција заједнице у погледу миграња, аспирације и жеље за новим приликама.

Како је систем социјалне заштите Србије усмерен да квалитетно и ефикасно остварује права корисника вулнерабилних група, ту спадају и мигранти.

На територији Града Ниша оформљена је Радна јединица за малолетне мигранте без родитељске пратње у циљу њихове заштите и збрињавања. У складу са тим, циљ овог рада је да се кроз сагледавање њиховог проблема, статуса и функционалности, као и сврсисходности пружених услуга, унапреде начини подршке. Радна јединица за малолетне мигранте без родитељске пратње, при Заводу за васпитање омладине, располаже смештајним капацитетима од 15 места.

Поред адекватног двадесетчетворочасовног збрињавања, адекватне исхране, здравствене заштите, пружене психосоцијалне подршке, малолетним лицима се пружа могућност формалног и неформалног образовања. Свакодневно се организују радионице у циљу овладавања животним вештинама и адекватног, правовременог информисања.

2. О истраживању и налазима

Као методолошки приступ у овом истраживању коришћена је анализа садржаја, деск-метода. Анализирани су подаци о броју малолетних миграната који су затечени на територији Града Ниша за период од почетка 2020. године до краја 2022. године, а који су укључени у систем социјалне заштите. Анализом су обухваћени подаци о функцији радне јединице која је обезбедила смештај страним малолетним лицима без пратње, демографски подаци: пол, старост, земља порекла итд. и наведен је број малолетних миграната који је укључен у систем образовања, као и услуге које су им пружене током транзита, уз процену њиховог најбољег интереса.

Табела 1. Мигранти укључени у систем социјалне заштите током 2020.

Број мал. миграната	Пол	Земља порекла	Број мал. миграната укључених у образовни процес	Просечно време боравка у центру по данима	Захтев за азил
4	М	Пакистан	21	65	/
34	М	Авганистан			
2	М	Иран			
1	М	Либија			
1	Ж	Швајцарска			

Током 2020. године у систем социјалне заштите било је укључено 42 страна лица. Од свих малолетних лица, 41 дете је било мушког пола, док је само једно било женског пола. Подаци који говоре која је земља порекла из које долазе малолетни мигранти су следећи: 34 је било пореклом из Авганистана, четири из Пакистана, два из Ирана, један из Либије и једно лице из Швајцарске. Када је у питању старосна структура обрађени подаци показују следећу старосну структуру: од 10 година једно лице, од 11 година једно, од 12 година нула, од 13 година нула, од 14 година једно, од 15 година девет, од 16 година 13 и од 17 година 18 лица.

Просечно време боравка миграната у Центру било је око 60 дана, најкраће задржавање било је један дан, док је најдуже задржавање било 233 дана. Како је право на образовање загарантовано Уставом, током 2020. године сви малолетници без пратње који су боравили у Центру – тражиоци азила у Републици Србији, имали су право на укључивање у образовни систем.

Током школске 2019/2020. године, петорица малолетних странаца били су укључени у систем образовања и успешно похађали наставу, за шта су добили пасоше компетенција, док су остали малолетници током боравка у Центру пролазили кроз период адаптације на школски систем не наставивши школовање. Поред формалног образовања, малолетним мигрантима без родитељске пратње пружено је и неформално образовање у виду радионица, културних и спортских активности и помоћ у виду радно-окупационих терапија.

Ниједно малолетно лице без родитељске пратње, током боравка у Центру, није поднело захтев за азил.

Табела 2. Малолетни мигранти смештени у Центру
2021. године

Број мал. миграната	Пол	Земља порекла	Број мал. миграната укључених у образовни процес	Просечно време боравка у центру по данима	Захтев за азил
4	М	Пакистан	16	40	/
50	М	Авганистан			
1	М	Ирак			
1	М	Сирија			

Током 2021. године укупно је било смештено 56 малолетника.

Сва малолетна лица била су мушког пола. Подаци који говоре која је земља порекла из које долазе малолетни мигранти су следећи: 50 је било пореклом из Авганистана, четири из Пакистана, један из Ирака и једно лице из Сирије. Када је у питању старосна структура, анализирани су следећи подаци: од 10 година једно дете, од 11 година два, од 12 година четири, од 13 година три, од 14 година три, од 15 година 10, од 16 година 13 и од 17 година 19.

Просечно време боравка у Центру било је око од 40 дана, најкраће задржавање било је један дан, док је најдуже било 231 дан.

Током школске 2020/2021. године четворица малолетних странаца била су укључена у систем образовања и успешно похађали наставу добивши пасоше компетенција, док су остали малолетници, током боравка у Центру, пролазили кроз период адаптације на школски систем не наставивши школовање. Поред формалног образовања, малолетним мигрантима без родитељске пратње пружено је и неформано образовање у виду радионица, културних и спортских активности и помоћ у виду радно-окупационих терапија. Током боравка у Центру, ниједан малолетник није поднело захтев за азил.

Табела 3. Малолетни мигранти смештени у Центру 2022. године

Број мал. миграната	Пол	Земља порекла	Број мал. миграната укључених у образовни процес	Просечно време боравка у центру по данима	Захтев за азил
2	1М/1Ж	Мароко	10	31	/
37	М	Авганистан			
5	М	Сирија			

Током 2022.године укупно је било смештено 44 малолетника.

Када говоримо о полној структури, 43 је било мушког пола, док је једно малолетно лице било женског пола. Подаци који говоре о земљи порекла из које долазе малолетни мигранти су следећи: 37 је пореклом из Авганистана, пет из Сирије и два из Марока. Малолетна лица су била следеће старосне структуре од 10 година два, од 11 година четири, од 12 година два, од 13 година три, од 14 година два, од 15 година шест, од 16 година 16 и од 17 година девет.

Просечно време задржавања у Центру било је око 30 дана, најкраће задржавање било је један дан, док је најдуже задржавање било 182 дана.

Током школске 2021/2022. године, дванаест малолетних странаца било је укључено у систем образовања и успешно је похађало наставу

добивши пасоше компетенција, док су остали малолетници током боравка у Центру пролазили кроз период адаптације на школски систем не наставивши школовање. Поред формалног образовања, малолетним мигрантима пружено је и неформално образовање у виду радионица, културних и спортских активности и помоћ у виду радно-окупационих терапија.

Ниједан малолетник није поднело захтев за азил.

Импликације студија су у разматрањима активности које су установе за пружање услуга социјалне заштите, са територије Града Ниша, спровеле у циљу збрињавања малолетних миграната без родитељске пратње.

Током транзита ових малолетника који су затечени на територији Града Ниша пружене су услуге:

- неопходне интервенције;
- услуге смештаја;
- здравствена и старатељска заштита;
- формалног и неформалног образовања, а
- обезбеђен им је програм психосоцијалне подршке.

Уочени су ризици и проблеми са којима се малолетни мигранти сусрећу, а то су:

- језичка баријера због малог броја преводилаца на територији Града Ниша;
- недовољна информисаност о њиховим правима која су загарантована Уставом Републике Србије током транзита
- лоша материјална ситуација;
- могућа злоупотреба од стране одраслих лица (трговина децом) и
- недостатак документације, што отежава могућност идентификације.

Процењује се да је поред редовних активности које се спровode у циљу збрињавања малолетних миграната, неопходно додатно унапредити начин и ниво њиховог информисања о правима, обавезама и услугама које им стоје на располагању.

Дати су следећи предлози за побољшање статуса малолетних миграната у виду доступности услуга:

- превођења;
- увођење обавезних краћих курсева српског језика ради бољег сналажења детета у социјалној средини у којој се тренутно налази;
- интензивније пружање психосоцијалне подршке у циљу ублажавања страха и патње детета које је у миграцији и успостављања психолошке и емотивне равнотеже уз унапређење

когнитивних, функционалних, комуникацијских, говорно-језичких, социјалних и васпитних вештина;

- пружање услуге породичног смештаја, односно налажење адекватне хранитељске породице која је сензибилисана на верске, етничке и националне разлике;
- обезбеђивање боље правне подршке која је загарантована Уставом и законима Републике Србије;
- побољшано неформално образовање кроз већи број радионица у циљу овладавања животним вештинама, вештинама оријентације у простору, прилагођавање новим животним приликама и околностима;
- оспособљавање малолетних миграната за укључивање на тржиште рада кроз завршавање занатских курсева.

3. Закључак

Оно што се из овог рада нуди као решење, до којег се дошло на основу анализе докумената из досијеа који садрже упитнике, закључке стручних тимова, процене, планове заштите, налазе и стручна мишљења о потребама малолетних миграната као и извештаје, а које се односе на побољшање статуса малолетних мигранта без родитељске пратње у миграцији, и што је иновативно у приступу је:

1. едукације будућих потенцијалних хранитеља за прихватање миграната различитих културолошких одлика;
2. обезбеђивање, преко масовних медија, информативних текстова са јасно дефинисаним упутствима о центрима који су задужени за пружање заштите, подршке и усмеравање миграната у правцу који су себи поставили као циљ;
3. сензибилизација локалног становништва на специфичности, посебности и верске и културолошке одлике миграната;
4. приближити мигрантима знања о месту и заједници у којој се налазе, посебно о њеним културолошким, верским и историјским карактеристикама.

Поред наведеног, потребно је ојачати мултидисциплинарни приступ идентификације и подршке деци без пратње. То захтева системско укључивање многих стручњака (социјалних радника, психолога, педагога, здравствених и образовних радника, припадника МУП-а надлежних за питање азила...) како би се искористило њихово знање и експертиза у процени стања детета и у обезбеђивању његове заштите, побољшању

односно очувању квалитета живота, ублажавању и отклањању ризика неповољних животних околности.

Све ово потребно је да би се деца без пратње осећала сигурно, заштићено, безбрижно и неговано у најближем степену као у својој породици порекла.

Литература

- Бејкић, Ј. Вукичевић Марковић, М., Тодоровић, Н., Врачевић, М. (2019). *Ментално здравље избеглица и миграната*. Београд: Црвени крст Србије.
- Бркић, М. (2010). *Заступање у социјалном раду*, Факултет политичких наука Београд.
- Ћопић, С. (2019). *Деца мигранти и избеглице без пратње у Србији; стандарди поступања и ниво поштовања њихових права*. Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања
- Чекеревац, А., Перишић, Н., Танасијевић, Ј. (2018). Social Services for Migrants: The Case of Serbia. *Croatian and Comparative Public Administration*, 18(1): 101–126.
- Факултет политичких наука Београд. (2021), „Заштита деце у миграцијама: Приступ заснован на правима”.
- Закон о младима (2011). *Службени гласник RS*, 50/2011.
- Закон о родној равноправности (2021). *Службени гласник RS*, br. 52/2021.
- Закон о социјалној заштити (2011). *Службени гласник RS*, 24/2011.
- Закон о спречавању насиља у породици (2016). *Службени гласник RS*, br. 96/2016.
- Закон о управљању миграцијама (2012). *Службени гласник RS*, br. 107/2012.
- Закон о забрани дискриминације (2009). *Службени гласник RS*, br. 22/2009 i 52/2021.
- Закон о заштити података о личности. *Службени гласник RS*, 87/2018.
- Zegarac, N. (2019). The best interests of the child in family support policies, services, and research.
- In: L. Moran, J. Canavan (Eds.), *Realising Children’s Right*
- Закон о социјалној заштити Републике Србије;
- Закон о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити Републике Србије;
- Правилник о ближим условима и стандардима;
- Извештај о раду Радне јединице за малолетне мигранте без родитељске пратње у периоду од 2020. до 2022. године.

**Кљајић Сања, Руководилац одељења за процену
стручног рада и супервизију**
Републички завод за социјалну заштиту

**ИЗВЕШТАЈ О РАДУ УСТАНОВА СОЦИЈАЛНЕ
ЗАШТИТЕ У ЗАШТИТИ ДЕЦЕ ОД ДЕЧИЈИХ
БРАКОВА ЗА 2023. ГОДИНУ**

1. Увод

На основу Инструкције о начину рада центара за социјални рад – органа старатељства у заштити деце од дечијих бракова (бр. 551-00-00100/2019-14 од 20.05.2019. године), сагласно тачки 15. Републички завод за социјалну заштиту је припремио **Пети извештај**.

Подаци о деци жртвама дечијег брака прикупљају се из три групе установа социјалне заштите: из центара за социјални рад¹, Центра за заштиту жртва трговине људима² и центара за породични смештај и усвојење³. За потребе прикупљања података, за сваку од наведених институција, сачињен је образац који се иновира сваке године, у складу са уоченим потребама и трендовима, а који садржи и податке дефинисане Инструкцијом.

Овај извештај приказује податке за 2023. годину (период од 01.01. до 31.12.2023) и прво ће бити приказани и интерпретирани подаци ЦСР, затим Центра за заштиту жртва трговине људима, а на крају подаци из центара за породични смештај и усвојење.

Почев од 2019. године, када је Републички завод за социјалну заштиту започео прикупљање података о деци жртвама дечијег брака,

---

¹ Почев од 2019. године.

² Почев од 2019. године.

³ Почев од 2022. године.

уочено је да су сваке године ромска деца та која су највише погођена дечијим браком, те су у овом извештају посебно обрађени и приказани подаци за најважније индикаторе који се односе на децу ромске националне припадности и њихове родитеље.

2. Центри за социјални рад

2.1. Евиденција деце жртава дечијег брака у ЦСР

У 2023. години, 47 или 27,6% од укупног броја ЦСР на територији Републике Србије имали су на својој евиденцији децу жртве дечијег брака (Табела 1).

Табела 1. Број деце жртава дечијег брака, у 2023. години, према седишту надлежног ЦСР

Седиште надлежног ЦСР	Број деце на евиденцији ЦСР
Нови Сад	49
Лесковац	18
Стара Пазова	11
Зрењанин	6
Бач, Књажевац, Краљево, Лозница, Нови Пазар	5
Алибунар, Смедерево, Трстеник	4
Богатић, Бојник, Кикинда, Мајданпек, Пирот, Србобран, Уб, Шабац	3
Алексинач, Топола, Горњи Милановац, Крагујевац, Лебане, Меровина, Опово, Рума, ГЦСР Младеновац, ГЦСР Чукарица	2
Бајина Башта, Брус, Велико Градиште, Лучани, Тител, Жабари, Зајечар, Кањижа, Кладово, Коцељева, Кучево, Осечина, Параћин, Пријеполје, Ужице, Чока, ГЦСР Обреновац	1

Извор: Упитник о деци жртавама дечијег брака на евиденцији ЦСР, 2023.године

Највећи број случајева у вези дечијег брака пријавио је Нови Сад (49), Лесковац (18) и Стара Пазова (11).

У овом извештајном периоду, податке нису доставила два центра за социјални рад (Рача и Зубин Поток) и једно одељење (Палилула) Град-

А К Т У Е Л Н О С Т И

ског центра за социјални рад Београд. Имајући у виду општину Палилула, која није доставила податке, основано је претпоставити да је укупан број деце жртава дечијег брака већи, јер је ово средина за коју је познато да има дечији брак као појаву на својој територији. Међутим, јасно је да стручни радници препознају овај вид насиља над децом, али је основано претпоставити да тешкоћу прави немогућност да ову појаву прате кроз програм СОЗИС. У сваком случају, у односу на прошли извештајни период (за 2022. годину), смањено се број центара који не достављају извештај о овој појави.

Са друге стране Центар за социјални рад Нови Бечеј није доставио податке нити за једно дете, што је веома забрињавајуће, имајући у виду број Рома који живе на тој територији и посебно, што на том подручју делује веома активна организација цивилног друштва *Удружење Рома Нови Бечеј* која је радила и специјализоване програме за спречавање дечијег брака.

Слична је ситуација и у Београду, где су само три Одељења пријавила случајеве, и то: Обреновац, Младеновац и Чукарица. Такође, познато је да на територији Београда делује НВО *Бибија* која је посебно фокусирана на спречавање дечијег брака.

Дакле, можемо говорити о различитим срединама⁴ у којима је ова појава препозната, а самим тим постоји и основ за конкретне активности и на нивоу појединачног случаја, али и на нивоу локалне заједнице.

2.2. Најважније карактеристике деце жртава дечијег брака на евиденцији ЦСР

Током 2023. године, центри за социјални рад идентификовали су 182-је деце жртава дечијег брака, од којих 12 (6,6%) дечака, и 170 (93,4%) девојчица. Током 2023. године, од укупно идентификоване деце, на дан 31.12.2023. године, на евиденцији центара налазило се 123-је деце, а центри за социјални рад, на захтев суда, дали су налаз и мишљење за склапање малолетничког брака за 47-ро деце.

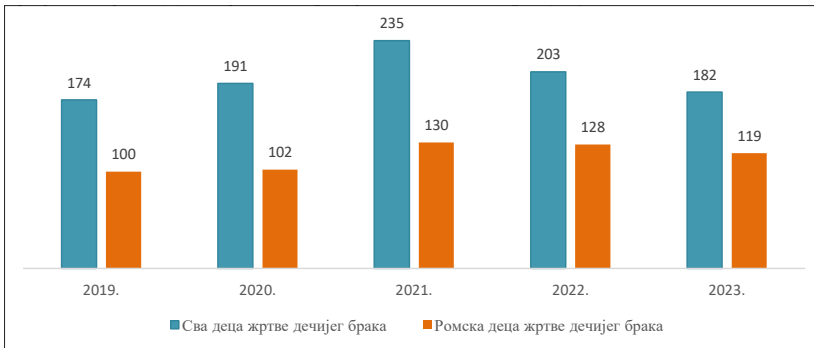
Подаци о националној припадности указују да дечији брак постоји у многим националним мањинама на територији Републике Србије, али је, такође, очигледно да је ова појава најраспрострањенија међу децом ромске националности. Од укупног броја деце, њих **119 је ромске деце (65,4%) и то 110 девојчица од којих је 36 (32,7%) узраста млађег од 15 година.** За 13-ро деце не постоји податак које су националности, а за 38-ро је уписана српска националност. Евидентирано је да је троје деце

⁴Различите у смислу региона и области на нивоу Републике Србије

бошњачке, једно мађарске, једно југословенске националне припадности и једно дете је из мешовитог (ромско српског) брака.

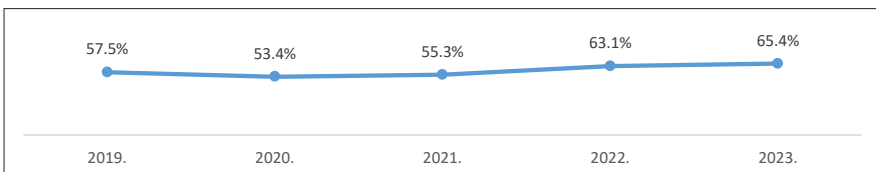
Графикон 1. Деца жртве дечијег брака на евиденцији ЦСР, 2019–2023. године

Извор: Упитници о деци жртвама дечијег брака 2019–2023. године

Иако се у односу на 2019. годину укупан број евидентираних деце смањило за 4,6%, број евидентираних ромских деце – жртава дечијег брака повећан је за 19%. Посматрано у петогодишњем периоду, удео ромских деце (девојчица) највиши је управо у 2023. години и износи 65,4%, што је више од четворогодишњег просека који износи 57,5% (Графикон 2).

Графикон 2. Удео ромских деце у укупном броју деце жртава дечијег брака, 2019–2023. године (%)

Извор: Упитници о деци жртвама дечијег брака 2019–2023. године

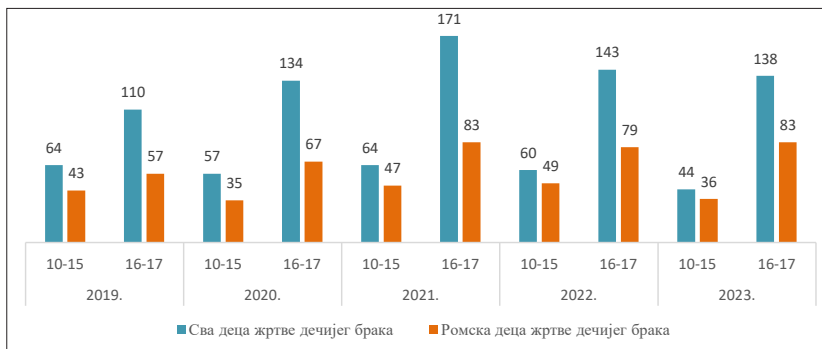
Међу идентификованом децом доминира узраст од 16 и 17 година (138-ро деце – 75,8%), али није занемарљив ни број од 44-ро (25,2%) деце млађе од 16 година, која су посебно погођена дечијим браком на том изразито ниском узрасту (Графикон бр. 3).

Јасно је да дечији брак погађа девојчице, посебно на овом изразито ниском календарском узрасту јер су свих 44-ро деце испод 15 година – девојчице.

Графикон 3. Деца жртве дечијег брака према узрасту, 2019–2023. године

Извор: Упитници о деци жртвама дечијег брака 2019–2023. године

У овој групацији деце у посебном фокусу треба да буду здравствени ризици које носи рано ступање у интимне односе, а пре свега трудноће које иду уз дечије бракове. У ромској популацији значајно је већи удео девојчица млађих од 16 година и он износи 30,3% у групацији ромске деце.

На питање о регулисаном грађанско-правном статусу који подразумева одређен ЈМБГ за дете, регулисано држављанство и родитеља и детета, уписану чињеницу рођења у матичну књигу рођених, центри су дали податке да 10 деце, од којих је осморо ромског порекла, нема у потпуности регулисану наведену комплетну личну документацију, и то: за једно дете није регулисано држављанство, једно дете нема регулисано пребивалиште, осморо деце нема личну карту.

Од укупног броја деце жртва дечијег брака, 24-ро (13,2%) деце је без родитељског старања, а њих 158 (86,8%) имају једног или оба родитеља. Када су у питању ромска деца, укупно 16-ро деце је без родитељског старања: 14 девојчица и један дечак су узраста од 16 до 17 година, а једна девојчица је млађа од 15 година.

С обзиром да је у посматраном петогодишњем периоду, удео деце под родитељским старањем континуирано висок, са просечним уделом од 87,9%, јасно је да су **родитељи** одговорни за склапање дечијег брака, односно да подстичу, подржавају или, у најмању руку, **имају позитиван став** у односу на ову појаву.

Самим тим, јасно је да су родитељи деце у ризику од дечијег брака обавезна групација са којом је потребно радити.

Дакле, **реализација саветодавног рада, али и примена мера породичноправне заштите са родитељима и посебно организовање радионица које изводе невладине организације специјализова-**

не за тему дечијих бракова, су неопходне активности у планирању смањења ове појаве.

У наредном извештајном периоду потребно је посебну пажњу обратити на статус родитељског права, посебно за децу жртве дечијег брака млађу од 15 година. Према актуелном извештају центара за социјални рад, планира се или се води поступак лишења родитељског права родитеља за 132 детета (за 16 мајки и четири оца планира се покретање поступка лишења родитељског права, а у четири случаја је покренут поступак у односу на оба родитеља и за 108 се планира покретање поступка за оба родитеља). У ромској популацији деце, за 88 родитеља центри планирају или воде поступке лишавања родитељских права.

Оно што је непознаница односи се на повод и конкретан разлог за ове поступке. **Наиме, непознаница је да ли се ради о насиљу везаном за дечији брак, или је покретање поступака последица низа других пропуста у родитељском функционисању.**

Осим деце без родитељског старања, којих је у 2023. години било 24-ро, подаци показују да су под старатељством и деца за чије родитеље још увек нису покренути или окончани поступци за лишавање родитељског права (мера старатељске заштите примењена је за 28-ро деце), и то 17-ро деце је под непосредним старатељством надлежног центра за социјални рад, а остали за старатеља имају неког сродника (осам) или неко друго физичко лице (три). **Имајући у виду да се за 132 детета планира или води поступак лишења родитељског права родитеља, основано је питање „Да ли је старатељска заштита примењена у свим случајевима где постоји потреба за њом”?**

У 2023. години развојне и здравствене сметње или инвалидитет има 16-ро деце, а ради се о интелектуалном инвалидитету (осам) и поремећају понашања и/или тежем емоционалном проблему (осам), а 166-ро (91,21%) деце је без здравствених сметњи и инвалидитета.

Образовни статус идентификоване деце жртава дечијег брака у 2023. години веома је разнолик:

- 15-ро деце не похађа основну школу, а основношколског је узраста
- 13-ро деце похађа редовно основну школу
- 1-но дете не похађа специјалну основну школу иако је уписано
- **54-ро деце не похађа средњу школу, а средњошколског је узраста**
- 30-ро деце похађа редовно средњу школу
- 3-је деце похађа специјалну средњу школу
- 64-ро завршили школовање (основна и средња стручна школа)
- није било деце која су завршила основно образовање одраслих
- **2-је деце никада нису била укључена у образовни процес.**

За ромску популацију деце погођене дечијим браком ситуација са образовањем је још неповољнија. Током 2023. године:

- средњу школу није похађало, а средњошколског је узраста, 28,6% деце
- 10,9% није похађало основну школу, а основношколског је узраста
- средњошколско образовање завршило је само 8,4% деце.

Посматрано у петогодишњем периоду, добија се још неповољнија слика образовног статуса ромске деце:

- просечан удео ромске деце која не похађају основну школу у укупном броју деце која не похађају основну школу је 82,5%
- просечан удео ромске деце која не похађају средњу школу у укупном броју деце која не похађају средњу школу је 60,8%
- просечан удео ромске деце која никада нису ишла у школу у укупном броју деце која никада нису ишла у школу је 66,7%

У односу на тип насеља у којем живе деца жртве дечијег брака, посматрано у петогодишњем периоду, може се констатовати да нема битне разлике између урбаних и руралних средина. Гетоизираност и изолација (понекад и свесна самоизолација на тему дечијег брака) јесте често препрека за досезање до популације која је најугроженија праксом дечијих бракова.

Неинтегрисаност породице у локалну заједницу, живот у изолованим и безусловним насељима је веома значајан фактор за појаву и одржавање дечијег брака, а посебно погађа ромску децу која живе у оваквим насељима. Међутим, подаци за 2023. годину указују да само 22 детета потичу из породица које су живеле у подстандардним насељима (12,1%), а у ромској популацији из подстандардних насеља потиче 17,6% деце.

2.3. Најважније карактеристике родитеља деце жртава дечијег брака на евиденцији ЦСР

Имајући у виду значај образовања родитеља, посебно мајки, чија деца ступају у дечије бракове, прикупљени су подаци о родитељима деце идентификованих жртава.

Највећи број мајки има незавршену основну школу (40), завршену основну школу има 38 мајки, без основне школе је 34, са средњошколским образовањем је 14, а више или високо образовање има само једна мајка. За 44 мајке нема података.

51 отац има завршену основну школу, 27 има незавршену основну школу, 21 отац је без основне школе, средњу школу има 17 очева и један отац има вишу/високу стручну спрему. За 45 очева нема података.

Посматрано у петогодишњем периоду, јасно се сагледава изразито неповољна образовна структура родитеља ромске деце:

- просечан удео ромских родитеља без основне школе у укупном броју родитеља без основне школе је 87,1%
- просечан удео ромских родитеља са завршеном основном школом у укупном броју родитеља са завршеном основном школом је 38%
- просечан удео ромских родитеља са завршеном средњом школом у укупном броју родитеља са завршеном средњом школом је само 14,1%.

Када се посматрају подаци о запослености родитеља деце жртава, односно подаци о њиховим приходима, већина родитеља на нивоу укупне популације деце жртава дечијег брака, у 2023. години, је незапослена – 44%; унутар ромске популације родитеља ове деце тај удео је и виши и износи 49,2%.

Такође, индикативан је податак да је само 18 или 10,5% мајки, од укупно 172⁵ мајке, је запослено – а од тог броја само је шест Ромкиња, односно само 5,04% ромских мајки је запослено и остварује редован приход по основу радног односа, што говори о врло неповољном економском статусу жена у овим породицама.

Са друге стране право на неку материјалну помоћ остварило је 139 мајки (од чега 117 ромских мајки) и 97 очева (од чега 78 ромских очева) – новчана социјална помоћ⁶, једнократне новчане помоћи, дечији додаток. Никаква новчана примања нема 18 мајки што указује на **подређен и економски зависан положај жене који је један од фактора очувања дечијег брака као остатка патријархалног модела организације породице, независно од националне припадности.**

Такође, нејасне су ситуације у којима се наводи да су за 48 мајки и 44 оца непознати извори прихода јер се поставља питање ваљаности процене коју је центар спровео, имајући у виду да је саставни део процене – процена материјалног статуса породице.

Посматрано у петогодишњем периоду, у просеку половина, односно 49,1% родитеља су незапослени. У прилог лошег материјалног положаја породица из којих потичу деца жртве дечијег брака говори и чињеница да у периоду 2019–2023. године, у просеку, 27,3% породица су корисници НСП од чега највише у 2022. години – 31,6%. Постаје јасно до које мере је тежак материјални статус ромске деце жртава дечијег брака

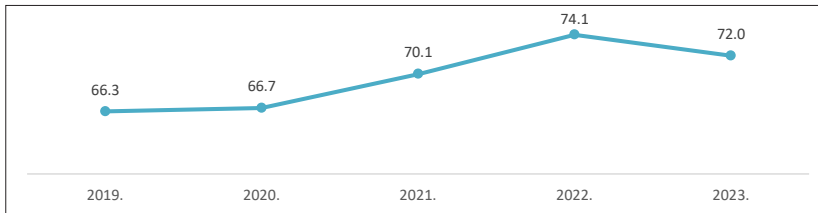
⁵ Десеторо мајки деце жртава дечијег брака је преминуло

⁶ Доминира новчана социјална помоћ – 73 мајке и 55 очева у укупној популацији деце жртава дечијег брака; код ромске субпопулације – 61 мајка и 43 оца

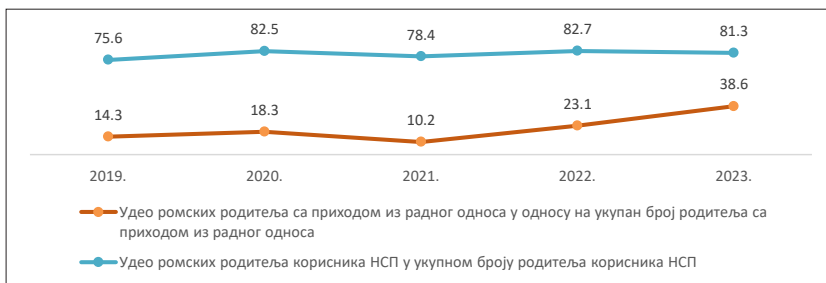
када се размотри незапосленост (Графикон бр. 4) и структура прихода њихових родитеља (Графикон бр. 5).

Графикон 4. Удео ромских родитеља у укупној популацији родитеља деце жртава дечијег брака према незапослености, 2019–2023. (%)

Извор: Упитници о деци жртвама дечијег брака 2019–2023.

Графикон 5. Удео ромских родитеља у укупној популацији родитеља деце жртава дечијег брака према извору прихода, 2019–2023. (%)

Извор: Упитници о деци жртвама дечијег брака 2019–2023.

Од центара за социјални рад тражени су подаци о извору прихода за оба родитеља чија су деца жртве дечијег брака. Уочљив је податак да само пет мајки, односно шест очева остварује приход, бавећи се пољопривредом. Може се констатовати да се овакав тренд наставља у односу на претходне четири године.

Када се посматрају родитељи деце жртава у односу на ризична понашања, у 2023. години добијени су следећи подаци: код једне мајке је присутна проституција, један отац се бавио трговином људима, један отац има криминогено окружење, пет очева и једна мајка имају проблема са болестима зависности, 17 очева и једна мајка били су на одслужењу затворске казне, две мајке и један отац воде се као психијатријски болесници, просјачењем се бавила једна мајка, скитња је била присутна код једне мајке.

Посебно је интересантан податак да је због насиља у породици евидентирано 26 мајки и 16 очева (у ромској популацији 16 или 13,45% мајки), што указује на потребу детаљнијег евидентирања насиља, односно поставља се питање да ли су мајке ове деце биле жртве које су након тога развиле насилничке обрасце понашања у односу на децу или се ради о још неком додатном фактору.

Податак о ризичном понашању родитеља непознат је за 85 мајки и 79 очева. Ово је сувише велики број родитеља за које центри немају податке имајући у виду да је породична историја веома битна за планирање заштите детета жртве дечијег брака.

Структура ризичних понашања родитеља ромске деце жртава дечијег брака даје суморни приказ о околностима под којима одрастају и живе ова деца (Табела бр. 2).

Табела 2. Удео ромских родитеља у укупној популацији родитеља деце жртава дечијег брака према ризичним понашањима⁷, 2019–2023. (%)

	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.
Одслужење затворске казне	63,6	55,0	50,0	66,7	55,6
Партнерско и породично насиље	22,2	59,5	46,4	59,3	66,7
Болести зависности	33,3	56,5	30,8	45,5	16,7
Просјачење	100,0	80,0	100,0	100,0	100,0
Скитња	87,5	66,7	75,0	100,0	0,0
Сва ризична понашања (укупно)⁸	56,8	56,4	53,8	63,6	68,3

Извор: Упитници о деци жртвама дечијег брака 2019–2023.

Веома важан показатељ ризика од дечијег брака представља искуство родитеља, односно када су родитељи, други чланови породице или блиски сродници ступили у брак, а посебно мајке. У 2023. години за **107 деце је имало искуство дечијег брака неког од блиских сродника**, и то: 51 мајка, девет очева, 26 сестара, шесторо браће, две баке и четири деде. Анализом података у протеклих пет година може се утврдити да

⁷ У Табели бр. 2 приказана су само ризична понашања са највишим степеном заступљености. Остала ризична понашања, која се прикупљају упитником су: производња/продаја/конзумирање психоактивних супстанци, проституција, трговина људима, живот и рад у криминогеном окружењу итд.

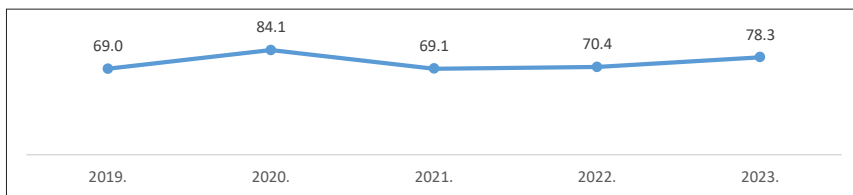
⁸ Удео ромских родитеља у укупној популацији родитеља деце жртава дечијег брака према свим облицима ризичних понашања која су наведена у Упитнику о деци жртвама дечијег брака за 2023.

удео родитеља са искуством дечијег брака у укупном броју родитеља ове деце износи 14,1%, у просеку. Удео мајки са искуством дечијег брака је знатно виши од удела очева и износи просечних 24,7%, у петогодишњем периоду.

Удео ромских родитеља са искуством дечијег брака је, очекивано, висок и износи у просеку 74,2% (Графикон бр. 11). Удео мајки са овим искуством је у нивоу удела мајки у укупној популацији деце жртава дечијег брака и износи просечних 30,6% у посматраном периоду.

Графикон 6. Удео ромских родитеља у укупној популацији родитеља који имају искуство дечијег брака, 2019–2023. (%)

Извор: Упитници о деци жртвама дечијег брака 2019–2023.

Дакле, потребно је далеко више пажње посветити животном искуству родитеља које значајно утиче на став о дечијем браку када су у питању њихова деца, али и на став ширег породичног окружења у којем дете и његова породица актуелно живе. Питање породичне историје је од великог значаја током процене детета и породице у циљу уочавања ризика од дечијег брака. Такође, познавање обичаја и образаца везаних за рано склапање партнерских заједница у ширем окружењу у којем породица живи од великог је значаја за благовремену интервенцију и деловање на умањење ризика кроз неке врсте превентивног рада, било на појединачном случају или на нивоу заједнице.

2.4. Поступање центара за социјални рад као органа старатељства у ситуацији постојања (ризика) дечијег брака

Да би се разумела позиција центра за социјални рад и могућност за предузимање интервенција стручних радника, веома је значајно анализирати у којој ситуацији се налази дете у моменту када центар добије пријаву, односно када започиње рад са дететом и породицом.

За благовремену процену ризика по дете од дечијег брака веома је битан податак на који начин центар за социјални рад добија прву информацију о детету жртви (Табела бр. 3).

Табела 3. Деца жртве дечјег брака према извору пријаве о постојању дечјег брака, 2019–2023. (%)

	Број пријава	Удео пријава
Државни органи (јавно тужилаштво, полиција)	26	13,1
Установа социјалне заштите	12	6,1
Школа	9	4,5
Здравствене службе (домови здравља, патронажне службе)	45	22,7
Органи локалне самоуправе (матичне службе ⁹)	4	2,0
Педагошки асистент	0	0,0
Здравствени медијатор	0	0,0
Удружења грађана	0	0,0
Родитељи детета	37	18,7
Сродници детета	5	2,5
Комшије, пријатељи	0	0,0
Старатељ детета	4	2,0
Хранитељ детета	4	2,0
Дете жртва дечијег брака	11	5,6
Анонимна пријава	1	0,5
Суд – захтев за давање стручног мишљења у поступку давања сагласности за ступање малолетника/це у брачну заједницу	36	18,2
Неко други, уписати	4	2,0
Укупно	198	100,0

Извор: Упитник о деци жртвама дечијег брака, 2023.

У случају ромске деце најчешће пријаве долазе и даље из здравственог система – 30 (25,2%), потом од полиције и тужилаштва 16 (13,5%), а родитељи су пријавили 24 случаја (20,2%).

И даље нити једна пријава није дошла од служби/појединаца који су на извору података, односно у ситуацији су да могу благо-

⁹ Што подразумева ситуације пријаве имена за новорођенче које је родила малолетна мајка.

времено да уоче ризик, а то су здравствене медијаторке, педагошки асистенти и удружења грађана.

Ови подаци указују на неопходност стварања мреже у локалној заједници која би била анимирана да покрене и планира активности на спречавању дечијих бракова на нивоу своје локалне заједнице.

Наравно, много значајнији простор за рад постоји у ситуацијама када је пријава стигла док је дете у ризику, али се још увек не налази у партнерској заједници јер то знатно сужава простор за рад са дететом и своди се на умањење штете нанете детету. У 2023. години – 39 деце или 21,4% још увек се није налазило у партнерској заједници, а 99 деце (54,4%) је већ живело у заједници са партнером.

У ромској популацији деце пријаве о постојању дечијег брака стигле су за 61 (51,26%) дете када су она већ живела у партнерској заједници.

У укупној популацији деце жртава дечијег брака, за 53 детета центри су се изјаснили да је пријава стигла за неке друге ситуације као што су: прекинута ванбрачна заједница или дете повремено живи са партнером.

Такође, постоје и ситуације у којима је у дечијем браку рођено дете, те је потребно реализовати поступке који се тичу заштите новорођеног детета, али су то, такође, ситуације у којима се углавном умањује штета за дете у ситуацији дечијег брака, а посебна пажња се даље мора усмерити на заштиту новорођеног детета.

Потребно је нагласити да **саветодавни рад у центру за социјални рад, као и већа примена мера породично правне заштите може дати значајан резултат у спречавању дечијег брака у групацији деце која су у ризику или повремено живе у партнерској заједници.** Значајан партнер су свакако организације цивилног друштва које су специјализоване за рад на спречавању дечијих бракова, посебно у ромској популацији, а као метод примењују радионице са децом, али и са родитељима деце у ризику од дечијег брака.

Када су у питању мере, услуге и поступци које је ЦСР предузео/реализовао/пружио у 2023. години у циљу заштите детета и породице, ситуација је следећа:

- У највећем броју случајева (169 или 36,4%) центар је пружио **саветовање и информисање** детета и породице на тему штетности дечијег брака
- У 88 случајева центар је дете и породицу упутио на друге социјалне услуге и сервисе као што је нпр. **саветовалиште**
- У 68 случајева пружена је нека врста **материјалне** подршке;
- 14-ро деце је упућено на алтернативни смештај
- Послови у вези примене старатељске заштите реализовани су у вези 27 случајева;

- Родитељи троје деце су у поступку или су лишени родитељског права
- У једном случају центар је покренуо **поступке за заштиту права детета**
- У седам случајева поднете су кривичне пријаве против одговорних лица за кривично дело **запуштања и злостављања малолетног лица**
- У 13 случајева покренуте су кривичне пријаве против одговорних лица за кривично дело **ванбрачне заједнице са малолетником**
- У два случаја покренута је кривична пријава против одговорних лица за кривично дело **трговине људима**
- У само осам случајева центри су применили **надзор над вршењем родитељског права**.

Међутим, треба имати у виду да центар веома ретко уочи ризик од дечијег брака благовремено, те за примену надзора над вршењем родитељског права буде касно, односно дете се већ налази ван родитељске породице и целисходније је применити неке друге мере.

У 36 случајева, од којих се у 24 случаја ради о ромској деци, центри су дали налаз и мишљење по захтеву суда за формално склапање брака (који су готово увек у прилог склапања брачне заједнице, иако се ради о деци испод 18 година старости), што указује, углавном, на формалан приступ стручњака овом питању.

3. Центар за заштиту жртава трговине људима

Иако је за очекивати да деца жртве дечијег брака лако постану жртве трговине људима, Центар за заштиту жртава трговине људима пријављује **свега шест случајева деце идентификоване током 2023. године**, и то шест девојчица, од којих су пет узраста испод 15 година. Извор пријава је: за три детета полиција, два детета центар за социјални рад и за једно дете неко други.

Што се тиче активности које је Центар за заштиту жртава трговине људима предузео и које су у његовој надлежности, у свих шест случајева је остварена сарадња са надлежним центром за социјални рад, као и са полицијом и тужилаштвом. Подршка за повратак у образовни процес пружена је у случају једног детета, помоћ у остваривању здравствене заштите за два детета, обезбеђивање психотерапије за два детета и подршка у судским поступцима за једно дете, а смештај је обезбеђен за трideteta.

4. Центри за породични смештај и усвојење

И у 2023. години, као и у претходној 2022. години, центри за породични смештај нису евидентирали ниједно дете, жртву дечијег брака.

5. Закључак

У односу на претходни извештајни период опао је број идентификоване деце за 10,3% (у 2022. је било 203-је деце, а у 2023. – 182-је). Иако, међу децом има и дечака (6,6%), значајно је већи број девојчица које су жртве дечијег брака (93,4%)¹⁰, што јасно указује да се ради о родно заснованом виду насиља, које најчешће погађа девојчице.

Подаци и даље континуирано указују на то да је у ромској популацији највећи број дечијих бракова (65,4%) и да су ромска деца у знатно неповољнијој ситуацији која проистиче из лошијег материјалног и образовног статуса њихових родитеља, као и њиховог статуса запослености, искустава дечијег брака у породици порекла, као и присуства ризичних понашања у породици и непосредном окружењу.

Већина идентификоване деце је под родитељским старањем (86,8%), што јасно говори да је неопходан рад са породицом, на мењању ставова у односу на дечији брак, те да су кампање усмерене на ширу јавност од великог значаја, као и све форме превентивног рада у локалној заједници, посебно ако се има у виду да подаци показују да је појава дечијег брака заступљена у свим регионима у Србији, и да није стриктно везана за одређени тип или величину насеља.

Посматрајући образовни статус деце жртава, може се закључити да је у просеку 37,6% деце средњошколског узраста, али не похађа средњу школу. Намеће се питање да ли би обавезност похађања средње школе допринела смањењу дечијег брака.

Центар за социјални рад је веома важна институција у раду са децом жртвама дечијег брака, али је његово укључивање, у већини случајева касно, када је дете већ у дечијем браку (у 54,4% случајева дете се у моменту пријаве већ налазило у партнерској заједници), што знатно смањује могућност превентивног рада са конкретним дететом и породицом. Ове интервенције више представљају „гашење пожара”, а не рад у смислу отклањања ризика по дете. Иако се информативно и саветодавно ради са децом и породицама, ове интервенције су усмерене на ублажавање штете које је дете претрпело и тиче се евентуално повратка у процес образовања и материјалне подршке, а већина активности је фокусирана

¹⁰ У нивоу петогодишњег просека који износи 94,6%

на мере породично правне заштите и покретање различитих поступака код других органа.

Много већи ефекти којима треба тежити, постижу се отклањањем ризика, а центар за социјални рад, као институција социјалне заштите, на располагању има мање интервенција примерених овој фази, а много више у фази када се дечији брак већ десио, посебно у ситуацијама када је из дечијег брака већ рођено дете.

Сиромаштво јесте један од узрока дечијег брака, али ту је свакако присутан и фактор образовања мајки и њиме условљен економски зависан положај мајки чија деца су актуелно жртве дечијег брака. Посебно је драматична ситуација у ромској популацији где је очито неопходно радити на смањењу осипања деце, посебно девојчица, из образовног процеса, али и на различитим мерама подршке за излазак из сиромаштва и зависног економског положаја жене.

6. Препоруке

Јасно је да је дечији брак вид насиља над децом, те је потребна нулта толеранција у односу на ову појаву. Да би се постигла потпуна елиминација дечијег брака, неопходна је национална стратегија са јасно дефинисаним активностима.

Неке од активности би требало да обухвате мапирање средина где је ова појава најзаступљенија, а потом локалне самоуправе треба да на својој територији спроведу активности предложене у Моделу који је сачинио Републички завод за социјалну заштиту у сарадњи са УНИ-ЦЕФ-ом. Ово подразумева и издвајање средстава за чије планирање поменути Модел, такође, може бити од користи.

Паралелно са овим активностима, неопходно је спровести и обуку свих стручњака из релевантних служби (школе, центри за социјални рад, центри за породични смештај и усвојење, полиција, судије, тужиоци,...) за бављење и искорењивање дечијег брака, као још једне врсте насиља над децом.

Верица Новчић-Петрић, психолог
ЦПСУ Крагујевац

СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА У „ЗАГРЉАЈУ” ДЕЧЈЕГ ФЕСТИВАЛА ОПЛЕНАЦ, У ТОПОЛИ

У Тополи, на Опленцу, месту предака, где су се определили да живе, принчевски пар Љубица и Михаило Карађорђевић активно су се укључили у живот суграђана, осмислили садржаје са циљем унапређивања квалитета живота, првенствено деце, родитеља, младих, и других суграђана.

У организацији и под покровитељством принчевског пара, на Опленцу је, 23.09.2018. године први пут организован Дечји фестивал. Ове године се састајемо на седмом сусрету, па можемо са поносом рећи да Дечји фестивал представља озбиљан догађај, као традиционална манифестација посвећена деци и породици. Дечји фестивал је отворио врата срдачним позивима породицама из целе Србије. Ове године пријављено је преко 80 различитих активности које ће се одвијати на око 10 хектара простора на Опленцу.

Септембарски дани окупани Сунцем. Дечји фестивал на отвореном, један од најзначајнијих догађаја у Србији, посвећен деци и породици. Групе деце, породица, крећу се ка Цркви Светог Ђорђа. Опленец врви од посетилаца из разних крајева. Садржаји осмишљени тако да деца и одрасли активно учествују, уз уживање у прелепом амбијенту Опленца. Шума, виногради, окружење културно-историјских знаменитости и објеката. Све доступно посетиоцима, учесницима.

У било којој средини у Србији, посебно на догађањима у којима су укључена деца, породице, професионалци из социјалне заштите се лако придружују, чиме траже начин и могућност укључивања корисника са крајњим циљем њихове интеграције у окружење.

У Тополи је социјална заштита подржана функционисањем и невладиног сектора кроз „видљиво” и успешно функционисање удружења хранитеља „Цврчак”, удружења лица са развојним тешкоћама „Загрљај”, удружења Рома „Ромски ђурђевак”, који су од оснивања Фестивала присутни у тој манифестацији, кроз различите начине активног учешћа. Постигнут је значајан напредак у доступности услуга и активности за посебно осетљиве групе. Организатор са сензибилитетом, од самог почетка, препознаје важност подршке деци и породицама из система социјалне заштите. Фестивал је прилика за представљање, учешће, интеграцију, кроз активности са другом децом, породицама. Претходних година пружена је могућност промоције активности удружења, кроз различит пропагандни материјал, непосредан контакт са посетиоцима, али и организовање радионица на којима су се деца из система социјалне заштите, придруживала и друга деца, њихови вршњаци, из Тополе и осталих градова. Један од претходних фестивала отворио је наш Лука (дете из хранитељске породице из Чачка, тада на узрасту од седам година) који је хиљаде присутних посетилаца задивио својим беседама. Хранитељи из ЦПСУ Крагујевац остварили су значајне резултате на такмичењу одраслих у практичним вештинама. Волонтери, међу којима су и „наша” деца, дају значајан допринос својим ангажовањем, како би се разне активности реализовале на задовољство присутних. Стичу искуство волонтеризма, помажући у организацији и реализацији догађаја, са осећајем корисности и усвајањем нових вештина.

Посетиоци, традиционално, са знатижељом, прилазе различитим садржајима који се нуде. Највеће интересовање деце је годинама, на простору са коњима, где су деца имала прилику да јашу коње, али и да посматрају вештине витезова. Креативне радионице су за многе биле инспиративне да се укључе, али су им пажњу привлачили и експерименти из науке, стреличарство, калиграфија, прилика да уче балетске кораке, да се придруже радионици фолклора, музичкој радионици, или да се укључе у тренинге борилачких вештина, заиграју фудбал, одбојку, кошарку. На овом величанственом месту, у шуми обасјаној Сунцем и дечјом музиком, одзвања граја деце, весели узвици, навијања и аплаузи.

Учешћем на овој манифестацији још једном је потврђена важност присуства и учешћа деце и породица из система социјалне заштите, да заједно са својим одраслим члановима породице, проведу један дан у природи, испуњен различитим садржајима и да после свих позитивних искустава тога дана, осете прихваћеност и припадност средини у којој живе.

ИЗ РАДА УДРУЖЕЊА

ЧЛАНОВИ СКУПШТИНЕ ЗА МАНДАТНИ ПЕРИОД 2023–2027.

Београд

1. Марија Цвејић, соц.рад. – Дом за одрасла инвалидна лица Земун
2. Гордана Обрадовић, соц. рад. – ЦПСУ
3. Душан Тодоровић, соц.рад. – ГЦ Младеновац
4. Силвија Алавања, дипл. спец. педагог, Градски центар за соц.рад
5. Стајковић Данијела дипл. спец. педагог, Прихватилиште за децу Београд
6. Огњен Миросављевић, правник – ГЦ Обреновац
7. Љубиша Јовановић, психолог – Центар за заштиту одојчади, деце и омладине Звечанска
8. Нада Шарац, дипл. спец. педагог, РЗСЗ, Београд

Западна Србија и Шумадија

1. Марија Марковић, дипл. правник – ГЦ Шабац
2. Зорица Савић, дипл. психолог – ЦСР Коцељева
3. Бојана Мијаиловић, дипл. соц. радник – ГЦ Валево
4. Снежана Петровић, дипл. соц. радник – ЦСР Уб
5. Рада Дивац, дипл. спец. педагог – ЦСР Пријеполје
6. Зорица Ђоковић, дипл. правник – ЦСР Ужице
7. Наташа Максимовић, мастер клин. психолог – Дом за децу „Јефимија”
8. Јован Павловић, дипл. соц. радник – ЦСР Трстеник
9. Санела Божовић, дипл. соц. радник – ЦСР Чачак
10. Јован Павловић, дипл. соц. радник – ЦСР Јагодина
11. Гордана Петронијевић, дипл. соц. радница, Центар за развој услуга соц. заштите „Кнегиња Љубица”, Крагујевац
12. Данијела Мрљеш, дипл. правница, ЦСР Кнић

13. Валентина Андрејић Павић, дипл. правница, Завод за смештај одраслих лица „Мале пчелице” Крагујевац
14. Оливера Савић, дипл. психолог, ГЦ Крагујевац
15. Трикош Андријана, ЦСР Рашка
16. Конићанин Емина, дипл. правник, ЦСР Нови Пазар

Војводина

1. Мирослава Багавац, дипл. соц. радник – ЦСР Суботица
2. Мирјана Соколовић, дипл. соц. радник – ЦСР Стара Пазова
3. Мирјана Манојловић, психолог – ЦСР Планиште
4. Мирјана Ћирић, дипл. дефектолог – ЦСР Алибунар
5. Николина Сучевић, мастер соц. радник – ЦСР Апатин
6. Јована Томић, МА инклузивни васпитач, СОС „Дечје село” С. Каменица
7. Маја Думнић, дипл. психолог, ПЗСЗ, Нови Сад
8. Столић Катарина, дипл. соц. радник, ЦСР Нови Сад
9. Петковић Исидора, дипл. психолог, ГЦ Нови Сад
10. Мусић Радмила, дипл. економиста, ГЦ Врбас
11. Стакић Јелена, дипл. правница, Центар за услуге соц. заштите Сомбор
12. Маричић Биљана, дипл. педагог, ЦСР Темерин
13. Максимовић Ћускић Бранислава, дипл. соц. радница, ЦСР Пећинци
14. Стојановић Андријана, дипл. педагог, Центар за пружање услуга „Мост”, Зрењанин
15. Шкондрић Гордана, дипл. социјални радник, ГЦ Зрењанин

Јужна и Источна Србија

1. Татјана Рајић, проф. социологије – ЦСР Пожаревац
2. Јасминка Николић, дипл. економиста – ЦСР Петровац на Млави и Жагубица
3. Марина Милошевић, дипл. педагог – ЦСР Жабари
4. Дедић Јелена, мастер соц. радник, ЦСР Неготин
5. Видојевић Јован, дипл. социолог, ЦСР Смедерево
6. Николић Јасна, дипл. правник, ЦСР Алексинац
7. Петровић Вера, дипл. психолог, ЦПСУ Ниш
8. Недељковић Весна, дипл. правник, ЦСР Сврљиг
9. Милошевић Љиљана, дипл. психолог, ЦСР Блаце

10. Тасић Снежана, дипл. соц. радник, Центар за локалне услуге Врање
11. Петровић Весна, професор, Завод за васпитање деце и омл. Књажевац
12. Нуријевић Мерсељ, дипл. правник, ЦСР Зајечар
13. Васић Марија, дипл. спец. педагог, ЦСР Пирот
14. Петров Габријела, дипл. дефектолог, Дом за старе Димитровград

Косово и Метохија

1. Симона Ђуровић, дипл. психолог – ЦСР Зубин Поток

Цивилни сектор

1. Гајић Живорад, дипл. соц. радник, Удружење „Социјалне перспективе” Београд
2. Вујичић Јасна, дипл. соц. радница, ФИЦЕ Србија, Београд
3. Дајевић Саша, дипл. економиста, „Грађански савет општине Бојник”
4. Јаћовић Соња, дипл. педагог, Удружење „Полет”, Краљево
5. Николић Мирољуб, Каритас, Шабац
6. Марковић Љиљана, Београд

Председница Скупштине

Маричић Биљана ,ЦСР Темерин

Заменица председнице Скупштине

Николић Јасна ,ЦСР Алексинац

Секретар Удружења

Марковић Љиљана ,Београд

Надзорни Одбор

1. Вујичић Јасна, Председница
2. Тасић Снежана, чланица
3. Томић Јована, чланица
4. Андрејић Павић Валентина, чланица
5. Нуријевић Мерсељ, члан

Управни одбор

1. Гајић Живорад, Председник
2. Васић Марија, Заменица Председника
3. Шарац Нада, чланица
4. Думнић Маја, чланица
5. Петровић Весна, чланица
6. Стајковић Данијела, чланица
7. Петровић Вера, чланица
8. Јаховић Соња, чланица
9. Мусић Радмила, чланица
10. Петровић Весна, чланица
11. Петронијевић Гордана, чланица

Комисија за доделу републичких награда

1. Соколовић Мирјана, Председница
2. Милошевић Марина, чланица
3. Савић Зорица, чланица
4. Обрадовић Гордана, чланица
5. Павловић Јован, члан

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ УДРУЖЕЊА ЗА 2023. ГОДИНУ

Уводне напомене

Скупштина Удружења је током прошле године одржала две седнице, редовну, годишњу у електронској форми, на којој су разматрана документа од значаја за реализацију делатности организације, и ИЗБОРНА, крајем календарске године. Електронска седница, одржана септембра 2023. године, имала је у фокусу разматрање и усвајање Извештаја о раду и Извештаја о финансијском половању за 2022. годину као и Финансијски план и Програм рада Удружења за 2023. годину. Фактички то је била и последња седница Скупштине у саставу који је изабран у Крагујевцу 2019. године за мандатни период који је истицао крајем претходне године.

Изборна Скупштина је одржана почетком децембра 2023. г. у Београду, у хотелу „Палас” и представљала је завршни чин укупног изборног поступка за избор новог сазива Скупштине Удружења, за период 2023–2027. Изборни поступак је организован почев од половине октобра (претходиле су припреме, одржана је и седница УО посвећена изборним активностима), поступак кандидовања водили су именовани координатори који су задужени за конкретне **статистичке** регионе (Војводина, Београд, Западна Србија и Шумадија, Јужна и Источна Србија, Косово и Метохија). Процес кандидовања колега и колегиница из свих установа социјалне заштите и дела цивилног сектора координирало је укупно 12 координатора. Тако организован процес кандидовања окончан је у предвиђеном року, фактички до краја октобра. Ради транспарентности, информација о изборном поступку објављена је на интернет страници Удружења, као и на фејсбуку, а непосредна комуникација остваривана је директно, посредством координатора, у средиштима округа, који су, по унапред предвиђеној квоти, предлагали своје представнике у Скупштину Удружења.

На изборној седници Скупштине верификовани су мандати присутних представника и чланова, а на предлог Кандидационе Комисије именован је нови састав Управног и Надзорног одбора, а изабране је и нова председница Скупштине, као и заменица председнице. Управни одбор је освежен новима члановима, пет колегиница се први пут појављују као чланови УО што је промена састава за 50%. Слично је и са Надзорним одбором. На првој наредној конститутивној седници, УО изабраће се председник и заменик председника који ће водити ово најоперативније тело Удружења.

Председница Скупштине у периоду до 2027. је колегиница Маричић Биљана ,из Темерина, док је заменица председнице колегиница Јасмина Николић из Алексинца.

Током претходне године одржане су **три седнице Управног одбора** и једна седница Надзорног одбора. Две седнице УО одржане су у Београду, а једна у Пироту. У фокусу биле су одлуке из домена текућег пословања – усвајање извештајних и планских докумената, а посебно су биле анализиране изборне радње и поступци (динамика изборног процеса, именовање координатора за спровођење изборних радњи по статистичким регионима, односно окрузима, дискусија о критеријумима за избор представника установа и организација у Скупштину). Атмосфера на седницама УО, као и НО била је врло професионална и протичала је у условима међусобног поштовања и слободи критичког промишљања о изазовима за систем социјалне заштите.

Канцеларија Удружења је пружала логистичку подршку реализацији активности организације и њених органа и тела. Свакодневно је ангажована сарадница-секретар Удружења на комуникацијским пословима, пословима пријема поште и пословима везаних за финансијско пословање и кореспонденцију са чланицама и сарадничким установама и организацијама. Иако не користимо континуирано простор Канцеларије, која се налази у Центру за одојчад, децу и омладину РЈ Дом „Јова Јовановић Змај”, секретарка успева да одговори на послове које пред њу постављају УО и Скупштина. Суштински, секретарка Удружења обавља послове из свог стана где се налази и опрема – рачунар, штампач, скенер и лап топ.

Стални, континуирани ангажман, који доприноси транспарентности и законитости делатности Удружења, има и књиговодствена агенција „БМ Профит плус” са којом постоји, сада већ, дугогодишња сарадња.

Ангажован је и сарадник који ради на ажурирању и одржавању интернет странице Удружења.

Видљивост организације је обезбеђена кроз континуиране објаве на интернет страници и Фејсбуку, посећеност оних који прате наше објаве је сасвим солидна, а од скоро уведена пракса израде *Саопштења* и посебне рубрике на сајту Удружења (*Саопштења за јавност*) омогућавају још један вид комуникације Удружења са професионалном и општом јавношћу.

Реализација програмских активности

Стручни скупови и иницијативе

Током претходне године, Удружење је организовало **једну националну конференцију, два округла стола** (едукација без провере знања) и **четири обуке** по акредитованим програмима.

Комора социјалне заштите обезбедила је финансијска средства и доминантно подржала реализацију програма обуке **„Планирање сталности у ЦСР”**, која је током претходне године организована у три града: **Сенти, Жабарима и Блацу**. Реч је о програму обуке, акредитованом, који је у власништву Удружења и који се, последњих година, успешно реализује. У сва три града, обуком је овухваћен велики број стручњака, махом из суседних центара за социјални рад, али и из установа и једног мањег броја представника цивилног сектора. Преко 70 учесника ових обука изразило је захвалност и задовољство да се у њиховим градовима реализује акредитована обука, што није уобичајена пракса, јер се све концентрише око великих градова, те је и за домаћине – центре за социјални рад то била и својеврсна афирмација у локалној заједници. Тренерски парови ангажовани у реализацији ових обука су сараднице са богатим тренерским искуством и вештинама, из Републичког и Покрајинског завода за социјалну заштиту.

Искуства сарадње са Комором социјалне заштите су и овом приликом веома добра, тако да обе организације, заједничким напорима, успевају да запосленима, професионалцима у социјалној заштити „приближе” подршку у циљу обезбеђења квалитета услуга за своје грађане, односно кориснике.

Као плод вишегодишње сарадње Удружења и Белхосписа, у **Београду** је реализована бесплатна обука **„Развој вештина и знања о социјалном раду у области палијативног збрињавања”**, за учеснике чије су установе превасходно чланице Удружењ, али су обухваћени и сарадници из београдских установа које нису чланице Удружења (Центар за смештај и дневни боравак деце са сметњама у развоју Београд). За ову обуку владало је велико интересовање, а учешће су узели представници

установа за смештај деце и младих са сметњама у развоју и ЦСР углавном из Београда, али и из Темерина (присутан представник Дневног боравка за децу и младе са сметњама у развоју). Тренинг су водили тренери и аутори акредитованог програма обуке, сарадници Белхосписа, а сам програм се изводи у два радна дана. Обука је уприличена у просторијама Белхосписа у Београду. Удружење негује отвореност и поспешује комуникацију са цивилним сектором (подсећамо да једна десетина чланова Скупштине Удружења припада организацијама цивилног друштва), а последњих година, Удружење је често подржавало развој услуга палијативне неге и палијативног збрињавања као део значајних, али недостајућих услуга за грађане са тешким болестима и њихове породице које су изложене огромним напорима у свакодневној бризи .

Остварујући програмски и стратешки циљ да се активности Удружења приближе срединама и градовима чланица, организовали смо и током 2023. године две едукације без провере знања (категорисано од стране Коморе социјалне заштите) на тему „Контакти деце и младих на смештају са родитељима и другим значајним особама”. Та два наведена скупа одржана су у **Књажевцу** где је партнерска организација-домаћин био Завод за васпитање деце и омладине из истоименог града, а учесници и представници околних центара за социјални рад. Водитељи ових едукација без провере знања биле су колегинице – психолог и педагог са истакнутим компетенцијама и вештинама у овој области рада (сараднице ПЗСЗ). У Центру за стручно усавршавање запослених у образовању у Књажевцу за учеснике едукације коришћени су одлични услови за несметано одвијање планираних садржаја. Реакције и евалуација учесника едукације потврђује важност организовања оцаких начина размене искустава у непосредном стручном раду.

Иста оваква едукација без провере знања реализована је и у **Александровцу**, где су домаћини били ЦСР из истоименог града и партнерска организација. У амбијенту Музеја виноградарства, несвакидашњем простору, окупило се двадесетак учесника из града домаћина – Александровца, затим из Трстеника и Крушевца, а у фокусу је била иста тема која говори о значају одржавања контакта деце на смештају са родитељима и значајним особама. Напомињемо да све трошкове послужења учесника и трошкове путовања тима сноси Удружење. Учесници су и из Александровца понели одлична искуства и због тога што се ради о граду у којем се ретко организују овакви едукативни садржаји који доприносе квалитету услуга, али који и формално доприносе стручним радницима за остваривање услова у поступку релиценцирања.

Традиционални стручни скуп – *Национална конференција* одржан је крајем септембра 2023. године у **Врњачкој Бањи**, а у организацији

Асоцијације ЦСР, Коморе социјалне заштите и Удружења. Као и свих претходних година скуп је био изузетно посећен, а фокус је био и на обележавању јубилеја Асоцијације центара за социјални рад – 20 година од оснивања. Стручни скуп је одлаган, одустало се од првобитног плана да се организује у јуну, а све због трагичних догађаја у ОШ „Рибникар” у Београду и у околини Младеновца који су дубоко потресли Србију.

Кад је реч о теми *Националне конференције – „СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА И ИЗАЗОВИ САВРЕМЕНОГ ДРУШТВА”*, била је то прилика да се представи Стратегија о здравом и активном старењу и да се проблематизује изазов везан за поступке о информацијама од јавног значаја, као и да се говори о ризицима одрастања деце и младих. Посебно је била важна тема која се фокусираола и на неке одреднице везане за ментално здравље деце и младих, на изазове и ризике одрастања и преузимања одговорности за себе, али и за окружење.

Поводом **Међународног дана социјалне правде**, фебруар 2023. године, Удружење је заједно са Високом школом социјалног рада и Комором социјалне заштите издало САОПШТЕЊЕ за јавност, обележавајући тај важан датум и указујући на ниво сиромаштва и искључености појединих осетљивих друштвених група у Србији. Саопштење је објављено на интернет страницама и дистрибуирано установама и организацијама у области социјалне заштите.

Настављајући обележавања важних датума, посебна пажња је усмерена на **Међународни дан социјалног рада**. Подржан је стручни скуп социјалних радника у **Новом Саду**, под називом – *„Поштовање различитости кроз заједничко друштвено деловање”* и то финансијски, а велики део чланова организације и представника цивилног сектора узео је учешћа у овом скупу, чији је иницијатор и организатор била колегиница Јелица Марић, социјална радница. Подршка коју је упутило Удружење приликом организовања наведеног догађаја изазвала је нескривено одобравање међу колегиницама и колегама социјалним радницима.

Истовремено, поводом Међународног дана социјалних радника, у **Београду** је Удружење, у сарадњи са Комором социјалне заштите, уприличило у **Медија центру** трибину – *„Колика је моћ социјалног рада у заступању деце и младих”*. Том приликом неколицина стручњака из области социјалне заштите говорила је и обраћала се јавности, дотичући се стања менталног здравља, насиља над децом и младима, квалитета примене дечијих права и положаја деце и младих на породичном смештају. По реакцијама присутних учесника, који су пратили трибину у Медија центру, и по одјецима у јавности, Удружење је на адекватан начин обележило Дан социјалног рада и област социјалне заштите учинило видљивијом за општу јавност. Присуство представника медија учинило је видљивијим у јавности и само Удружење.

Представник Удружења је поводом Дана социјалног рада гостовао у **радио емисији, РБ1 „Доживети стоту”** и говорио је о укупном положају социјалних радника као и о пракси и изазовима праксе социјалног рада у Србији. Посредством Фејсбук странице Удружења, ово гостовање представника Удружења било је доступно и пратиоцима на овој друштвеној мрежи.

У истој **емисији РБ1 „Доживети стоту”** Председник УО Удружења је био запажен гост, а говорило се о потребама старих, о развијености услуга у заједници намењених старијој популацији, као и о квалитету услуге смештаја у приватним и државним домовима за старе.

Актив социолога је крајем претходне године одржао своју редовну седницу на којој се највише разговарало о потешкоћама примене новог информационог софтвера у центрима за социјални рад – СО-ЗИС, припремама за процес статистичког извештавања као и нужности успостављања јединственог формата-обрасца Програма рада установе, односно ЦСР. Састанку је присуствовало тридесетак социолога из свих организација и установа из области социјалне заштите.

Радна група за питања друштвене бриге о старима је након конституисања одржала састанак у Ковачици на којој је додатно оснажена идеја о активностима наведене групе, која превасходно окупља пензионисане сараднике из установа и организација социјалне заштите. Тај састанак је био додатни импулс овој иницијативи, одређени су краткорочни циљеви и направљен договор да се припреми Програма рада и Акциони план рада РГ за наредну годину. Један од истакнутијих чланова ове РГ је имао гостовање на локалној ТВ станици у Баточини у којој је представио и концепт рада ове новоформиране РГ за питања старијих.

Огроман део активности усмерен је на припреме изборног поступка, на сам процес кандидовања и на одржавање Изборне Скупштине која је у децембру 2023. потврдила мандате будућег сазива Скупштине за период до 2027. године. Чланови тадашњег УО и представници Скупштине дали су огроман допринос изборним процедурама које су учесници оценили као транспарентне и веома добро припремљене.

Представник Удружења узео је учешћа на једном састанку код министра Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања на којој су разматрани најизразитији проблеми функционисања система социјалне заштите, од недостатка потребног броја запослених, до залагања за корекције цена смештаја у социјалним установама, потреби за изменама нормативних решења која дефинишу систем социјалне заштите... Након тог састанка, Удружење је посебно креираним упитником прикупило и објединило ургентне потребе установа за смештај у смислу адаптација простора и обезбеђења, односно занављања возног парка.

Било је и других бројних догађаја на којма су присуствовали представници Удружења, учешћа у раду неких посебних тела као што је Референтна група за евалуацију процеса заштите деце и деинституционализације под покровитељством УНИЦЕФ-а. Овог пута помињемо и учешће у раду радионице о циркуларним миграцијама, одржане у Сомбору, у организацији цивилног сектора (Сомборски едукативни центар и Центар за европске политике) итд. Издавајемо и учешће представника Удружења на позив УНИЦЕФ-а у референтној радној групи за евалуацију у реформи заштите деце и деинституционализације.

Издавачка делатност

Стручни часопис „Актуелности” прошле године није припремљен и није изашао из штампе. Недостатак радова за објављивање је суштински разлог што се прошле године часопис није појавио у штампи, упркос напору који је уложен директним контактима са представницима установа и организација, али и са једним бројем досадашњих аутора. И Комора социјалне заштите је на својој интернет страници објавила распис о могућностима слања ауторских радова, али је одзив био недовољан да часопис буде концептуализован и послат штампарији. Уређивачки одбор, односно неки чланови су својевремено предлагали да се ауторима текстова и саопштења обезбеди извесна симболична финансијска надокнада за тај труд, уз очекивања да би то вероватно резултирало потребним бројем и квалитетом ауторских прилога.

Додела републичких награда

Републичка награда има дугу традицију и одрживост и значајан је подстицај раду појединаца и установа, представља значајан допринос свеукупној афирмацији социјалног рада и социјалне заштите у земљи. Подсећања ради, реч је о награди за ванредне доприносе у области социјалне заштите која траје фактички скоро пола века, а у организацији Удружења је већ скоро тридесет година. Сасвим је сигурно да ово признање које професионалци додељују представља огроман ресурс који би свакако имао основа да се још више унапреди и да Републичке награде добију на још већој важности. Последњих година пристиже знатно мањи број предлога за награде, присутна је и релативизација критеријума који су успостављени што отвара обавезу да у наредном периоду промислимо о неким изменама које би овој награди подигли друштвену вредност.

Након спроведеног Конкурса за доделу Републичких награда за 2021. заседала је Комисија за доделу Републичких награда, у Пожаревцу,

и донела одговарајуће одлуке о добитницима Републичких награда у обе конкуренције, и за појединце и за установе и организације. Састанак Комисије за доделу Републичких награда одржан је јануара 2023. године.

Почетком 2023. године, у марту, у простору Републичког завода за социјалну заштиту у Београду, уприличена је свечаност уручивања **„ПОВЕЉА”** добитницима награда за 2021. годину.

У категорији појединаца, Републичке награде за 2021. добили су:

- ПРВА НАГРАДА „ПОВЕЉА” – ИВАНА МИЛОСАВЉЕВИЋ БУКИЋ, Центар за одојчад, децу и омладину Београд
- ДРУГА НАГРАДА „ПОВЕЉА” – НЕЛА ЦОЛИЋ, ЦСР Пирот
- ТРЕЋА НАГРАДА „ПОВЕЉА” – АКСЕНТИЈЕВИЋ СНЕЖАНА, ЦСР Крагујевац.

У групацији установа и организација Републичку награду за 2021. годину **„ПОВЕЉУ”** добило је: САВЕТОВАЛИШТЕ ЗА БРАК И ПОРОДИЦУ, ГЦСР Ниш

У циљу обезбеђења утицаја на стандарде и етичност новинара и медијских кућа, по први пут је Удружење увело награду „ЗАХВАЛНИЦА” и на седници Управног одбора, из марта месеца, одржаној у Београду, донета је одлука да се новинарки **МАРИНИ СТОЈАДИНОВИЋ, ауторки радио емисије на РБГД1 „Доживети стоту”** додели *Посебна Захвалница*. Захвалница је новинарки Марини Стојадиновић уручена у јуну месецу прошле године, за објективно и непристрасно извештавање о изазовима старења и о систему социјалне заштите.

Прошле године расписан је нови Конкурс за доделу Републичких награда за 2022. годину, пристигли су предлози у само у конкуренцији појединаца. Конкурс је објављен на интернет страници Удружења, сагласно Правилнику о додели Републичких награда за ванредне доприносе у социјалној заштити и дистрибуиран је мејлом свим установама и организацијама, чланицама Удружења.

Искуства из рада Комисије за доделу Републичких награда су покаткад оптерећена нереалним очекивањима (чини се као да колеге и колегинице нису спремне за конкуренцију и унапред очекују највише признање), па чак и „притисцима”, од стране предложених и од предлагача, али свакако се оцењује да је овај састав Комисије крајње одговорно и савесно обавио свој планирани посао и задатак. Идеја је да се искуства актуелне Комисије за доделу Републичких награда преточе и аналитички искажу у односу на конкретне предлоге како још више унапредити поступке кандидовања и критеријуме приликом одлучивања о додели награда. Могуће је да искуства актуелног састава Комисије послуже и као основ за измену Правилника који регулише поступак кандидовања и

Закључак

Удружење је и претходне године деловало у складу са дефинисаним стратешким циљевима и Програмом рада. Континуитет делатности Удружења који траје од 1994. године када је на СВЕОПШТЕМ САБОРУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ основано, профилисао је програмске активности организације, према постојећој основи и језгру активности које се обнављају из године у годину – организација стручних скупова, издавачка делатност, конкурс за доделу Републичких награда ....

Осврћући се на стратешке циљеве, намеће се закључак да много више треба радити на доприносу реализацији циља – остваривање већег утицаја на доносиоце одлука и креаторе социјалне политике, док се за преостала два циља – унапређење компетенција и пружање подршке стручним радницима и позиционирање Удружења као релевантног актера у области социјалне заштите може исказати одређени степен задовољства учињеним.

Вредно је истаћи да се програмске активности Удружења и даље одвијају у атмосфери међусобног уважавања чланова различитих тела и органа организације. Истичемо овај податак као веома важан, јер је потребно у веома хетерогеној структури представника различитих организација и установа, од јавног до цивилног сектора и различитих струка којима припадају, уложити много енергије да се одржи атмосфера конструктивности.

Годину карактеришу припремне радње и спровођење изборних активности за Скупштину у времену од 2023. до 2027. године које су захтевале велики напор од носилаца активности, пре свих чланова УО, НО и Скупштине. Учињен је значајан напор, посебно су координатори по регионима одговорили на задатак и оцењује се да је процес кандидовања био високо транспарентан, као и да су представници округа активно предлагали састав Скупштине до краја 2027. руководећи се дефинисаним критеријумима. Изборна Скупштина протекла је без тешкоћа, уз присуство великог броја предложених којима су потврђени мандати за нови сазив.

Организација различитих скупова, од Националне конференције до едукација и реализације акредитованих програма обуке, оцењује се као успешна, што потврђују ставови и коментари учесника ових догађаја. Овакви скупови омогућили су и директне контакте са стручним радницима, утицали су на укупну видљивост организације и повезивање Удружења са чланицама – установама и организацијама из социјалне заштите.

Као и ранијих година, сарадња са сродним удружењима и организацијама се наставља, при чему посебно издвајамо успешну сарадњу са Асоцијацијом ЦСР и Комором социјалне заштите.

Током прошле године, Удружење је остварило и контакте са УНИЦЕФ-ом и немачком организацијом ГИЗ.

КОНКУРС ЗА ДОДЕЛУ РЕПУБЛИЧКИХ НАГРАДА ЗА 2023. ГОДИНУ

Комисија за доделу Републичких награда, на основу чл. 7. Правилника о додели Републичких награда за доприносе у унапређењу социјалне заштите Републике Србије за организације и појединце и Одлуке Управног одбора од 4.априла 2024. године, расписује

КОНКУРС ЗА ДОДЕЛУ РЕПУБЛИЧКИХ НАГРАДА ЗА 2023.ГОДИНУ

Тачка 1.

Удружење додељује две Републичке награде истог ранга,односно исте врсте,за организације,под следећим називима:

„РЕПУБЛИЧКА НАГРАДА ЗА УСТАНОВУ И ДРУГОГ ПРУЖАОЦА
УСЛУГА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ ПОВЕЉА”

Тачка 2.

Удружење додељује три Републичке награде за појединце,под следећим називима:

- 1) „Прва Републичка награда за појединца ПОВЕЉА” са новчаним износом од 70.000,00 динара нето,
- 2) „Друга Републичка награда за појединца ПОВЕЉА” са новчаним износом од 50.000,00 динара нето,
- 3) „Трећа Републичка награда за појединца ПОВЕЉА” са новчаним износом од 40.000,00 динара нето.

Тачка 3.

Кандидате за Републичке награде за организације, као и за појединце, односно групе појединаца за заједнички рад, могу предлагати:

- 1) Управни одбор установе социјалне заштите,
- 2) Орган управљања другог пружаоца услуге социјалне заштите,
- 3) Колегијум органа, односно службе надлежне за област социјалне заштите (републичке, покрајинске, односно јединице локалне самоуправе),
- 4) Стручни радници, стручни сарадници, као и други појединци који раде у области социјалне заштите.

Лица из става 1. ове тачке не могу себе предлагати за Републичке награде.

Тачка 4.

Предлагач Комисији подноси предлог кандидата за доделу Републичке награде, за организацију, односно појединца.

Уз предлог, за организацију-кандидата за Републичку награду, предлагач обавезно подноси:

- 1) одлуку надлежног органа о предлогу кандидата за доделу Републичке награде, ако се предлог подноси у складу са чланом 4. тач. 1–3. правилника;
- 2) доказ да предложеној организацији није одузета лиценца;
- 3) писану изјаву да предложена организација прихвата кандидатуру.

Уз предлог, за организацију-кандидата за Републичку награду, предлагач према потреби подноси и:

- 1) доказе о доприносу у унапређивању социјалне заштите у Републици Србији, путем: развоја услуга; посебног доприноса у изради локалних и других стратегија или других одговарајућих планова унапређења социјалне заштите; развоја односно примене савремених метода стручног рада; или на други начин. Докази у смислу ове тачке могу бити препоруке одговарајућих органа, служби, као и других организација, са тачним подацима о услугама које су развијене, улози организације-кандидата у изради стратегија или других одговарајућих планова унапређења социјалне заштите, развоју односно примени савремених метода стручног рада и сл;
- 2) доказе о повезаности са локалном заједницом односно широм друштвеном средином, услед чега је остварен утицај на развој и афирмацију социјалне заштите. Докази у смислу ове тачке

могу бити препоруке одговарајућих органа, служби, као и других организација, са тачним подацима о повезаности са локалном заједницом односно широм друштвеном средином.

Уз предлог, за појединца-кандидата за Републичку награду, предлагач обавезно подноси:

- 1) одлуку надлежног органа о предлогу кандидата за доделу Републичке награде, ако се предлог подноси у складу са чланом 4. тач. 1–3. правилника;
- 2) радну биографију кандидата (CV);
- 3) писану изјаву предложеног кандидата да прихвата кандидатуру;
- 4) доказ да предложеном кандидату није одузета лиценца;

Уз предлог, за појединца-кандидата за Републичку награду, предлагач према потреби подноси и:

- 1) доказе о доприносу у унапређивању теорије односно струке у области социјалне заштите у Републици Србији, путем: учешћа у креирању и спровођењу акредитованих програма обуке у области социјалне заштите; објављивања стручних и научних радова у часописима са листе министарства надлежног за науку и другим стручним часописима у области социјалне заштите, зборницима радова и монографијама; активног учешћа у стручним скуповима у социјалној заштити (организацијом скупа, излагањем односно презентацијом и сл.). Докази у смислу ове тачке су, поред навода у радној биографији кандидата, и препоруке одговарајућих органа, служби и других организација, са тачним подацима о конкретној врсти доприноса у унапређивању теорије односно струке у области социјалне заштите у Републици Србији, као и библиографски подаци (референце);
- 2) доказе о доприносу у унапређењу праксе у области социјалне заштите у локалној заједници односно Републици Србији, путем: учешћа у изради стратешких и акционих докумената релевантних за област социјалне заштите (на локалном, регионалном, покрајинском или републичком нивоу); искуства у изради односно реализацији међународних, националних и локалних пројеката; доприноса у заснивању и развоју локалних услуга социјалне заштите. Докази у смислу ове тачке су, поред навода у радној биографији кандидата, и препоруке одговарајућих органа, служби и других организација, са тачним подацима о конкретној врсти доприноса у унапређивању праксе у области социјалне заштите у локалној заједници односно Републици Србији и сл.

У прикупљању прилога уз предлог кандидата, предлагачу може помагати кандидат за доделу Републичке награде, организација односно појединац.

Тачка 5.

Основ за доделу Републичке награде је допринос у унапређењу социјалне заштите у Републици Србији, организације односно појединца, у претходних пет година у односу на годину за коју се Републичка награда додељује, укључујући и ту годину.

Тачка 6.

По објављеном конкурс у предлагачи подносе предлоге најкасније у року од 30 дана рачунајући од дана објављивања конкурса.

Уз предлог се подноси и кратко образложење кандидатуре за доделу Републичке награде, као и сви прилози у складу са Правилником о додели Републичких награда за доприносе у унапређењу социјалне заштите Републике Србије за организације и појединце, доступним на сајту Удружења:

www.udruzenjesz.rs

Предлагач доставља предлог кандидата електронским путем на mail Удружења:

e-mail :udruzenje@udruzenjesz.rs

као и у штампаном облику, препорученом поштом ас знаком „За Републичку награду за доприносе у унапређењу социјалне заштите Републике Србије – за организацију”, или

„За Републичку награду за доприносе у унапређењу социјалне заштите Републике Србије – за појединца” на адресу:

Удружење стручних радника социјалне заштите Србије

Земун

Марије Бурсаћ бр.49

ПРЕДСЕДНИК КОМИСИЈЕ:

Соколовић Мирјана

УПУТСТВО АУТОРИМА

Часопис „Актуелности” настао је као одговор на потребу да се савремена теоријска, методолошка и практична сазнања од значаја за развој и унапређење система социјалне заштите учине доступна свим заинтересованим социјалним актерима. Објављују се изворни радови и преводи одабраних текстова који су од значаја за разумевање савременог социјалног рада. Такође, део страница часописа посвећен је размени информација, приказима стручних скупова и приказима књига и часописа из области социјалне политике и социјалног рада, као и других хуманистичких и друштвених наука од значаја за социјални рад.

Аутори своје прилоге за објављивање у часопису треба да шаљу искључиво електронским путем, на e-mail адресу Редакције udruzenje@udruzenjesz.rs

Формат: Word

Језик: Српски

Писмо: Ћирилица

Фонт: Times New Roman, величина слова 12

Текст

Оптимална дужина текста је 15 до 18 страница, куцано проредом 1,5. Текст треба припремити тако да свака страница буде нумерисана. На насловној страници треба навести наслов рада, академску титулу, име и презиме аутора, институцију у којој је аутор запослен, место, приватну или службену контакт адресу (поштанску и електронску), број телефона. Уколико рад има више аутора, за сваког појединачног аутора треба навести све наведене податке. На другој страници треба навести наслов рада и резиме, с кључним речима. Табеле треба означити одговарајућим бројем и насловом који их јасно објашњава. Графички прикази треба да имају наслов и легенду која прати приказ. Такође, имајте на уму да часопис није у боји, те је графиконе потребно прилагодити томе. Страни изрази, укључујући називе докумената и институција на страном језику

пишу се курзивом – нпр. *Bullying, National Association of Social Workers* и сл. Сва наглашавања у тексту врше се подебљаним словима. Подвлачења или различити фонтови се у текстовима не користе.

Резиме

Треба да буде сачињен у највише 20 редова и да на крају има три до пет кључних речи. Када је реч о тексту у којем се даје приказ емпиријског истраживања, поред имена и презимена аутора и наслова рада, резиме треба да садржи и: значај проблема или теме која се обрађује, циљеве, задатке, примењене методе, пресек добијених резултата и закључке. Ако је реч о теоријским радовима, треба навести значај проблема или теме, основна теоријска полазишта, најважније елементе аналитичке разраде и закључке.

Коришћена литература – референце

Позиве на литературу треба давати у тексту, у заградама, а избегавати фусноте за навођење библиографских података. Фусноте треба користити, ако је то нужно, за коментаре и допунски текст. У позиву на литературу наводи се презиме аутора и година издања извора на који се позивамо, на пример: (Јанковић, 2008). Уколико је реч о навођењу докумената, наводи се пун назив документа и година издања. Ако је реч о прецизном наводу или цитату, треба укључити и број странице, односно: (Јанковић, 2008.: 24). Ако се наводе документи, онда се то чини на следећи начин: (Закон о социјалној заштити, 2009, чл. 7, ст. 1). Имена страних аутора дају се тако што се у тексту прво наведе име у транскрипцији, а у загради се напише име у оригиналу. На пример: Прајс (Price). Уколико се наводи више аутора, у загради се наводи презиме првог аутора и скраћеница и сар.

Коришћена литература

На крају рада се наводи попис свих извора који су наведени у тексту. Литература се наводи абecedним редом и то на следећи начин:

1. Адлер А., (1977): О нервозном карактеру, Београд, Просвета
2. Милосављевић М. (1993): Роми и девијације, Друштвене промене и положај Рома, Зборник радова, Београд, САНУ и Институт за социјалну политику
3. Gould, N. (2004): Qualitative research and social work: the methodological repertoire in a practice-oriented discipline. In: Lovelock, R., Lyons, K. & Powell, J. (eds.), Reflecting on social work – Discipline and profession. Farnham: Ashgate Publishing, 130-145.

4. Муслић, Љ., Русац, С. & Ајдуковић, М. (2009): Сензибилност за насиље над старијима код студената: Могућност интервенција кроз наставни програм. Љетопис социјалног рада, 16 (1), 51-67.

5. Породични закон (2005): Службени гласник РС, бр.18/2005

При навођењу извора с веб (интернет) страница потребно је навести тачан датум посете страници. На пример: http://www.zavodsz.gov.rs/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=81&Itemid=145. Посећено 28. 12. 2009.

Процена радова

Текстови које аутори доставе подвргавају се рецензији, а Уредништво ће ауторе обавестити о резултатима процене, могућим сугестијама и предлозима за дораду текста пре објављивања. Уредништво задржава право да добијени текст прилагоди пропозицијама часописа и стандардима књижевног језика.

Рукописи се не враћају.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

364.62(497.11)

АКТУЕЛНОСТИ : Часопис Удружења стручних
радника социјалне заштите Републике Србије /
Главни и одговорни уредник Живорад Гајић. -
Vol. 1, br. 1 (2000)- . - Земун (Марије
Бурсаћ 49): Удружење стручних радника
социјалне заштите Републике Србије, 2000 -
(Београд : Чигоја штампа). - 24 cm

Двомесечно
ISSN 1451-3129 = Актуелности - Удружење
стручних радника социјалне заштите Србије
COBISS.SR-ID 177748999